

नेपाल सरकार

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान
(स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०३९, इलाम उध्यापिठ)
Local Development Training Academy
(Established under the Local Development Training Academy Act, 2019)

"An Autonomous,
Professional,
Client Centered,
Gender Responsive
National Institute
of Excellence in
the area of Local-
Self Governance."
LDTA>>>

प्रशिक्षकका लागि

स्थानीय तहका लागि तयार पारिएको प्रशिक्षण सामग्री

आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

प्रशिक्षण सामग्रीको बनावट:

१. प्रशिक्षण मार्गदर्शन
२. प्रशिक्षण योजना
३. सत्र योजना (अभ्यास पत्र समेत)
४. प्रस्तुति सामग्री (पावरप्वाइन्ट स्लाइड)
५. सहभागीका लागि अध्ययन सामग्री
६. मूल्याङ्कनका औजारहरू

मोड्युल १२

नेपाल सरकार

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान
(स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०३९, द्वारा स्थापित)
Local Development Training Academy
(Established under the Local Development Training Academy Act, 2019)

"An Autonomous,
Professional,
Client Centered,
Gender Responsive
National Institute
of Excellence in
the area of Local
Self Governance."
LDTA>>>

प्रशिक्षकका लागि

स्थानीय तहका लागि तयार पारिएको प्रशिक्षण सामग्री आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

२०७८ असार

मोड्युल १२

प्रकाशकः

सर्वाधिकारः

प्रकाशनः २०७८ असार

प्रशिक्षण सामाग्री निर्माणमा संलग्न सदस्यहरू

श्री पीत कुमार श्रेष्ठ, स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान, ललितपुर

श्री जय कृष्ण श्रेष्ठ, स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान, ललितपुर

श्री योग माया सापकोटा, स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान, ललितपुर

प्राविधिक सहयोग

Dr. Dhruva Gautam, Consultant

Advisor, National Disaster Risk Reduction Centre (NDRC), Nepal

Tel: 01-4482 738, 98510 95808

Email: drrrgautam@gmail.com , ndrcnepal2007@gmail.com

भाषा सम्पादनः

सम्पर्कका लागिः

विषयसूची

१. प्रशिक्षण मार्गदर्शन	१
२. प्रशिक्षण योजना	७
३. सत्र योजना	११
४. प्रस्तुति सामग्री (पावरप्वाइन्ट स्लाइड)	६५
५. सहभागीका लागि अध्ययन सामग्री	१०९
६. मूल्याङ्कनका औजारहरू	१६०

प्रशिक्षण मार्गदर्शन

प्रशिक्षण सामाग्री बारे

स्थानीय विकासको कार्यसँग सम्बन्धित स्थानीय तहहरूको प्रशासनिक एवं व्यवस्थापन सम्बन्धी दक्षता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले त्यस्ता निकायहरूमा संलग्न जनप्रतिनिधिहरू एवं कार्यरत कर्मचारीहरूलाई योजनावद्ध तरिकाले उच्चस्तरीय प्रशिक्षणको व्यवस्था गरी स्थानीय स्तरमा ती निकायहरूको संस्थागत विकासमा सघाउ पुर्याउन स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन २०४९ अन्तरगत वि.सं. २०५० सालमा स्थापना भएको यो एक स्वशासित र संगठित संस्थाको रूपमा रहेको छ। प्रतिष्ठानको मुख्य उद्देश्य प्रशिक्षण स्थानीय विकास कार्यसँग सम्बन्धित स्थानीय तहका व्यक्तिहरूको लागि आवश्यक पर्ने प्रशिक्षणको व्यवस्था गर्ने, प्रशिक्षण केन्द्रद्वारा सञ्चालन गरिने प्रशिक्षण कार्यक्रम सम्बन्धी अनुसन्धान गर्ने र प्रशिक्षण केन्द्रद्वारा सञ्चालन गरिने प्रशिक्षण कार्यक्रमलाई बढी उपयोगी तुल्याउन तथा प्रशिक्षण सामग्री तयार गर्नको लागि समस्यामूलक अनुसन्धान, परामर्श सेवा तथा सूचना सेवा सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने रहेको छ।

यो प्रशिक्षण सामाग्री संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको निर्देशनमा स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठानले तयार पारिएको हो। यस ५ दिने प्रशिक्षण सामाग्रीले **आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन** प्रशिक्षणलाई प्रभावकारी बनाउन प्रशिक्षकहरूलाई महत्वपूर्ण मार्गदर्शन हुने अपेक्षा गरिएको छ।

प्रशिक्षण सामाग्रीको उद्देश्य

यस प्रशिक्षण सामाग्रीको उद्देश्य गाउँपालिका/नगरपालिकाहरूमा कार्यान्वयन गरिने **आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन** प्रशिक्षण कार्यलाई प्रभावकारी र गुणस्तरीय बनाउनु साथै प्रशिक्षण कार्यमा एकरूपता ल्याई प्रशिक्षणलाई सहभागितामूलक बनाउनु हो।

प्रशिक्षण सामाग्रीको बनावट

यो प्रशिक्षण सामाग्रीलाई चार खण्डमा विभाजन गरिएको छ। पहिलो खण्डमा प्रशिक्षण सामाग्री र यसको प्रयोग गर्ने तरिका (Instruction to user) उल्लेख गरिएको छ। दोश्रो खण्डमा प्रशिक्षण योजना, प्रशिक्षण तालिका समावेश गरिएको छ। तेश्रो खण्डमा प्रशिक्षणका प्रत्येक सत्रका विषयवस्तुहरूको पाठ योजना, पावर प्वाइन्ट स्लाइडहरू र विषयवस्तुसँग संबन्धित अध्ययन सामाग्री समेटिएको छ भने अन्तिम खण्डमा प्रशिक्षण मूल्यांकनका औजारहरू समावेश गरिएको छ। यसका विषयवस्तुहरूलाई संक्षिप्तमा तल उल्लेख गरीएको छ।

१. प्रशिक्षण सामाग्रीको प्रयोग गर्ने तरिका (Instruction to User)

यसमा प्रशिक्षण सामाग्रीको पृष्ठभूमी, यसको उद्देश्य, प्रशिक्षण सामाग्रीमा समावेश गरिएका विषयवस्तुहरू, प्रशिक्षण सामाग्री प्रयोग गर्ने तरिका, प्रशिक्षणका विधिहरू र तिनको संचालन प्रक्रिया, अध्ययन सामाग्री, प्रशिक्षण मूल्यांकनका औजारहरू, प्रशिक्षणका प्रयोगकर्ता आदि समावेश गरिएको छ।

२. प्रशिक्षण योजना

प्रशिक्षण योजना प्रशिक्षण संचालनका लागि तयार पारिएको प्रशिक्षणको समग्र खाका हो। यसमा प्रशिक्षणका साधारण र निर्दिष्ट उद्देश्य, प्रशिक्षणका विषयवस्तु, प्रशिक्षण संचालन विधि र प्रशिक्षण सामाग्री उल्लेख गरिएको छ।

३. प्रशिक्षण दैनिक तालिका

प्रशिक्षण दैनिक तालिकामा हरेक दिनका क्रियाकलाप र विषयवस्तु र तिनका लागि आवश्यक समय उल्लेख गरिएको छ।

४. पाठ योजना

पाठ योजना हरेक सत्र संचालनकालागि मार्गदर्शन हो । यसमा सत्रका साधारण र निर्दिष्ट उद्देश्य, सत्रका विषयवस्तु, प्रशिक्षण क्रियाकलापको विस्तृत विवरण, प्रशिक्षण विधि, प्रशिक्षण सामाग्री र आवश्यक समय उल्लेख गरिएको छ । यसमा सत्रका निर्दिष्ट उद्देश्य हांसिल भए वा भएनन् थाहा पाउनका लागि सत्र मूल्याङ्कन विधि समेत उल्लेख गरिएको छ ।

५. पावरप्वाइन्ट स्लाइड

प्रशिक्षण सत्र संचालनकालागि आवश्यक पावरप्वाइन्ट स्लाइडहरु यस सामाग्रीमा क्रमवद्ध रुपमा समावेश गरिएका छन्। सत्रका साधारण र निर्दिष्ट उद्देश्य, सत्रका विषयवस्तुहरु, समुह कार्य वा अभ्यास र सो अभ्यास संचालनकालागि गर्नुपर्ने क्रियाकलाप पनि पावरप्वाइन्ट स्लाइडमा उल्लेख गरिएको छ ।

६. अध्ययन सामाग्री

प्रशिक्षणका विषयवस्तु र प्रस्तुतिकरणसंग सम्बन्धित सामाग्रीहरुको विस्तृत विवरण अध्ययन सामाग्रीको रुपमा यस सामाग्री भित्र समावेश गरिएको छ । यि सामाग्रीहरुलाई प्रशिक्षण सत्रका आधारमा छुट्याई क्रमवद्ध रुपमा व्यवस्थित गरिएको छ ।

७. प्रशिक्षण मूल्यांकनका औजारहरु

प्रशिक्षणको प्रभावकारीता मापनकालागि निम्न औजारहरु समावेश गरिएको छ ।

(क) प्रशिक्षण पूर्व र प्रशिक्षण पश्चात जानकारी

यस अन्तर्गत प्रशिक्षणका विषयवस्तुहरुमा सहभागिहरुको बुझाइको अवस्था थाहा पाउन प्रशिक्षणका विषयवस्तुहरुसंग सम्बन्धित प्रश्नहरु निर्धारण गरि प्रशिक्षणको सुरुमा पूर्व जानकारी र अन्तमा पश्चात जानकारी लिइन्छ । यसले प्रशिक्षणका कारण सहभागिहरुको ज्ञान र सिपमा आएको परिवर्तन मापन गर्न सहयोग गर्दछ ।

(ख) दैनिक पृष्ठपोषण फाराम

हरेक दिनको अन्तमा दिनभरी भएका छलफलहरुमा सहभागिहरुको सिकाई थाहा पाउन दैनिक पृष्ठपोषण फारामको प्रयोग गरिन्छ । यसबाट सहभागिहरुले सिकेका र सिकेका कुरालाई कहाँ र कसरी प्रयोग गर्ने भन्ने बारेमा र प्रशिक्षणलाई अझ प्रभावकारी सुधार गर्नुपर्ने सुझाव पाउन सकिन्छ ।

(ग) प्रशिक्षण सुधारकालागि प्रश्नावली

यो प्रश्नावली प्रशिक्षणको अन्तमा सहभागिहरुलाई वितरण गरी उनिहरुको प्रतिक्रिया लिन प्रयोग गरिन्छ । यसबाट (१) प्रशिक्षणको समग्र मूल्यांकन (२) सहजकर्ता प्रतिको दृष्टिकोण (३) प्रशिक्षणमा उपलब्ध गराइएका पाठ्य सामाग्रीको प्रभावकारीता (४) प्रशिक्षणका विषयवस्तुको उपयुक्तता र (५) प्रशिक्षणमा प्रयोग भएका प्रशिक्षण विधिहरुको सान्दर्भिकता जाँच गरिन्छ ।

प्रशिक्षण कार्यक्रमको मूल्यांकन

प्रशिक्षण कार्यक्रमको प्रभावकारीतालाई मुख्यतः चारवटा तहमा मूल्यांकन गरिनुपर्दछ । सहभागीहरूको प्रशिक्षण प्रतिको प्रतिक्रिया, उनिहरूको सिकाईको स्तर, प्रशिक्षण कार्यक्रमले सहभागीहरूको दैनिक व्यवहार र उनिहरूको दैनिक कार्य सम्पादनमा ल्याएको परिवर्तन र सो परिवर्तनको परिणाम स्वरूप समग्र संस्थाको कार्य सम्पादनमा आएको परिवर्तनलाई प्रशिक्षण प्रभावकारीता मूल्यांकनका आधार बनाइनु पर्दछ ।

प्रशिक्षण सामाग्रीको प्रयोग विधि

आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन प्रशिक्षणको प्रस्तुतीलाई व्यवस्थित र पूर्ण गराउनका लागि पाठ योजनाको अनुशरण गर्नुपर्दछ । यस सामाग्रीमा व्यवस्था गरिएको पाठ योजनालाई अनुशरण गरी सहज तरिकाले सत्र संचालन गर्न क्रियाकलाप शीर्षक अन्तर्गत विषयवस्तुलाई विस्तृत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । विषय प्रस्तुती अगाडि विषयप्रति रुची जगाउने, विषयको महत्व दर्शाउने जस्ता कार्य प्रशिक्षक आफैले विकास गरी सत्र संचालन गर्न सक्नेछन् । प्रशिक्षकले विषयवस्तुको अध्ययन सामाग्री राम्रोसँग अध्ययन गरी विषयको प्रभावकारी प्रस्तुतीकरणका लागि आवश्यक दृष्य सामाग्रीको तयारी/संकलन समेत गर्न सक्नेछन् । यसका साथै प्रशिक्षकले प्रशिक्षण सामाग्रीमा उल्लेख गरिएका पावरप्वाइन्ट स्लाइड र अध्ययन सामाग्रीमा समावेश गरिएका चित्र, चार्ट, ग्राफ आदिलाई आवश्यकता अनुसार तिनको आकार विस्तार गरि प्रस्तुत गर्न सक्नेछन् । सत्रहरूको प्रस्तुतिकरणका लागि सिलसिलेबार रूपमा पावरप्वाइन्ट स्लाइडहरू समावेश गरिएको छ । प्रशिक्षणको प्रभावकारीता र प्रशिक्षण प्रभावकारीताको मापनका लागि प्रशिक्षण मूल्यांकनका औजारहरू समेत सामाग्रीमा समावेश गरिएका छन् । तिनलाई उपयुक्त तरिकाले प्रयोग गरिनु आवश्यक छ ।

अध्ययन सामाग्री

प्रस्तुत सामाग्रीमा समावेश गरिएका अध्ययन सामाग्रीहरू आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन प्रशिक्षण सँग संबन्धित विभिन्न निकायहरूका प्रकाशन, प्रशिक्षण सामाग्री, नेपाल सरकारले गरेका नीतिगत व्यवस्थाहरू आदिलाई आधारमानी तयार गरिएको छ । यी अध्ययन सामाग्रीहरू केवल सन्दर्भ सामाग्री मात्र हुन् । यिनलाई समय समयमा अध्यावधिक गराउनु पर्दछ ।

प्रशिक्षण सामाग्रीको प्रयोगकर्ता

यो प्रशिक्षण सामाग्री आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन प्रशिक्षणमा रुची राख्ने जो सुकैको लागि उपयोगि हुनेछ । यो विशेष गरि आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन प्रशिक्षण सहजकर्ताहरूलाई ध्यानमा राखी तयार पारिएको छ । तर यस सामाग्रीको उपयुक्तताको ठहर गर्ने जोसुकैले पनि यसको प्रयोग गर्न सक्नेछन् । यसका प्रयोगकर्ताले यसमा उल्लेखित विधि, प्रकृया, समय, सामाग्री जस्ता पक्षहरूलाई हुबहु उतार्नु भन्दा यसमा उल्लेखित मार्ग दर्शन र स्थानीय परिवेश अनुसार यसलाई सहयोगी सामाग्रीको रूपमा बुझेर प्रयोग गर्नु उपयुक्त हुनेछ । स्थानीय परिवेश अनुसार यस निर्देशिकाको मुल मर्मलाई ध्यानमा राखी सहजकर्ता/प्रशिक्षकले अन्य रचनात्मक गतिविधि समेत अँगाल्न सक्नेछन् ।

प्रशिक्षण विधि र प्रयोग तरिका

प्रशिक्षकको सहजिकरणलाई व्यवस्थित गर्नकालागि पाठ योजनामा प्रशिक्षण विधिहरु उल्लेख गरिएको छ । प्रशिक्षण कार्यक्रमलाई सहभागीतामूलक र प्रभावकारी बनाउन निम्न विधिहरु प्रयोग गर्न सकिनेछ ।

क) समुह छलफल

सहभागितामूलक प्रक्रियाबाट प्रशिक्षण सञ्चालन गर्नका लागि समुह छलफल एक महत्वपूर्ण विधि हो । समुह छलफलका लागि निम्न प्रक्रिया अपनाउनुपर्ने हुन्छ:

- समुह विभाजन गर्दा सकभर सहभागी संख्या बराबर बनाउने, सहभागिको स्तर लाई ध्यान दिने ।
- समुह छलफलका लागि विषयवस्तु किटानी गर्ने ।
- छलफलको विषय अनुसार स्थान र समय निर्धारण गर्ने ।
- सहजकर्ताले छलफल प्रकृया बताउने । जस्तै:
  - समुहमा संयोजक, प्रतिवेदक चयन गर्ने ।
  - समुहमा सबैको भनाई समेटिनु पर्ने ।
  - समुहको निचोण ठूलो कागजमा तयार गर्ने ।
  - संयोजकले समुह कार्य प्रस्तुत गर्ने आदि ।
- समुहमा खुल्ला छलफल चलाउन प्रेरित गर्ने ।
- सहजकर्ताले छलफलको सन्दर्भ र विषयवस्तुलाई आधार मानी आफ्नो निष्कर्ष दिने ।

ख) खेल

खेल विधिले विषयवस्तुलाई सजिलै प्रष्ट पार्न सहयोग गर्दछ । खेल विधिबाट सिकेका सिकाईहरु चिरस्थायी हुन्छन् ।

संचालन प्रक्रिया

- खेलको प्रकृति अनुसार सहभागी संख्या छनौट गर्ने । शारीरिक शक्ति प्रयोग गर्नुपर्ने खेल भए शारीरिक रुपमा अशक्त व्यक्तिलाई उसको अनुमतिमा बाहिर राख्ने ।
- लैङ्गिक संवेदनशिलताका पक्षमा ध्यान दिने ।
- समय निर्धारण गर्ने । खेललाई २० मिनेटभन्दा बढी समय दिनु उपयुक्त हुदैन ।
- खेलमा पालना गर्नुपर्ने निति नियम प्रष्ट पार्ने ।
- खेलका लागि आवश्यक सामाग्री तयार गर्ने ।
- खेल सकिएपछि खेलबाट भएका सिकाईहरु छलफल गर्ने ।
- खेलको लागि सबैलाई धन्यवाद दिने ।

ग) प्रश्नोत्तर

कुनै विषयवस्तुबारे सहभागीहरूको बुझाई थाहा पाउनकालागि प्रश्न गर्ने, उत्तर लिने र सो अनुसार सहजकर्ताले विषयवस्तु प्रष्ट पार्ने प्रक्रिया नै प्रश्नोत्तर विधि हो । यसले सहभागीहरूको ध्यान विषयवस्तुप्रति आकर्षित गर्न मद्दत गर्दछ । सहजकर्ताले प्रश्नोत्तर सीपमा विशेष ध्यान पुर्याउनु पर्दछ ।

घ) साना समूह छलफल

यो विधि प्रशिक्षण कार्यका सन्दर्भमा छिट्टै छलफल गरी तत्कालै विषयवस्तुको निष्कर्षमा पुऱ्याउन उपयोगि हुन्छ । २/३ जना सहभागी बीच बसेकै स्थानमा आमने सामने भई यो विधि मार्फत विषयवस्तुको निचोड निकाल्न सकिन्छ । यो विधिले सिकाईलाई मूर्त रूप दिन मद्दत गर्दछ ।

संचालन प्रक्रिया

- सहजकर्ताले छलफलको विषय र समय निर्धारण गर्ने ।
- नजिकैका २/३ जना सहभागिलाई आमने सामने बस्न भन्ने ।
- छलफल गर्न लगाउने । छलफलका मुख्य कुरा टिपोट गर्न भन्ने ।
- छलफलको निचोडलाई मेटाकार्ड दिई लेख्न लगाउने ।
- छलफल सकिएपछि क्रमिक रूपमा सहभागी समूहलाई आफ्नो निचोड प्रस्तुत गर्न लगाउने, छलफल गर्ने, कार्ड सफट बोर्डमा टास्ने ।
- सहभागीको प्रस्तुती पश्चात सहजकर्ताले विषयवस्तुको सन्दर्भ र तात्पर्यता मिलाई निष्कर्ष निकाल्ने ।

ड.) मस्तिष्क मन्थन

सहभागीले आफ्नो विचार मन्थन गरी विषयवस्तुलाई निर्णयमा पुऱ्याउने विधि नै मस्तिष्क मन्थन विधि (Brainstorming) हो ।

संचालन प्रक्रिया

- छलफलको विषय / प्रश्न प्रष्ट रूपमा राख्ने ।
- सोच्नका लागि समय दिने ।
- सहभागीहरूका विचारलाई संगठित गर्दै टिपोट गर्ने, छलफल चलाउने ।
- भनाईलाई निष्कर्षमा पुर्याउने ।

च) अभ्यास

सहभागीको प्रत्यक्ष संलग्नतामा सिकाई आर्जन गर्न यो विधि महत्वपूर्ण हुन्छ । यो विधि जीवन र जगतसंग सम्बन्धित घटनामा आधारित कुराहरू प्रष्ट पार्न प्रयोग गरिन्छ ।

संचालन प्रक्रिया

- सहजकर्ताले घटना वा सवाल समुह बीच राख्ने ।
- विषय अनुसार समय निर्धारण गर्ने ।
- सवालका निष्कर्ष निकाल्न लगाउने ।
- अभ्यासबाट निकालिएको निष्कर्षलाई सहजकर्ताले छलफल चलाई अन्तिम निष्कर्ष निकाल्ने ।

ज) लघु प्रवचन

यो प्रशिक्षणको सबैभन्दा महत्वपूर्ण विधि हो । यस मार्फत विषयवस्तुलाई सहभागीहरू समक्ष सहज रूपमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ । नाम अनुसारनै यो विधि मार्फत गरिने प्रस्तुतिकरण छोटो र सहभागितामूलक हुनु पर्दछ । प्रशिक्षकले एकोहोरो रूपमा लामो समय सम्म प्रस्तुतिकरण गर्नु हुँदैन । प्रस्तुतिकरणका सिलसिलामा सहभागीहरूलाई पनि संलग्न गराउंदै जानु पर्दछ ।

प्रशिक्षकलाई प्रश्न:

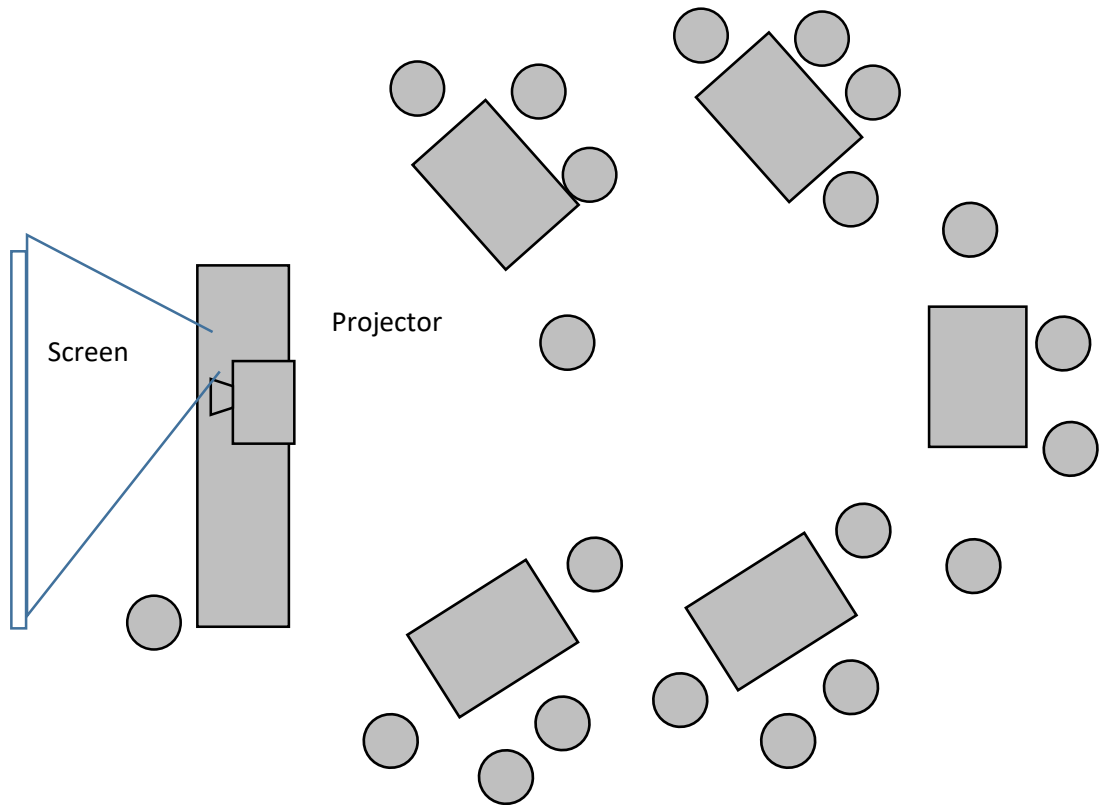
१. सत्रका विषयवस्तुको राम्ररी अध्ययन गर्नु भएको छ ?
२. सत्र सञ्चालनका लागि पाठ योजनाको अध्ययन गर्नु भएको छ ?
३. सहभागीहरूको पृष्ठभूमि तथा स्तरको बारेमा सोच्नु भएको छ ?
४. सत्रका लागि चाहिने आवश्यक प्रशिक्षण सामग्रीहरू जुटाउनु भएको छ ?
५. प्रस्तुतिकरणका बुँदाहरूको राम्ररी अध्ययन गर्नु भएको छ ?
६. प्रस्तुतिकरणमा बढी महत्व दिनुपर्ने बुँदाहरूको निर्योल गर्नु भएको छ ?
७. प्रस्तुतिकरणमा विशेष जोड दिनका लागि आवश्यक उदाहरणहरूको चयन गर्नु भएको छ ?
८. प्रशिक्षण सारांशका बुँदाहरू तय गर्नु भएको छ ?
९. सत्रप्रति रुची जगाउन तथा सहभागीता बढाउन आवश्यक पर्ने विधिहरूको चयन गर्नु भएको छ ?
१०. समय भित्र सत्र पूरा गर्न राम्ररी योजना गर्नु भएको छ ?
११. सत्र सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने भौतिक सामग्रीहरू जस्तै, सेतो पाटी, फ्लिपचार्ट, खैरो कागज, मेटाकार्ड, मार्कर, मास्किङ्ग टेप, कागज, कलम, कैंची, चित्रहरूको व्यवस्था गर्नु भएको छ ?
१२. प्रशिक्षण हल, बसाई व्यवस्थापन, कोठाको तापक्रम, हावा, प्रकाश इत्यादिका बारेमा सोच्नु भएको छ ?

प्रशिक्षण योजना

प्रशिक्षण योजना

मोड्युल/विषय	आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन
मिति	
स्थान	नगरपालिका गाउँपालिका
सहजकर्ता	
लक्षित सहभागीहरू:	
<ul style="list-style-type: none"> ■ गाउँपालिका तथा नगरपालिकाका अग्नी नियन्त्रक र वारुण यन्त्र सञ्चालन गर्ने कर्मचारीहरू 	
साधारण उद्देश्य	
<ul style="list-style-type: none"> ■ सहभागीहरूले गाउँपालिका तथा नगरपालिका क्षेत्रमा आगो लागी तथा विपद्को समयमा अग्नी नियन्त्रण तथा विपद् व्यवस्थापनमा सहयोग गर्न सक्नेछन् । 	
निर्दिष्ट उद्देश्यहरू: यस प्रशिक्षणको अन्तमा सहभागीहरूले	
<ul style="list-style-type: none"> ■ आगोको अवधारणा, आगलागी र यसबाट भएको क्षति बारे जानकारी हासिल गर्नेछन । ■ आगलागी नियन्त्रणमा प्रयोग हुने उपकरण बारे ज्ञान प्राप्त गर्ने र अग्नी नियन्त्रण सीप हासिल गर्नेछन । ■ आगलागीको क्षति न्यूनीकरणका लागि गाउँपालिका तथा नगरपालिका क्षेत्रमा चेतना जगाउन र आपतकालीन योजना तर्जुमा गर्न सक्नेछन । 	
विधि:	
<ul style="list-style-type: none"> ■ मष्तिस्क मन्थन, समुह अभ्यास, लघुप्रवचन, प्रश्नोत्तर आदि । हरेक दिनको अन्तमा दिनभर छलफल भएका विषयवस्तुको संक्षेपीकरण गर्ने । ■ दोस्रो दिन पहिलो दिन संचालन भएका गतिविधिको पुनरावलोकनबाट सत्र शुरुवात गर्ने । ■ व्यवहारिक अभ्यासको लागि आवश्यक फाराम अभ्यास सिटहरू तयार गर्ने । 	
आवश्यक सामग्री, उपकरण र स्रोत साधन:	
<ul style="list-style-type: none"> ■ ल्यापटप, एलसिडी प्रोजेक्टर, हार्डिट बोर्ड, स्क्रिन, प्वाइन्टर, पिन बोर्ड, क्यामरा, प्रिन्टर, फारामहरू, हाजिरी रजिष्टर 	
आवश्यक प्रशिक्षण सामग्री:	
<ol style="list-style-type: none"> १. सहभागीहरूको लागि आवश्यक सामग्री नोटबुक, डटपेन, रेकर्ड फाईल, पेन्सिल, कटर, अध्ययन सामग्री २. प्रशिक्षणका लागि आवश्यक सामग्री ब्राउनसिट, न्यूजप्रिन्ट, बोर्ड मार्कर, परमानेन्ट मार्कर, मेटा कार्ड, ग्लू, मास्किङ टेप, कैंची, स्केल, स्टापलर, पुस पिन, पेपर क्लीप, सादा कागज, चकलेट आदि । ३. अभ्यासका लागि आवश्यक सामग्री बाल्टीन, सावेल, पिक, स्काउट रोप, पेट्रोल, आगो लगाउनका लागि सुक्खा कागज लगायतका सामानहरू, पानी, फायर एक्स्टिङ्गुइसर, फायर विटर, प्राथमिक उपचार किट, सरसफाइका सामग्री आदि । 	

सहभागीहरूको प्रशिक्षण हलमा वसाइ व्यवस्था (Training Hall Layout) :

कैफियत:

१. प्रभावकारी प्रशिक्षण संचालन गर्नका लागि आवश्यक सूचना संकलन तथा अन्य सम्पूर्ण कामको जिम्मेवारी आवश्यकता अनुसार निर्धारण गर्ने ।
२. प्रशिक्षण हलको उपलब्धता र सहभागी संख्याको आधारमा सहभागीहरूको वसाइ व्यवस्था मिलाउने । समूहकार्य गर्न सहज हुने गरी टेवलको व्यवस्थापन गर्ने ।
३. प्रस्तुतीकरण सामग्रीहरू नेपाली र अंग्रेजी दुबै भाषामा हुन्छन् । सत्र सञ्चालनमा छलफल नेपाली भाषामा हुनेछ । व्याख्यान, अभ्यास र छलफल सञ्चालन गर्दा सहभागीहरूको पृष्ठभूमि र चासोलाई ध्यान दिइ संचालन गरिनेछ ।

आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन प्रशिक्षण कार्यतालिका

समय मिति	पहिलो सत्र ०९०० – १०३०	१०३० — १०४५	दोश्रो सत्र १०४५ – १२१५	१२१५ — १३१५	तेश्रो सत्र १३१५ – १४४५	१४४५ — १५००	चौथो सत्र १५०० – १६३०
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> प्रशिक्षण कार्यक्रम शुभारम्भ, परिचय, समूह मान्यता निर्धारण, अपेक्षा संकलन, प्रशिक्षण विधि, उद्देश्य र विषयवस्तुको स्पष्टता पूर्व जानकारी 	चिया	<ul style="list-style-type: none"> आगो सम्बन्धि अवधारणा र यसका तत्वहरू 	खाना	<ul style="list-style-type: none"> आगोको वर्गिकरण आगलागीका प्रकार प्रकृति अनुसार (Classification of Fire by Nature) 	चिया	<ul style="list-style-type: none"> आगोको वर्गिकरण आगलागीका प्रकार स्थान अनुसार (Classification of Fire by Location)
दोश्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> नेपालमा आगलागीका कारण भएको क्षति 		<ul style="list-style-type: none"> नेपालमा अग्नी नियन्त्रणका लागि भएका कानुनी तथा नीतिगत प्रयास 		<ul style="list-style-type: none"> अग्नी नियन्त्रण (Fire Control) का चरणवद्ध कार्यहरू 		<ul style="list-style-type: none"> अग्नी नियन्त्रणका परम्परागत उपकरण तथा औजारहरू
तेश्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू (फायर हाइड्रन्ट, होज रिल, पानी तात्रे पम्प, दमकल, एरियल फायर फाइटिङ) 		<ul style="list-style-type: none"> आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू (फायर हाइड्रन्ट, होज रिल, पानी तात्रे पम्प, दमकल, एरियल फायर फाइटिङ) 		<ul style="list-style-type: none"> व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणहरू (PPE) 		<ul style="list-style-type: none"> आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजना
चौथो दिन	<ul style="list-style-type: none"> स्थानान्तरण योजना 		<ul style="list-style-type: none"> आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यासका प्रकार र चरणहरू 		<ul style="list-style-type: none"> आगलागी सुरक्षाको कोठा भित्र तयारी र कृत्रिम अभ्यास 		<ul style="list-style-type: none"> आगलागी नियन्त्रणको अभ्यासका लागि तयारी
पाँचौ दिन	<ul style="list-style-type: none"> Demo and Mock Drill - PRACTICAL 		<ul style="list-style-type: none"> Demo and Mock Drill - PRACTICAL 		<ul style="list-style-type: none"> आगलागीको जोखिम कम गर्न समुदायले गर्नुपर्ने पहलहरू 		<ul style="list-style-type: none"> प्रशिक्षण पश्चात मूल्यांकन र समापन

आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन प्रशिक्षण

दुइ दिने पुनर्ताजगी प्रशिक्षण कार्यतालिका

समय मिति	पहिलो सत्र ०९०० — १०३०	१०३० — १०४५	दोश्रो सत्र १०४५ — १२१५	१२१५ — १३१५	तेश्रो सत्र १३१५ — १४४५	१४४५ — १५००	तेश्रो सत्र १५०० — १६३०
पहिलो दिन	<ul style="list-style-type: none"> प्रशिक्षण कार्यक्रम शुभारम्भ, परिचय, समूह मान्यता निर्धारण, अपेक्षा संकलन, प्रशिक्षण विधि, उद्देश्य र विषयवस्तुको स्पष्टता पूर्व जानकारी 	चिया	<ul style="list-style-type: none"> आगो सम्बन्धि अवधारणा र यसका तत्वहरू 	खाना	<ul style="list-style-type: none"> आगोको वर्गिकरण र नेपालमा आगलागीका कारण भएको क्षति 	चिया	<ul style="list-style-type: none"> नेपालमा अग्नी नियन्त्रणका लागि भएका कानुनी तथा नीतिगत प्रयास तथा गरिएका असल अभ्यासहरू
दोश्रो दिन	<ul style="list-style-type: none"> Demo and Mock Drill - PRACTICAL 		<ul style="list-style-type: none"> Demo and Mock Drill - PRACTICAL 		<ul style="list-style-type: none"> आगलागीको जोखिम कम गर्न समुदायले गर्नुपर्ने पहलहरू 		<ul style="list-style-type: none"> प्रशिक्षण पश्चात मूल्यांकन र समापन

सत्र योजना

सत्र योजना

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: एक

समय: ९० मिनेट

विषय: शुभारम्भ, परिचय, उद्देश्य, अपेक्षा संकलन, समुह मान्यता, प्रि टेष्ट

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्तमा सहभागीहरू प्रशिक्षणको उद्देश्य बारे प्रष्ट हुनेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्य: सत्रको अन्तमा सहभागीहरू:

- एक आपसमा परिचित हुनेछन् ।
- प्रशिक्षण अवधिमा छलफल गरिने मुख्य विषयवस्तुको वारेमा जानकारी पाउनेछन् ।
- विषयवस्तु वारेमा पूर्व जानकारीको अवस्था उपलब्ध हुनेछ ।

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- प्रशिक्षणको शुभारम्भ
- प्रशिक्षणको उद्देश्य
- परिचय
- अपेक्षा संकलन
- प्रशिक्षणका विषयवस्तुहरू, आधारभूत नियमहरू, जिम्मेवारी आदि
- प्रशिक्षण पूर्व जानकारी

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि	सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप एक: शुभारम्भ</p> <ul style="list-style-type: none"> • सहभागीहरू र अतिथिहरूको आशन ग्रहणसँगै कार्यक्रमको शुभारम्भ गर्नुहोस् । • स्वागत सहित कार्यक्रमको उद्देश्यबारे प्रकाश पार्नुहोस् । • प्रमुख अतिथिबाट ब्यानर पढी कार्यक्रमको औपचारिक शुभारम्भ गर्नुहोस् । • अतिथिहरूबाट कार्यक्रमको सफलताको शुभकामना मन्तव्यका लागि अनुरोध गर्नुहोस् । • कार्यक्रमको अध्यक्षबाट शुभारम्भ मन्तव्य सहित सत्र विर्सजनका लागि अनुरोध गर्नुहोस् । 	२५ मिनेट	मेटाकार्ड, ब्यानर,	प्रमुख अतिथि र अतिथिहरूको मन्तव्य व्यवस्थापन आवश्यकता अनुसार गर्ने ।
<p>क्रियाकलाप दुई: परिचय</p> <ul style="list-style-type: none"> • सबै सहभागी, सहजकर्ता (प्रशिक्षक) र अन्य उपस्थित व्यक्तिहरूलाई आफ्नो नाम, ठेगाना, पद, साथै आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धी संक्षिप्त कार्यअनुभव सहित आफ्नो परिचय दिन लगाउनुहोस् । 	१५ मिनेट		

<p>क्रियाकलाप तीन: अपेक्षा संकलन</p> <ul style="list-style-type: none"> • सहभागीहरूलाई प्रशिक्षणबाट गरिएको अपेक्षालाई मेटाकार्डमा लेख्न लगाउनुहोस् । • मेटाकार्डहरूलाई एक एक गरी पढ्दै ब्राउन पेपर वा बोर्डमा टाँस्नुहोस् । • आएका अपेक्षालाई एकै किसिमका आसय भएका कार्डलाई एकै ठाउँमा राख्नुहोस् । • प्रशिक्षणको विषयवस्तु र सहभागीको अपेक्षा मिलान गर्नुहोस् । • सहभागीहरूबाट आएका अपेक्षाहरू के कति हदसम्म यस प्रशिक्षणले सम्बोधन गर्न सक्छ भन्ने प्रष्ट पार्नुहोस् । 	<p>१५ मिनेट</p>	<p>मेटाकार्ड, मार्कर, पुस पिन, ग्लु स्टीक, मास्किंग टेप, ब्राउन पेपर</p>	<p>सहभागीहरूबाट विषयवस्तु भन्दा भिन्न अपेक्षा कार्ड आएमा अलग राख्नुहोस् ।</p>
<p>क्रियाकलाप चार: विषयवस्तुको जानकारी</p> <ul style="list-style-type: none"> • सहभागीहरूबाट प्राप्त अपेक्षाहरूलाई मिलान गर्दै प्रशिक्षणमा छलफल गरिने विषयवस्तुहरू जानकारी गराउनुहोस् । 	<p>५ मिनेट</p>	<p>ब्राउन पेपर, मार्कर,</p>	
<p>क्रियाकलाप पाँच: समूह मान्यता, जिम्मेवारी आदि</p> <ul style="list-style-type: none"> • प्रशिक्षण प्रभावकारीताको लागि हरेक दिनको प्रशिक्षण अवधिमा समूह मान्यतालाई सहभागीहरूसँग छलफल गरी न्यूजप्रिन्टमा लेखी पालना गर्न लगाउनुहोस् । • आवश्यकता परेमा विभिन्न जिम्मेवारी बाँडफाँट (रिपोटिङ, समय व्यवस्थापक, मनोरञ्जनकर्ता आदि) गराउनुहोस् । 	<p>५ मिनेट</p>	<p>ब्राउन पेपर, मार्कर, न्यूजप्रिन्ट पेपर, पावरप्वाइन्ट स्लाइड</p>	
<p>क्रियाकलाप छ: प्रशिक्षण पूर्व जानकारी</p> <ul style="list-style-type: none"> • सहभागीहरूलाई अग्रिम रूपमा तयार पारिएको प्रि टेष्ट फाराम वितरण गर्नुहोस् । • उक्त फाराम कसरी भर्ने सबैलाई स्पष्ट पानुहोस् । • सबै सहभागीहरूबाट फाराम संकलन गरी सकेपछि यसबाट आएको नतिजालाई हामी प्रशिक्षणको अन्तमा गरिने पश्चात जानकारीको नतिजासँग तुलना गर्नेछौं भन्नुहोस् । 	<p>१० मिनेट</p>	<p>प्रि टेष्ट फाराम</p>	
<p>क्रियाकलाप सात: प्रशिक्षणको साधारण उद्देश्य, निर्दिष्ट उद्देश्यहरू, प्रशिक्षण विधि र प्रशिक्षण तालिका</p> <ul style="list-style-type: none"> • प्रशिक्षकले प्रशिक्षणको बारेमा फ्लिप चार्टमा तयार पारेको प्रशिक्षणको साधारण उद्देश्य, निर्दिष्ट उद्देश्य बारे बताउनुहोस् । • प्रशिक्षणका विधिहरू जानकारी गराउनुहोस् । • प्रशिक्षण तालिकाको जानकारी तथा तालिका वितरण गर्नुहोस् । 	<p>१० मिनेट</p>	<p>ब्राउन पेपर, फलीप चार्ट, प्रशिक्षण तालिका</p>	
<p>क्रियाकलाप आठ: सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> • समग्र प्रशिक्षण सहभागितामूलक ढंगबाट अगाडि बढ्ने कुराको अवगत गराउनुहोस् । • आगामी सत्र आगोको उत्पत्ति र यस सम्बन्धि अवधारणा बारे हुने छलफल तथा क्रियाकलाप जानकारी गराउनुहोस् । 	<p>५ मिनेट</p>		

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: दुई

समय: ९० मिनेट

सत्र विषय: आगोको उत्पत्ति र यस सम्बन्धि अवधारणा

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरू आगोको उत्पत्ति र यस सम्बन्धि अवधारणा बारे प्रष्ट हुनेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू: सहभागीहरूले यस सत्रको अन्त्यमा,

- आगोको उत्पत्ति र यस सम्बन्धि अवधारणा बारे बताउन सक्नेछन्
- आगलागीका लागि आवश्यक तत्वहरू भन्न सक्नेछन्
- आगो सम्बन्धि त्रिकोण अवधारणा बताउन सक्नेछन्

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- आगलागीका तत्वहरू र
- आगो त्रिकोण (Fire Triangle)

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप एक: सहभागीको ध्यानाकर्षा गर्न आगलागीको छोटो भिडियो प्रदर्शन गर्नुहोस । • यस भिडियोमा के देख्नुहुन्छ भनी सामान्य छलफल गर्नुहोस ।	१०	भिडियो लिङ्क https://www.facebook.com/NDRRMA/videos/453289965750795	सहजकर्तले पहिला नै भिडियो तयार गरी राखे
क्रियाकलाप दुई: सत्रको परिचय तथा उद्देश्यहरू र प्रारूपको जानकारी गराउनुहोस ।	५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्तले पहिला नै तयार गरी राखे

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप तीन: विषयवस्तु सम्बन्धी सहभागीलाई जानकारी भएमा भन्न लगाउने</p> <ul style="list-style-type: none"> सहभागीहरूलाई आगोको उत्पत्ति कहिले र कसरी भयो होलाशमानव जीवनमा यसको ? ?उपयोग के के मा गरिन्छभन्ने प्रश्न सोध्नुहोस् । सहभागीबाट आएका जवाफलाई ब्राउन पेपरमा टिप्दै जानुहोस् । सहभागीको विचारलाई संक्षेपीकरण गर्नुहोस् र विषयवस्तुलाई अगाडि बढाउनुहोस् । 	१०		
<p>क्रियाकलाप चार: सहभागीहरूलाई आगोको उत्पत्ति र मानव जीवनमा यसको उपयोगको बारेमा तयार गरेको स्लाइड देखाउनुहोस् । जस्मा:</p> <ul style="list-style-type: none"> आगोले मानव सभ्यताको विकासऔद्योगिक , विकास र मानव जीवनमा पुर्याएको योगदान उदाहरण सहित बताउनुहोस् । आगलागीका तत्वहरू र आगोको त्रिकोण सम्बन्धि अवधारणा बारे चित्र सहित बताउनुहोस् । आगलागीले निम्त्याउने विपद्का बारेमा चर्चा गर्नुहोस् । <p>आगलागी= इन्धन + ताप + अक्सिजन +श्रृङ्खलाबद्ध प्रतिक्रिया का बारेमा छलफल गर्नुहोस् ।</p>	३०	पावर प्वाइटमा देखाउने मल्टीमेडिया	सहजकतिले पहिला नै चेक गरी कागजात तयार गरी राख्ने
<p>क्रियाकलाप पाँच: नेपालमा जातीयधार्मिक र , परम्परागत रूपमाआगो सम्बन्धि बुझाइउपयोग र , यसले मानव सभ्यता तथा जीवनमा पुर्याएको योगदानका बारेमा समुहमा छलफल गर्न लगाउनुहोस् ।</p>	१५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	
<p>क्रियाकलाप छ: छलफलको निचोड प्रस्तुतीकरण गर्न लगाउनुहोस् ।</p>	१०		

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा ा	प्रशिक्षण - सिकाई सामाग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप सात: यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भएनन् भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • आगोका तत्वहरू के के हुन? • आगोले मानव सभ्यतामा पुर्याएको योगदानको कुनै ४ वटा उदाहरण बताउनुहोस । • आगोले के कस्ता विपद् निम्त्याउछन् बताउनुहोस । 	५	पावर प्वाइन्टमा देखाउने मल्टिमेडिया	
<p>क्रियाकलाप आठ: सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> • सत्र मूल्याङ्कन पश्चात् सत्रको छोटकरीमा छलफल भएका विषयवस्तु स्पष्ट गर्दै अब यस पछाडिको सत्र आगोको वर्गिकरणको बारेमा छलफल गरिनेछ भनी सत्रको अन्त गर्नुहोस । 	५		सहजकर्ताले पहिला नै प्रश्नहरू मेटाकार्डमा तयार गरी राखे

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: तीन

समय: ९० मिनेट

सत्र विषय: आगोको वर्गीकरण

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरू प्रकृति अनुसार आगोको वर्गीकरणका बारे प्रष्ट हुनेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू: सहभागीहरूले यस सत्रको अन्त्यमा,

- आगोको वर्गीकरण गर्न सक्नेछन्
- प्रकृति अनुसार आगलागीका प्रकारहरू बताउन सक्नेछन्

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- आगलागीका प्रकार प्रकृति अनुसार) Classification of Fire by Nature)
- आगलागीका मुख्य ४ र थप २ प्रकार

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप एक: सहभागीको ध्यानाकर्षा गर्न निम्न प्रश्नहरू सोधनुहोस । • के कस्ता आगलागीका घटनाहरू देख्नुभएको छ? • आगलागी हुने वस्तुहरू बनावटका हिसाबले के कस्ता प्रकारका हुन्छन् ।	१०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्ताले पहिला नै प्रश्न तयार गरी राखे
क्रियाकलाप दुई: सत्रको परिचय तथा उद्देश्यहरू र प्रारूपको जानकारी गराउनुहोस ।	५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्ताले पहिला नै तयार गरी राखे

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप तीन: सहभागीहरूलाई ६ वटा समूहमा विभाजन गरी निम्न समूह कार्य लगाउनुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • ठोस पदार्थमा हुने आगलागी र यसका विशेषता • तरल (पेट्रोलियम)पदार्थमा हुने आगलागी र यसका विशेषता • ग्याँसमा हुने आगलागी र यसका विशेषता • विभिन्न प्रकारका धातुमा हुने आगलागी र यसका विशेषता • विद्युतीय सर्ट सर्किटका कारण हुने आगलागी र यसका विशेषता • भान्सामा हुने आगलागी र यसका विशेषता । 	१५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	समूह कार्यमा सहजकर्ताले सहयोग गर्ने
<p>क्रियाकलाप चार: समूह कार्य प्रस्तुती गर्न लगाइ सबै समूहबाट पृष्ठपोषण लिनेदिने ।</p>	३०		
<p>क्रियाकलाप पाँच: सहभागीहरूलाई आगोको प्रकृति र स्थान अनुसार वर्गीकरण गर्न सकिने बारेमा तयार गरेको स्लाइड देखाइ प्रष्ट पार्नुहोस । जस्मा:</p> <ul style="list-style-type: none"> • आगोको प्रकृति र स्थान अनुसार वर्गीकरणको सामान्य चर्चा गर्नुहोस । • आगलागीको प्रकृति अनुसार विश्वभरी नै विभिन्न प्रकारमा वर्गीकरण गरेको पाइन्छ भन्ने तथ्यलाई चर्चा गर्दै आगलागीमा संलग्न हुने पदार्थहरूका प्रकृति अनुसार ६ प्रकारका आगलागीको बारेमा उदाहरण सहित बताउनुहोस । • यस मध्ये ए, बिसि र डि प्रमुख र इ र के थप , प्रकार भएका बारेमा चर्चा गर्नुहोस । 	२०	पावर प्वाइन्टमा देखाउने मल्टिमेडिया	पावर प्वाइन्ट पहिला नै तयार गरी राख्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप छः यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भएनन् भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • आगोलाइ कति प्रकारमा वर्गीकरण गरिएको छ? • आगोको प्रकृति अनुसार मुख्य प्रकारहरू कतिवटा छन्? के के हुन? • प्रकृती अनुसार हुने कुनै एउटा आगलागीका बारेमा बताउनुहोस । 	५		सहजकर्ताले पहिला नै प्रश्नहरू मेटाकार्डमा तयार गरी राखे
<p>क्रियाकलाप सातः सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> • सत्र मूल्याङ्कन पश्चात् सत्रको छोटकरीमा छलफल भएका विषयवस्तु स्पष्ट गर्दै अब यस पछाडिको सत्र स्थान अनुसार आगोको वर्गीकरणको बारेमा छलफल गरिनेछ भनी सत्रको अन्त गर्नुहोस । 	५		

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: चार

समय: ९० मिनेट

सत्र विषय: आगोको वर्गीकरण

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरू स्थान अनुसार आगोको वर्गीकरणका बारे प्रष्ट हुनेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू: सहभागीहरूले यस सत्रको अन्त्यमा,

- घरेलु आगलागीका बारेमा बताउन सक्नेछन्,
- वन डढेलोका बारेमा परिचित हुनेछन् ,
- औद्योगिक आगलागीका बारेमा बताउन सक्नेछन् ।

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- घरेलु आगलागी
- वन डढेलो
- औद्योगिक आगलागी

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप एक: क्रियाकलाप एक: सहभागीको ध्यानाकर्षा गर्न आगलागीको छोटो भिडियो प्रदर्शन गर्नुहोस । • यस भिडियोमा के देख्नुहुन्छ भनी सामान्य छलफल गर्नुहोस ।	१०	https://www.facebook.com/NDRRMA/videos/3940687482691390	सहजकर्तले पहिला नै भिडियो तयार गरी राख्ने
क्रियाकलाप दुई: सत्रको परिचय तथा उद्देश्यहरू र प्रारूपको जानकारी गराउनुहोस ।	५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्तले पहिला नै तयार गरी राख्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप तीन: सहभागीहरूलाई ३ वटा समूहमा विभाजन गरी निम्न समूह कार्य लगाउनुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • घरेलु आगलागीसको प्रकार , र कारणहरू • वन डढेलो यसका विशेषता र कारणहरू , • औद्योगिक आगलागी र यसका कारणहरू 	२०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	समूह कार्यमा सहजकर्ताले सहयोग गर्ने
<p>क्रियाकलाप चार: समूह कार्य प्रस्तुती गर्न लगाइ सबै समूहबाट पृष्ठपोषण लिनेदिने ।</p>	१५		
<p>क्रियाकलाप पाँच: सहभागीहरूलाई स्थान अनुसार आगलागीका प्रकारहरू बारेमा तयार गरेको स्लाइड देखाइ प्रष्ट पार्नुहोस । जस्मा:</p> <ul style="list-style-type: none"> • घरेलु आगलागी र यसका कारणहरू <ul style="list-style-type: none"> - लापरवाही - आगजनी - चट्याङ्ग • वनडढेलो <ul style="list-style-type: none"> - प्राकृतिक - मानवीय • औद्योगिक आगलागी <ul style="list-style-type: none"> - ज्वलनशील धुलो - ताप उत्पन्न गर्ने काम) वेल्डिङ, कटिङ आदि(- ज्वलनशील तरल पदार्थ र ग्यासहरू - उद्योगमा भएका उपकरण र मेसिनरीहरू - विद्युतीय खतराहरू 	३०	पावर प्वाइन्टमा देखाउने मल्टिमेडिया	पावर प्वाइन्ट पहिला नै तयार गरी राख्ने
<p>क्रियाकलाप छ: यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भएनन् भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • स्थान अनुसार आगलागीलाई कति प्रकारमा वर्गीकरण गरिएको छ? • घरेलु आगलागी हुने प्रमुख कारणहरू के के हुन? • वन डढेलोका कारणहरू के के हुन ? 	५		सहजकर्ताले पहिला नै प्रश्नहरू मेटाकार्डमा तयार गरी राख्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा ा	प्रशिक्षण - सिकाई सामाग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप सातः सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> सत्र मूल्याङ्कन पश्चात् सत्रको छोटकरीमा छलफल भएका विषयवस्तु स्पष्ट गर्दै अब यस पछाडिको सत्रमा नेपालमा आगलागीका कारण भएको क्षतिको बारेमा छलफल गरिने बारे जानकारी गराएर सत्रको अन्त गर्नुहोस । 	५		

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: पाँच

समय: ९० मिनेट

सत्र विषय: नेपालमा आगलागीबाट भएको क्षति

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरू नेपालमा आगलागीबाट भएको क्षतिका बारे प्रष्ट हुनेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू: सहभागीहरूले यस सत्रको अन्त्यमा,

- घरेलु आगलागीका कारण भएको क्षति बताउन सक्नेछन्,
- वन डढेलोका कारण भएको क्षति बताउन सक्नेछन्,
- औद्योगिक आगलागीका कारण भएको क्षति बताउन सक्नेछन्।

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- विभिन्न समयमा भएका आगलागीका घटना र यसबाट भएको क्षतिको तथ्यांक
- आगलागीको घटना अभिलेखिकरण

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप एक: क्रियाकलाप एक: सहभागीको ध्यानाकर्षण गर्न निम्न प्रश्नहरू सोध्नुहोस । • तपाइको कार्यक्षेत्रमा वर्षमा कतिवटा जति आगलागीका घटना हुन्छन्? • यसबाट के कस्ता क्षति तथा नोकसानी हुने गरेका छन्? • यस्ता तथ्यांकलाई कसरी अभिलेख गर्नुभएको छ ।	१०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्ताले पहिला नै प्रश्नहरू तयार गरी राखे
क्रियाकलाप दुई: सत्रको परिचय तथा उद्देश्यहरू र प्रारूपको जानकारी गराउनुहोस ।	५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्ताले पहिला नै तयार गरी राखे

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप तीन: सहभागीहरूलाई आगलागीका कारण भएको क्षतिका बारेमा तयार गरेको स्लाइड देखाइ प्रष्ट पार्नुहोस । जस्मा:</p> <ul style="list-style-type: none"> • विभिन्न समयमा देशका विभिन्न क्षेत्रमा भएका आगलागीका घटना र यसबाट भएको क्षति • आगलागी वा विपद्का घटनाहरूको तथ्यांक संकलन र अभिलेखिकरण • अभिलेखिकरणमा आगलागी नियन्त्रणमा संलग्न व्यक्ति वा समूहको भूमिका • विपद पोर्टल डि ,आर आर पोर्टल जस्ता अभिलेखिकरण प्रणालि बारे जानकारी गराउने र स्थानीय आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्रका कार्यहरू बताउने । 	३०	पावर प्वाइन्टमा देखाउने मल्टिमेडिया	पावर प्वाइन्ट पहिला नै तयार गरी राख्ने
<p>क्रियाकलाप चार: सहभागीहरूलाई ३ वटा समूहमा विभाजन गरी निम्न समूह कार्य लगाउनुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • घटना प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिनुपर्ने विवरणहरू • घटना प्रतिवेदनको नमूना • क्षेत्रगत (क्लष्टर)आवस्यक्ता लेखाजोखाको फारम 	२०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	समूह कार्यमा सहजकर्ताले सहयोग गर्ने
<p>क्रियाकलाप पाँच: समूह कार्य प्रस्तुती गर्न लगाइ सबै समूहबाट पृष्ठपोषण लिनेदिने ।</p>	१५		
<p>क्रियाकलाप छ: यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भएनन् भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • नेपालमा १९७१ देखि मे २०२१ को अवधिमा आगलागीबाट कतिजनाको मृत्यू भएको छ? • आगलागीको तथ्यांक अभिलेखिकरणमा अग्नि नियन्त्रकले गर्नुपर्ने प्रमुख कार्यहरू के के हुन? • तथ्यांक अभिलेखिकरण कहाँबाट शुरू हुन्छ ? 	५		सहजकर्ताले पहिला नै प्रश्नहरू मेटाकार्डमा तयार गरी राख्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा ा	प्रशिक्षण - सिकाई सामाग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप सातः सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> सत्र मूल्याङ्कन पश्चात् सत्रको छोटकरीमा छलफल भएका विषयवस्तु स्पष्ट गर्दै अब यस पछाडिको सत्रमा नेपालमा अग्नी नियन्त्रणका लागि विद्यमान कानुनी तथा नीतिगत प्रयासको बारेमा छलफल गरिने बारे जानकारी गराएर सत्रको अन्त गर्नुहोस । 	५		

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: छ

समय: ९० मिनेट

सत्र विषय: नेपालमा अग्नी नियन्त्रणका लागि विद्यमान कानुनी तथा नीतिगत प्रयास

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरू आगलागी नियन्त्रणका लागि भएका कानुनी तथा नीतिगत प्रयासका बारे प्रष्ट हुनेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू: सहभागीहरूले यस सत्रको अन्त्यमा,

- विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ मा उल्लेख भएका आगलागी नियन्त्रणका प्रावधानहरू बताउन सक्नेछन्,
- दमकल सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका २०६७ संघीय ,वन ऐन २०७६ भवन ,ऐन लगायतका ऐन नीति तथा निर्देशिकामा भएका ,आगलागी नियन्त्रणका प्रावधानहरू बताउन सक्नेछन्,
- विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना (२०१८-३०) मा भएका आगलागी नियन्त्रणका प्रावधानहरू बताउन सक्नेछन्।

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ मा उल्लेख भएका आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धि व्यवस्था
- दमकल सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका २०६७ संघीय ,वन ऐन २०७६ भवन ,ऐन लगायतका ऐन नीति तथा निर्देशिकामा भएका ,आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धि व्यवस्था,
- विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना (२०१८-३०) मा भएका आगलागी नियन्त्रणका व्यवस्थाहरू

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप एक: क्रियाकलाप एक: सहभागीको ध्यानाकर्षण गर्न निम्न प्रश्नहरू सोध्नुहोस । • आगलागी नियन्त्रणका लागि के कस्ता कानुनी तथा नीतिगत प्रयासहरू भएका छन्?	१०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्ताले पहिला नै प्रश्नहरू तयार गरी राख्ने
क्रियाकलाप दुई: सत्रको परिचय तथा उद्देश्यहरू र प्रारूपको जानकारी गराउनुहोस ।	५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्ताले पहिला नै तयार गरी राख्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप तीन: सहभागीहरूलाई आगलागी नियन्त्रणका लागि विद्यमान कानुनी तथा नीतिगत प्रावधानहरू बारेमा तयार गरेको स्लाइड देखाइ प्रष्ट पार्नुहोस । जस्मा:</p> <ul style="list-style-type: none"> • विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ मा उल्लेख भएका आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धि व्यवस्था • दमकल सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका २०६७, संघीय वन ऐन २०७६, भवन ऐन लगायतका ऐन, नीति तथा निर्देशिकामा भएका आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धि व्यवस्था र • विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना मा भएका आगलागी (३०-२०१८) नियन्त्रणका व्यवस्थाहरूबारे प्रष्ट पार्नुहोस । 	२५	पावर प्वाइन्टमा देखाउने मल्टिमेडिया	पावर प्वाइन्ट पहिला नै तयार गरी राख्ने
<p>क्रियाकलाप चार: सहभागीहरूलाई ३ वटा समूहमा विभाजन गरी निम्न समूह कार्य लगाउनुहोस । समूहमा छलफल गर्दै प्रमुख प्रावधानहरू टिपोट गरी क्रस ग्रुप छलफल गर्न लगाउनु होस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • पहिलो समूहलाई विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ र विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना (३०-२०१८) • दोस्रो समूहलाई दमकल सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका २०६७, र • तेस्रो समूहलाई संघीय वन ऐन २०७६, राष्ट्रिय भवन ऐन र राष्ट्रिय भवन संहिता लगायतका कानुन, नीति तथा निर्देशिकाहरूमा भएका प्रावधानहरू 	३०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	कानुन तथा नीतिगत प्रावधानहरूको फोटोकपी
<p>क्रियाकलाप पाँच: क्रस ग्रुप छलफल पश्चात छुटेका वा अन्य थप केही भए प्रस्तुती गर्न लगाइ सबै समूहबाट पृष्ठपोषण लिनेदिने ।</p>	१०		

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप छः यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भएनन् भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • नेपालमा आगलागी नियन्त्रणका लागि भएका कानुनी प्रावधानहरू के के छन् ? • घरमा विद्युती सर्ट सर्किटबाट हुने आगलागीमा अपनाउनुपर्ने मापदण्डहरूको बारेमा कुन कुन ऐन तथा मापदण्डमा उल्लेख गरिएको छ ? 	५		सहजकर्तिले पहिला नै प्रश्नहरू मेटाकार्डमा तयार गरी राख्ने
<p>क्रियाकलाप सातः सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> • सत्र मूल्याङ्कन पश्चात् सत्रको छोटकरीमा छलफल भएका विषयवस्तु स्पष्ट गर्दै अब यस पछाडिको सत्रमा अग्नी नियन्त्रण र यसमा प्रयोग हुने उपकरणहरू को बारेमा छलफल गरिने बारे जानकारी गराएर सत्रको अन्त गर्नुहोस । 	५		

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: सात

समय: ९० मिनेट

सत्र विषय: अग्नी नियन्त्रण र यसमा प्रयोग हुने उपकरणहरू

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरूले अग्नी नियन्त्रणका चरणवद्ध कार्यहरू बारे बताउन सक्नेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू: सहभागीहरूले यस सत्रको अन्त्यमा,

- अग्नी नियन्त्रणको तीन चरण बारे बताउन सक्नेछन्,
- अग्नी नियन्त्रणको तीन चरणका कार्य विवरणहरू बारे प्रष्ट हुनेछन्
- पहिलो चरण: घटनास्थल पुग्नु भन्दा पहिला गर्ने कार्य विवरण
- दोस्रो चरण: घटनास्थल पुगेपछि गर्ने कार्य विवरण
- तेस्रो चरण: उद्धार पश्चातको कार्य विवरण

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- अग्नी नियन्त्रणका चरणवद्ध कार्यहरू

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप एक: क्रियाकलाप एक: सहभागीको ध्यानाकर्षा गर्नका लागि अग्नी नियन्त्रणका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूका बारेमा निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस । • अग्नी नियन्त्रणका लागि के के कार्यहरू गर्नुपर्दछ ? • अग्नी नियन्त्रण कार्यलाई कति चरणमा बाड्न सकिन्छ ?	१०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्ताले पहिला नै भिडियो तयार गरी राख्ने
क्रियाकलाप दुई: सत्रको परिचय तथा उद्देश्यहरू र प्रारूपको जानकारी गराउनुहोस ।	५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	पहिला नै तयार गरी राख्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप तीन: सहभागीहरूलाई ३ वटा समूहमा विभाजन गरी निम्न समूह कार्य लगाउनुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • पहिलो समूह: घटनास्थल पुग्नु भन्दा पहिला गर्नुपर्ने कार्यहरू • दोस्रो समूह: घटनास्थल पुगेपछि गर्नुपर्ने कार्यहरू • तेस्रो समूह: उद्धार पश्चात गर्नुपर्ने कार्यहरू 	२०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	समूह कार्यमा सहजकर्ताले सहयोग गर्ने
<p>क्रियाकलाप चार: समूह कार्य प्रस्तुती गर्न लगाइ सबै समूहबाट पृष्ठपोषण लिनेदिने ।</p>	१५		
<p>क्रियाकलाप पाँच: सहभागीहरूलाई अग्नी नियन्त्रणका चरणबद्ध कार्यहरू बारेमा तयारी स्लाइड देखाइ प्रष्ट पार्नुहोस । जस्मा:</p> <ul style="list-style-type: none"> • पहिलो चरण: घटनास्थल पुग्नु भन्दा पहिला गर्ने कार्य विवरण • दोस्रो चरण: घटनास्थल पुगेपछि गर्ने कार्य विवरण • तेस्रो चरण: उद्धार पश्चातको कार्य विवरण 	२५	पावर प्वाइन्टमा देखाउने मल्टिमिडिया	पावर प्वाइन्ट पहिला नै तयार गरी राख्ने
<p>क्रियाकलाप छ: यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भएनन् भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • आगलागीको घटनास्थल पुग्नु भन्दा पहिला गर्नुपर्ने कुनै ४ कार्यहरू बताउनुहोस । • आगलागीको घटनास्थल पुगेपछि गर्नुपर्ने कुनै ४ कार्यहरू बताउनुहोस । • उद्धार पश्चात गर्नुपर्ने कुनै ४ कार्यहरू बताउनुहोस । 	१०		सहजकर्ताले पहिला नै प्रश्नहरू मेटाकार्डमा तयार गरी राख्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामाग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप सातः सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> सत्र मूल्याङ्कन पश्चात् सत्रको छोटकरीमा छलफल भएका विषयवस्तु स्पष्ट गर्दै अब यस पछाडिको सत्रमा अग्नी नियन्त्रणका परम्परागत उपकरण तथा औजारहरूको बारेमा छलफल गरिने बारे जानकारी गराएर सत्रको अन्त गर्नुहोस । 	५		

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: आठ

समय: ९० मिनेट

सत्र विषय: अग्नी नियन्त्रणका परम्परागत उपकरण तथा औजारहरू

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरूले अग्नी नियन्त्रणका परम्परागत उपकरण तथा औजारहरू बताउन सक्नेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू: सहभागीहरूले यस सत्रको अन्त्यमा,

- अग्नी नियन्त्रणका उपकरणका दुइ प्रकारहरू बताउन सक्नेछन्,
- अग्नी नियन्त्रणका परम्परागत उपकरण तथा औजारहरू बारे प्रष्ट हुनेछन्
- अग्नी नियन्त्रणका परम्परागत उपकरण तथा औजारहरूको प्रयोग बारे बताउन सक्नेछन्

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- अग्नी नियन्त्रणका उपकरण तथा औजारहरू र यसका प्रकार
- अग्नी नियन्त्रणका परम्परागत उपकरण तथा औजारहरू

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप एक: क्रियाकलाप एक: सहभागीको ध्यानाकर्षा गर्नका लागि अग्नी नियन्त्रणका लागि प्रयोग भइरहेका उपकरण तथा औजार बारेमा निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस । • अहिले अग्नी नियन्त्रणका लागि के कस्ता उपकरणहरू प्रयोग भइरहेका छन् ? • अग्नी नियन्त्रणका उपकरण तथा औजारहरूलाई कति भागमा बाड्न सकिन्छ ?	१०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्तिले पहिला नै भिडियो तयार गरी राख्ने
क्रियाकलाप दुई: सत्रको परिचय तथा उद्देश्यहरू र प्रारूपको जानकारी गराउनुहोस ।	५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	पहिला नै तयार गरी राख्ने
क्रियाकलाप तीन: सहभागीहरूलाई ३ वटा समूहमा विभाजन गरी निम्न समूह कार्य लगाउनुहोस । • परम्परागत रूपमा प्रयोग भइरहेका उपकरण , फाइदा र कठिनाइ तथा ,प्रयोग गर्ने तरिका चुनौतीहरू	२०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	समूह कार्यमा सहजकर्तिले सहयोग गर्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप चार: समूह कार्य प्रस्तुती गर्न लगाइ सबै समूहबाट पृष्ठपोषण लिनेदिने ।	१५		
क्रियाकलाप पाँच: सहभागीहरूलाई अग्नी नियन्त्रणका परम्परागत उपकरण तथा औजारहरू बारेमा तयारी स्लाइड देखाइ प्रष्ट पार्नुहोस । जस्मा: <ul style="list-style-type: none"> - आगो निभाउने बाल्टिन - आगो निभाउने कम्बल - आगोलाइ पिटेर निभाउने उपकरण - पानी तान्ने हाते पम्प - काउण्टर फायर - अग्नि रेखा 	२५	पावर प्वाइन्टमा देखाउने मल्टिमेडिया (नभएसम्म सामग्री) (नभए चित्र	पावर प्वाइन्ट पहिला नै तयार गरी राख्ने
क्रियाकलाप छ: यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भएनन् भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस । <ul style="list-style-type: none"> • अग्नी नियन्त्रणका कुनै ४ वटा परम्परागत उपकरण बताउनुहोस । • कुनै एउटा अग्नी नियन्त्रणका परम्परागत उपकरणको प्रयोग बारे बताउनुहोस । 	१०		सहजकर्तिले पहिला नै प्रश्नहरू मेटाकार्डमा तयार गरी राख्ने
क्रियाकलाप सात: सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्ध <ul style="list-style-type: none"> • सत्र मूल्याङ्कन पश्चात् सत्रको छोटकरीमा छलफल भएका विषयवस्तु स्पष्ट गर्दै अब यस पछाडिको सत्रमा अग्नी नियन्त्रणका आधुनिक उपकरण तथा औजारहरूको बारेमा छलफल गरिने बारे जानकारी गराएर सत्रको अन्त गर्नुहोस । 	५		

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: नौ

समय: ९० मिनेट

सत्र विषय: अग्नी नियन्त्रणका आधुनिक उपकरण तथा औजारहरू

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरूले अग्नी नियन्त्रणका आधुनिक उपकरण तथा औजारहरू बताउन सक्नेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू: सहभागीहरूले यस सत्रको अन्त्यमा,

- अग्नी नियन्त्रणका आधुनिक उपकरण तथा औजारहरू बारे प्रष्ट हुनेछन् ,
- फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर र प्रयोग गर्ने तरिका बताउन सक्नेछन्

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू
- पोर्टेबल फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर) सजिलै लैजान मिल्ने आगो निभाउने यन्त्र(
- फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर प्रयोग गर्ने तरिका

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप एक: क्रियाकलाप एक: सहभागीको ध्यानाकर्षणका लागि अग्नी नियन्त्रणमा प्रयोग भइरहेका आधुनिक उपकरण तथा औजार बारेमा निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस । • अहिले अग्नी नियन्त्रणका लागि के कस्ता आधुनिक उपकरणहरू प्रयोग भइरहेका छन् ? • फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर भन्नाले के बुझ्नुहुन्छ ?	१०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकतिले पहिला नै भिडियो तयार गरी राख्ने
क्रियाकलाप दुई: सत्रको परिचय तथा उद्देश्यहरू र प्रारूपको जानकारी गराउनुहोस ।	५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	पहिला नै तयार गरी राख्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप तीन: सहभागीहरूलाई अग्नी नियन्त्रणका आधुनिक उपकरण तथा औजारहरू बारेमा चर्चा गरी फायर एक्सटीङ्गर्सका बारेमा तयारी स्लाइड देखाइ प्रष्ट पार्नुहोस । जस्मा:</p> <ul style="list-style-type: none"> - अग्नी नियन्त्रणका आधुनिक उपकरण तथा औजारहरू) फायर एक्सटीङ्गर्स, फायर हाइड्रन्ट, पानी फाल्ने पाइप, पानी तान्ने पम्प, दमकल र एरियल फायर फाइटिङ (- फायर एक्सटीङ्गर्सका प्रकार, - फायर एक्सटीङ्गर्सको प्रयोग गर्ने तरीका (PASS) 	२५	पावर प्वाइन्टमा देखाउने मल्टिमेडिया भएसम्म सामग्री) (नभए चित्र	पावर प्वाइन्ट पहिला नै तयार गरी राख्ने
<p>क्रियाकलाप चार: सहभागीहरूलाई ३ वटा समूहमा विभाजन गरी निम्न समूह कार्य लगाउनुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> - फायर एक्सटीङ्गर्सका प्रकार र यसमा प्रयोग हुने सामग्री , - फायर एक्सटीङ्गर्सको प्रयोग - फायर एक्सटीङ्गर्सका फाइदाकठिनाइ तथा , चुनौतीहरू 	२०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	समूह कार्यमा सहजकर्ताले सहयोग गर्ने
<p>क्रियाकलाप पाँच: समूह कार्य प्रस्तुती गर्न लगाइ सबै समूहबाट पृष्ठपोषण लिनेदिने ।</p>	१५		
<p>क्रियाकलाप छ: यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भएनन् भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • फायर एक्सटीङ्गर्सका कुनै ४ वटा प्रकारहरू बताउनुहोस । • फायर एक्सटीङ्गर्सको प्रयोग गर्ने तरीका PASS को अर्थ बताउनुहोस । 	१०		सहजकर्ताले पहिला नै प्रश्नहरू मेटाकार्डमा तयार गरी राख्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा ा	प्रशिक्षण - सिकाई सामाग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप सातः सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> • सत्र मूल्याङ्कन पश्चात् सत्रको छोटकरीमा छलफल भएका विषयवस्तु स्पष्ट गर्दै अब यस पछाडिको सत्रमा दमकल लगायतका अग्नी नियन्त्रणका उपकरण तथा औजारहरूको बारेमा छलफल गरिने बारे जानकारी गराएर सत्रको अन्त गर्नुहोस । 	५		

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: दश

समय: ९० मिनेट

सत्र विषय: अग्नी नियन्त्रणका आधुनिक उपकरण तथा औजारहरू

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरू फायर हाइड्रेन्ट ,पानी फाल्ने पाइपपानी ,
 ,तात्रे पम्पदमकल र एरियल फायर फाइटिङ बारे प्रष्ट हुनेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू: सहभागीहरूले यस सत्रको अन्त्यमा,

- अग्नी नियन्त्रणका आधुनिक उपकरण तथा औजारहरू बारे प्रष्ट हुनेछन् ,
- फायर हाइड्रेन्ट ,पानी फाल्ने पाइप पानी तत्रे ,पम्प ,दमकल र एरियल फायर फाइटिङ बारे बताउन सक्नेछन् ,
- अग्नी नियन्त्रणका उपकरण तथा औजारहरूको सूची बनाउन सक्नेछन्,

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- फायर हाइड्रेन्ट ,पानी फाल्ने पाइप ,पानी तत्रे पम्प ,दमकल र एरियल फायर फाइटिङ
- अग्नी नियन्त्रणका उपकरण तथा औजारहरूको सूची

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप एक: क्रियाकलाप एक: सहभागीको ध्यानाकर्षणका लागि अग्नी नियन्त्रणमा प्रयोग भइरहेका आधुनिक उपकरण तथा औजार बारेमा निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस । • अहिले अग्नी नियन्त्रणका लागि के कस्ता आधुनिक उपकरणहरू प्रयोग भइरहेका छन् ? • कुनै एउटा उपकरणका बारेमा बताउनुहोस ?	१०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्तिले पहिला नै भिडियो तयार गरी राख्ने
क्रियाकलाप दुई: सत्रको परिचय तथा उद्देश्यहरू र प्रारूपको जानकारी गराउनुहोस ।	५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	पहिला नै तयार गरी राख्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप तीन: सहभागीहरूलाई अग्नी नियन्त्रणका आधुनिक उपकरण तथा औजारहरू बारेमा तयारी स्लाइड देखाइ प्रष्ट पार्नुहोस । जस्मा:</p> <ul style="list-style-type: none"> - अग्नी नियन्त्रणका आधुनिक उपकरण तथा औजारहरू) फायर हाइड्रेन्ट ,पानी फाल्ने पाइप , ,पानी तात्रे पम्पदमकल र एरियल फायर फाइटिड (- अग्नी नियन्त्रणका उपकरण तथा औजारहरूको सूची र व्यक्तिगत सुरक्षाका सामग्रीहरू)नेपाल प्रहरी विपद व्यवस्थापन महाशाखा तथा मातहत एकाइहरूको सञ्चालन कार्यादेश (SOP) २०७३ अनुसार(	२५	पावर प्वाइन्टमा देखाउने मल्टिमेडिया भएसम्म सामग्री) (नभए चित्र	पावर प्वाइन्ट पहिला नै तयार गरी राख्ने
<p>क्रियाकलाप चार: सहभागीहरूलाई ३ वटा समूहमा विभाजन गरी निम्न समूह कार्य लगाउनुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> - फायर हाइड्रेन्ट ,पानी फाल्ने पाइप र पानी तात्रे पम्पको प्रयोग र फायदा तथा चुनौतीहरू , - दमकल र एरियल फायर फाइटिडको प्रयोग र फायदा तथा चुनौतीहरू - अग्नी नियन्त्रणका लागि वर्तमान सन्दर्भमा आवश्यक उपकरण तथा औजारहरूको सूची 	२०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	समूह कार्यमा सहजकर्ताले सहयोग गर्ने
<p>क्रियाकलाप पाँच: समूह कार्य प्रस्तुती गर्न लगाइ सबै समूहबाट पृष्ठपोषण लिनेदिने ।</p>	१५		

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप छः यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भएनन् भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • अग्नी नियन्त्रणका कुनै ३ वटा आधुनिक उपकरणको नाम बताउनुहोस । • कुनै एउटा आधुनिक उपकरणको प्रयोग बताउनुहोस । • अग्नी नियन्त्रणका लागि उपकरणका साथ प्रयोग हुने औजारहरूको नाम बताउनुहोस । 	१०		सहजकर्तले पहिला नै प्रश्नहरू मेटाकार्डमा तयार गरी राखे
<p>क्रियाकलाप सातः सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> • सत्र मूल्याङ्कन पश्चात् सत्रको छोटकरीमा छलफल भएका विषयवस्तु स्पष्ट गर्दै अब यस पछाडिको सत्रमा व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणका बारेमा छलफल गरिने बारे जानकारी गराएर सत्रको अन्त गर्नुहोस । 	५		

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: एघार

समय: ९० मिनेट

सत्र विषय: अग्नी नियन्त्रणका आधुनिक उपकरण तथा औजारहरू

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरू अग्नी नियन्त्रणका लागि प्रयोग हुने व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणहरू बारे प्रष्ट हुनेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू: सहभागीहरूले यस सत्रको अन्त्यमा,

- अग्नी नियन्त्रणमा खटिने व्यक्तिहरूका लागि आवश्यक व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणहरू बारे बताउन सक्नेछन् ,
- विभिन्न अङ्ग सुरक्षाका लागि प्रयोग हुने उपकरणको प्रयोग र यसको फायदा बताउन सक्नेछन् ,
- व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणको आवश्यकता तथा महत्व बताउन सक्नेछन्,

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- टाउको सुरक्षा गर्ने सामग्री)Head protection Equipment)
- शरिर सुरक्षाका सामग्री)Body Protection Equipment)
- खुट्टा सुरक्षाका सामग्री)Foot Protection Equipment)
- हात सुरक्षा सामग्री)Hand Protection Equipment)
- आँखा तथा अनुहार सुरक्षा)Eye and face Protection Equipment)
- स्वास प्रस्वाश सुरक्षा)Respiratory Protection Equipment)
- सुनाइ सम्बन्धि सुरक्षा)Hearing Protection Equipment)
- उचाइ तथा पहुँच सम्बन्धि सुरक्षा)Height and Access Protection Equipment)
- व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणको आवश्यकता

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप एक: क्रियाकलाप एक: सहभागीको ध्यानाकर्षणका लागि अग्नी नियन्त्रणमा प्रयोग हुने व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणका बारेमा निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरण भन्नाले के बुझ्नुहुन्छ ? • व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणको आवश्यकता बारेमा बताउनुहोस ? 	१०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्ताले पहिला नै भिडियो तयार गरी राख्ने
<p>क्रियाकलाप दुई: सत्रको परिचय तथा उद्देश्यहरू र प्रारूपको जानकारी गराउनुहोस ।</p>	५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	पहिला नै तयार गरी राख्ने
<p>क्रियाकलाप तीन: सहभागीहरूलाई ३ वटा समूहमा विभाजन गरी निम्न समूह कार्य लगाउनुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> - टाउको सुरक्षा गर्ने सामग्री, शरिर सुरक्षाका सामग्री ,खुट्टा सुरक्षाका सामग्री र हात सुरक्षा सामग्रीहरूको सूची र प्रयोग - आँखा तथा अनुहार सुरक्षा, स्वास प्रस्वाश सुरक्षा , सुनाइ सम्बन्धि सुरक्षा र उचाइ तथा पहुँच सम्बन्धि सुरक्षा सामग्रीहरूको सूची र प्रयोग - व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणको आवश्यकता 	२०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	पावर प्वाइन्ट पहिला नै तयार गरी राख्ने
<p>क्रियाकलाप चार: समूह कार्य प्रस्तुती गर्न लगाइ सबै समूहबाट पृष्ठपोषण लिनेदिने ।</p>	१५		समूह कार्यमा सहजकर्ताले सहयोग गर्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा ा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप पाँच: सहभागीहरूलाई अग्नी नियन्त्रणमा प्रयोग हुने व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणका बारेमा तयारी स्लाइड देखाइ प्रष्ट पार्नुहोस । जस्मा:</p> <ul style="list-style-type: none"> - टाउको सुरक्षा गर्ने सामग्री)Head protection Equipment) - शरिर सुरक्षाका सामग्री)Body Protection Equipment) - खुट्टा सुरक्षाका सामग्री)Foot Protection Equipment) - हात सुरक्षा सामग्री)Hand Protection Equipment) - आँखा तथा अनुहार सुरक्षा)Eye and face Protection Equipment) - स्वास प्रस्वाश सुरक्षा)Respiratory Protection Equipment) - सुनाइ सम्बन्धि सुरक्षा)Hearing Protection Equipment) - उचाइ तथा पहुँच सम्बन्धि सुरक्षा)Height and Access Protection Equipment) - व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणको आवश्यकता 	२५	पावर प्वाइन्टमा देखाउने मल्टिमेडिया भएसम्म सामग्री) (नभए चित्र	
<p>क्रियाकलाप छ: यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भएनन् भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • अग्नी नियन्त्रणमा प्रयोग हुने कुनै ३ वटा व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणका नाम बताउनुहोस । • व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणको कुनै दुइवटा आवश्यकता तथा महत्व बताउनुहोस । 	१०		सहजकर्तिले पहिला नै प्रश्नहरू मेटाकार्डमा तयार गरी राखे
<p>क्रियाकलाप सात: सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्ध</p> <p>सत्र मूल्याङ्कन पश्चात् सत्रको छोटकरीमा छलफल भएका विषयवस्तु स्पष्ट गर्दै यस पछाडिको सत्रमा आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजना बारेमा छलफल गरिने बारे जानकारी गराएर सत्रको अन्त गर्नुहोस ।</p>	५		

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: बाह

समय: ९० मिनेट

सत्र विषय: आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजना

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरु आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजनाका बारेमा प्रष्ट हुनेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्यहरु: सहभागीहरुले यस सत्रको अन्त्यमा,

- आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजनाका बारेमा बताउन सक्नेछन् ,
- आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजनामा समावेश हुने विषयहरु र कार्य बताउन सक्नेछन् ,
- आगलागीको आपतकालीन योजनाका बारेमा बताउन सक्नेछन्,

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापनका लागि योजना ,संगठन ,नियन्त्रण ,अनुगमन र समीक्षा
- आगलागी नियन्त्रणको आपतकालीन योजना

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप एक: क्रियाकलाप एक: सहभागीको ध्यानाकर्षणका लागि अग्नी नियन्त्रणमा प्रयोग हुने व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणका बारेमा निम्न प्रश्नहरु गर्नुहोस । • आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापनका लागि के के कुराहरु आवश्यक हुन्छ ? • आगलागी नियन्त्रणको आपतकालीन योजनामा के के बुँदाहरु समावेश गर्नुपर्छ ?	१०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्तिले पहिला नै भिडियो तयार गरी राख्ने
क्रियाकलाप दुई: सत्रको परिचय तथा उद्देश्यहरु र प्रारूपको जानकारी गराउनुहोस ।	५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	पहिला नै तयार गरी राख्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप तीन: सहभागीहरूलाई ३ वटा समूहमा विभाजन गरी निम्नलिखित विषयहरू अध्ययन गरी छलफल र टिपोट गर्न लगाउनुहोस ।</p> <p>पहिलो समूह: आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापनका लागि योजना र संगठन</p> <p>दोस्रो समूह: आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापनका लागि नियन्त्रण , अनुगमन र समीक्षा र</p> <p>तेस्रो समूह: आगलागी नियन्त्रणको आपतकालीन योजनामा समावेश गर्नुपर्ने कुराहरू</p>	१५	विषयबस्तुको प्रिण्टिङ्ग कपी ,मेटाकार्ड र मार्कर	समूह अध्ययन गर्न लगाइ मुख्य बुँदाहरू टिपोट गर्न लगाउने
<p>क्रियाकलाप चार: एउटा समूहका प्रतिनिधिलाइ अर्को समूहमा छलफल गर्न लगाउने (क्रस समूह छलफल) । सबै समूहलाई अनुभव बताउन लगाइ सबै समूहबाट पृष्ठपोषण लिनेदिने ।</p>	२०		क्रस समूह छलफल
<p>क्रियाकलाप पाँच: सहभागीहरूलाई आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापनका बारेमा तयारी स्लाइड देखाइ प्रष्ट पार्नुहोस । जस्मा:</p> <ul style="list-style-type: none"> • आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापनका लागि: <ul style="list-style-type: none"> - योजना , - संगठन , - नियन्त्रण , - अनुगमन र - समीक्षा • आगलागी नियन्त्रणको आपतकालीन योजना 	२५	पावर प्वाइन्टमा देखाउने मल्टिमिडिया	
<p>क्रियाकलाप छ: यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भएनन् भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापनका प्रमुख बुँदाहरू बताउनुहोस । • आगलागी नियन्त्रणको आपतकालीन योजनामा समावेश गर्नुपर्ने प्रमुख बुँदाहरू बताउनुहोस । 	१०		सहजकर्ताले पहिला नै प्रश्नहरू मेटाकार्डमा तयार गरी राखे

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप सातः सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्धः</p> <p>सत्र मूल्याङ्कन पश्चात् सत्रको छोटकरीमा छलफल भएका विषयहरू स्पष्ट गर्दै यस पछाडिको सत्रमा स्थानान्तरण योजना बारेमा छलफल गरिने बारे जानकारी गराएर सत्रको अन्त गर्नुहोस ।</p>	५		

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: तेह

समय: ९० मिनेट

सत्र विषय: आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजना

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरू आगलागीका समयमा स्थानान्तरण योजनाका बारेमा प्रष्ट हुनेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू: सहभागीहरूले यस सत्रको अन्त्यमा,

- आपतकालीन अवस्थाका लागि स्थानान्तरण योजनाका बारेमा बताउन सक्नेछन् ,
- स्थानान्तरण योजनामा समावेश गर्नुपर्ने कुराहरू बताउन र नमूना योजना बनाउन सक्नेछन् ,
- आगलागीबाट सुरक्षित हुनका लागि महत्त्वपूर्ण बुँदाहरू र सुरक्षाका चेकलिष्ट बताउन सक्नेछन्,

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- स्थानान्तरण योजना
- स्थानान्तरण योजनामा समावेश गर्नुपर्ने कुराहरू
- आगलागीबाट सुरक्षित हुनका लागि महत्त्वपूर्ण बुँदाहरू र सुरक्षाका चेकलिष्ट

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप एक: क्रियाकलाप एक: सहभागीको ध्यानाकर्षणका लागि अग्नी नियन्त्रणमा प्रयोग हुने व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणका बारेमा निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस । • स्थानान्तरण योजना भन्नाले के बुझ्नुहुन्छ ? • स्थानान्तरण योजनामा के के समावेश गर्नुपर्छ ?	१०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकतिले पहिला नै भिडियो तयार गरी राख्ने
क्रियाकलाप दुई: सत्रको परिचय तथा उद्देश्यहरू र प्रारूपको जानकारी गराउनुहोस ।	५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	पहिला नै तयार गरी राख्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा ा	प्रशिक्षण - सिकाई सामाग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप तीन: सहभागीहरूलाई स्थानान्तरण योजनाका बारेमा तयारी स्लाइड देखाइ प्रष्ट पार्नुहोस ।</p> <p>जस्मा:</p> <ul style="list-style-type: none"> • स्थानान्तरण योजनाको परिचय र नमूना योजना • स्थानान्तरण योजनामा समावेश गर्नुपर्ने कुराहरू • आगलागीबाट सुरक्षित हुनका लागि महत्त्वपूर्ण बुँदाहरू र सुरक्षाका चेकलिष्ट 	२५	पावर प्वाइन्टमा देखाउने मल्टिमेडिया	
<p>क्रियाकलाप चार: सहभागीहरूलाई ३ वटा समूहमा विभाजन गरी कुनै एउटा घर वा परिसरलाई मध्यनजर गरी नमूना स्थानान्तरण योजना निर्माण गर्न लगाउनुहोस ।</p> <p>नमूना स्थानान्तरण योजनामा सुरक्षित बहिर्गमन मार्ग र जम्मा हुने सुरक्षित स्थान (Assembly Point) समेत उल्लेख गर्न लगाउनुहोस ।</p>	२०	फिलप चार्ट , मेटाकार्डपेन्सिल , र मार्कर	सहजकर्ताले समूहलाई सहयोग गर्ने
<p>क्रियाकलाप पाँच: समूहले तयार पारेको नमूना स्थानान्तरण योजना प्रस्तुत गर्न लगाउने र समूहलाई अनुभव बताउन लगाइ सबै समूहबाट पृष्ठपोषण लिनेदिने ।</p>	१५		
<p>क्रियाकलाप छ: यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भएनन् भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • स्थानान्तरण योजना भन्नाले के बुझ्नुहुन्छ ? • स्थानान्तरण योजनामा समावेश गर्नुपर्ने प्रमुख ४ कुराहरू बताउनुहोस । • आगलागीबाट बँच्न गर्नुपर्ने ५ कार्यहरू भन्नुहोस । 	१०		सहजकर्ताले पहिला नै प्रश्नहरू मेटाकार्डमा तयार गरी राखे

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा ा	प्रशिक्षण - सिकाई सामाग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप सातः सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्धः</p> <p>सत्र मूल्याङ्कन पश्चात् सत्रको छोटकरीमा छलफल भएका विषयहरू स्पष्ट गर्दै यस पछाडिको सत्रमा आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यास बारेमा छलफल गरिने जानकारी गराएर सत्रको अन्त गर्नुहोस ।</p>	५		

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: चौध

समय: १० मिनेट

सत्र विषय: आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजना

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरू आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यासका बारेमा प्रष्ट हुनेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू: सहभागीहरूले यस सत्रको अन्त्यमा,

- आपतकालीन अवस्थाका लागि स्थानान्तरण योजनाका बारेमा बताउन सक्नेछन् ,
- स्थानान्तरण योजनामा समावेश गर्नुपर्ने कुराहरू बताउन र नमूना योजना बनाउन सक्नेछन् ,
- आगलागीबाट सुरक्षित हुनका लागि महत्त्वपूर्ण बुँदाहरू र सुरक्षाका चेकलिष्ट बताउन सक्नेछन्,

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यासका प्रकारहरू: घोषित अभ्यास र अघोषित अभ्यास ,
- आगलागी सुरक्षाका कृत्रिम अभ्यासका चरणहरू र गर्नुपर्ने कार्यहरू:
- अगाडिको चरणमा गर्नुपर्ने कार्यहरू
- कृत्रिम अभ्यासका क्रममा गर्नुपर्ने कार्यहरू
- कृत्रिम अभ्यास समाप्त भएपछि गर्नुपर्ने कार्यहरू

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप एक: क्रियाकलाप एक: सहभागीको ध्यानाकर्षणका लागि कृत्रिम अभ्यासका बारेमा निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस । • कृत्रिम अभ्यास भन्नाले के बुझ्नुहुन्छ ? • कृत्रिम अभ्यासका लागि के के कार्यहरू गर्नुपर्छ ?	१०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्तिले पहिला नै भिडियो तयार गरी राख्ने
क्रियाकलाप दुई: सत्रको परिचय तथा उद्देश्यहरू र प्रारूपको जानकारी गराउनुहोस ।	५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	पहिला नै तयार गरी राख्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप तीन: सहभागीहरूलाई ३ वटा समूहमा विभाजन गरी निम्नलिखित विषयहरूमा समूह कार्य गर्न लगाउनुहोस ।</p> <p>पहिलो समूह: कृत्रिम अभ्यास पूर्व गर्नुपर्ने कार्यहरू</p> <p>दोस्रो समूह: कृत्रिम अभ्यासका क्रममा गर्नुपर्ने कार्यहरू</p> <p>तेस्रो समूह: कृत्रिम अभ्यास पश्चात गर्नुपर्ने कार्यहरू</p>	२०	फ्लिप चार्ट , मेटाकार्डपेन्सिल , र मार्कर	
<p>क्रियाकलाप चार: समूहले तयार पारेको कार्य प्रस्तुत गर्न लगाउने र सबै समूहबाट पृष्ठपोषण लिनेदिने ।</p>	१५		सहजकर्ताले समूहलाई सहयोग गर्ने
<p>क्रियाकलाप पाँच: सहभागीहरूलाई कृत्रिम अभ्यासका बारेमा तयारी स्लाइड देखाइ प्रष्ट पार्नुहोस । जस्मा:</p> <ul style="list-style-type: none"> • आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यासका प्रकारहरू: <ul style="list-style-type: none"> - घोषित अभ्यास र अघोषित अभ्यास , • आगलागी सुरक्षाका कृत्रिम अभ्यासका चरणहरू र गर्नुपर्ने कार्यहरू: <ul style="list-style-type: none"> - कृत्रिम अभ्यास पूर्व गर्नुपर्ने कार्यहरू - कृत्रिम अभ्यासका क्रममा गर्नुपर्ने कार्यहरू - कृत्रिम अभ्यास समाप्त भएपछि गर्नुपर्ने कार्यहरू 	२५	पावर प्वाइन्टमा देखाउने मल्टिमिडिया	
<p>क्रियाकलाप छ: यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भएनन् भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • कृत्रिम अभ्यास कति प्रकारका हुन्छन् ? • कृत्रिम अभ्यास पूर्व गर्नुपर्ने प्रमुख ४ कार्यहरू भन्नुहोस । • कृत्रिम अभ्यासका क्रममा गर्नुपर्ने मुख्य ४ कार्यहरू भन्नुहोस । • कृत्रिम अभ्यास समाप्त भएपछि गर्नुपर्ने प्रमुख २ कार्यहरू भन्नुहोस । 	१०		सहजकर्ताले पहिला नै प्रश्नहरू मेटाकार्डमा तयार गरी राखे

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा ा	प्रशिक्षण - सिकाई सामाग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप सातः सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्धः</p> <p>सत्र मूल्याङ्कन पश्चात् सत्रको छोटकरीमा छलफल भएका विषयहरू स्पष्ट गर्दै यस पछाडिको सत्रमा आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यास (प्राक्टिकल सेशन) गरिने जानकारी गराएर सत्रको अन्त गर्नुहोस ।</p>	५		

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: पन्ध्र

समय: १२० मिनेट

सत्र विषय: आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यास (प्राक्टिकल सेशन)

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरू आगलागी नियन्त्रणको व्यवहारिक कृत्रिम अभ्यास गर्नेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू: सहभागीहरूले यस सत्रको अन्त्यमा,

- आगलागी नियन्त्रणको समयमा के के गरिन्छ भन्ने कुरा बताउन सक्नेछन् ,
- आगलागी नियन्त्रणको अभ्यासका लागि आवश्यक सामग्रीहरूको सूची बनाइ कार्यान्वयन गर्न सक्नेछन् ,
- फायर एक्विटिङ्गइसर प्रयोग गरी सामान्य आगलागी नियन्त्रणको व्यवहारिक कृत्रिम अभ्यास गर्नेछन्,

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- आगलागी नियन्त्रणको अभ्यास
- फायर एक्विटिङ्गइसर र अन्य सामग्रीहरू

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप एक: क्रियाकलाप एक: सहभागीको ध्यानाकर्षणका लागि अग्नी नियन्त्रणको व्यवहारिक अभ्यासका बारेमा निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस । • सबैलाई कृत्रिम अभ्यासका लागि तयार हुनुहुन्छ भनेर सोध्नुहोस । • यस भन्दा अघि कृत्रिम अभ्यासमा सहभागी भएको छ की छैन भनी सोध्नुहोस ।	१०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्ताले पहिला नै तयार गरी राखे
क्रियाकलाप दुई: सत्रको परिचय तथा उद्देश्यहरू र प्रारूपको जानकारी गराउनुहोस ।	५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	पहिला नै तयार गरी राखे

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप तीन: सहभागीहरूलाई फायर एक्विटिङ्गइसर र अग्नी नियन्त्रणका लागि आवश्यक सामग्रीहरू प्रदर्शन गरी तिनीहरूको प्रयोगका बारेमा बताउनुहोस । सहभागीहरूलाई ४ वटा समूहमा विभाजन गरी जिम्मेवारी सहित सामग्रीहरू वितरण गर्नुहोस । सबै समूहलाई तयारी के कस्तो भयो जाँच गर्न लगाइ थप तयारी भए गर्न लगाउनुहोस ।</p>	२०	<p>फ्लिप चार्ट , मेटाकार्ड र मार्कर , ,ग्लोव्स ,हेलमेट ,डोरी ,बुटफायर एक्विटिङ्गइसर ,आगो बाल्ने आवश्यक सामग्री ,पेट्रोल , प्राथमिक उपचार बक्सआदि</p>	सहजकर्ताले समूहलाई सहयोग गर्ने
<p>क्रियाकलाप चार: समूहलाई तोकिएको क्षेत्रमा व्यवहारिक अभ्यासका लागि लैजानुहोस । समय अवधिलाइ ध्यानमा राखी सबैले अभ्यास गर्ने गरी पालैपालो अभ्यासको मौका दिनुहोस । अभ्यास शुरू गर्नुभन्दा पहिले फायर एक्विटिङ्गइसर प्रयोग गर्ने PASS विधिबारे जानकारी गराउँदै सहजकर्ताले अभ्यास गरी देखाउनु होस र सबैलाई पालैसंग अभ्यासमा लगाउनु होस ।</p>	६०		
<p>क्रियाकलाप पाँच: सहभागीहरूलाई गरेको व्यवहारिक अभ्यासलाई अनुगमन गर्नुहोस र सुधारका लागि सुझाव दिनुहोस । अभ्यास गरेको स्थलको सरसफाइ गर्नुहोस । सबैलाई तालिम कक्षमा बोलाइ के राम्रो भयोके गर्न , छलफल गर्नुहोस । सकिएन फायर एक्विटिङ्गइसर प्रयोग गरी आगलागी नियन्त्रणको व्यवहारिक अभ्यास गर्दा भएका राम्रा पक्ष र सुधारका पक्षहरू बारे जानकारी गराउनु होस ।</p>	१५	<p>फ्लिप चार्ट , मेटाकार्ड र मार्कर</p>	

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामाग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप छः यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भनेर भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • अग्नी नियन्त्रणको व्यावहारिक अभ्यास कस्तो लाग्यो ? • अग्नी नियन्त्रणको व्यावहारिक अभ्यासका प्रमुख कार्यहरू भन्नुहोस । • अग्नी नियन्त्रणको व्यावहारिक अभ्यासबाट के सिकाइ भयो ? 	५		सहजकर्तले पहिला नै प्रश्नहरू मेटाकार्डमा तयार गरी राखे
<p>क्रियाकलाप सातः सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्धः</p> <p>सत्र मूल्याङ्कन पश्चात् सत्रको छोटकरीमा छलफल भएका विषयहरू स्पष्ट गर्दै यस पछाडिको सत्रमा व्यावहारिक अभ्यासका लागी तयारीका बारेमा हुने जानकारी गराएर सत्रको अन्त गर्नुहोस ।</p>	५		

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: सोह

समय: ६० मिनेट

सत्र विषय: अग्नी नियन्त्रणको व्यवहारिक अभ्यास प्राक्टिकल) सेशन (को तयारी

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरूले अग्नी नियन्त्रणको व्यवहारिक अभ्यास (प्राक्टिकल सेशन)को तयारी गर्नेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू: सहभागीहरूले यस सत्रको अन्त्यमा,

- आगलागी नियन्त्रणको व्यवहारिक अभ्यासका बारेमा बताउन सक्नेछन् ,
- आगलागी नियन्त्रणको अभ्यासका लागि आवश्यक सामग्रीहरूको सूची बनाइ कार्यान्वयन गर्न सक्नेछन् ,
- फिल्डमा गएर गरिने आगलागी नियन्त्रणको व्यवहारिक अभ्यासका लागि तयारी गर्नेछन्,

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- आगलागी नियन्त्रणको अभ्यासका लागि आवश्यक सामग्रीहरू
- अभ्यासका लागि पूर्वतयारी

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप एक: क्रियाकलाप एक: सहभागीको ध्यानाकर्षणका लागि अग्नी नियन्त्रणको व्यवहारिक अभ्यासका बारेमा निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस । • कहिल्यै अग्नी नियन्त्रण कार्यमा सहभागी हुनुभएको छ भनेर सोध्नुहोस ।	१०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्ताले पहिला नै तयार गरी राखे
क्रियाकलाप दुई: सत्रको परिचय तथा उद्देश्यहरू र प्रारूपको जानकारी गराउनुहोस ।	५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	पहिला नै तयार गरी राखे

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप तीन:</p> <ul style="list-style-type: none"> सहभागीहरूलाई भोली अग्नी नियन्त्रणको व्यवहारिक अभ्यासका लागि जाने स्थानका बारेमा जानकारी गराइ सो को तयारी गर्नुपर्ने बारेमा बताउनु होस । सहभागीहरूलाई ४ वटा समूहमा विभाजन गरी अग्नी नियन्त्रणका लागि आवश्यक सामग्रीहरूको सूची बनाउन लगाउनु होस । अग्नी नियन्त्रणका लागि आवश्यक सामग्रीहरू प्रदर्शन गरी तिनीहरूको प्रयोगका बारेमा बताउनुहोस । समूहलाई जिम्मेवारी सहित सामग्रीहरू वितरण गर्नुहोस । सबै समूहलाई तयारी के कस्तो भयो जाँच गर्न लगाइ थप तयारी भए गर्न लगाउनुहोस । 	३०	Fire Extinguisher 2 Pcs, Fire Blanket 5 Pcs Breathing Apparatus (BA Set) 5 Set Fire Static rope 2 roll (60/1m) Ladder (10/5 2 Pcs Dragon Light 1 Pcs Search Light 5 Pcs Stretcher 1 Pcs Hook 1 Pcs Mega Phone 1 Set Medical Kit Box 1 Set Fire Safety Rope 5 m 5 Pcs Foam 20 Liter Whistle 6 Pcs Camera 1 Set etc Fire Boots 5 pairs Fire Helmet 5 Pcs Fire Fighting suit 5 pairs Fire Gloves 5 pairs Fire Eye glass 5 Pcs	सहजकर्तिले समूहलाई सहयोग गर्ने
<p>क्रियाकलाप चार: यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भएनन् भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> अग्नी नियन्त्रणको व्यवहारिक अभ्यासको तयारीमा के के कुरा ध्यान दिनुपर्ने रहेछ ? अग्नी नियन्त्रणमा प्रयोग हुने ५ वटा प्रमुख सामग्रीहरूको नाम बताउनुहोस । 	१०		
<p>क्रियाकलाप पाँच: सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्ध:</p> <p>सत्र मूल्याङ्कन पश्चात् सत्रको छोटकरीमा छलफल भएका विषयहरू स्पष्ट गर्दै यस पछाडिको सत्रमा फिल्डमा गएर व्यवहारिक अभ्यास हुने जानकारी गराएर सत्रको अन्त गर्नुहोस ।</p>	१५	फ्लिप चार्ट , मेटाकार्ड र मार्कर	

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: -सत्र र अठार

समय: १८० मिनेट

सत्र विषय: अग्नी नियन्त्रणको ब्यवहारिक अभ्यास

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरु आगलागी नियन्त्रणको व्यवहारिक अभ्यास गर्नेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्यहरु: सहभागीहरुले यस सत्रको अन्त्यमा,

- आगलागी नियन्त्रणको समयमा चरणबद्ध रूपमा के के गरिन्छ भन्ने कुरा बताउन सक्नेछन् ,
- आगलागी नियन्त्रणको अभ्यासका लागि आवश्यक सामग्रीहरुको प्रयोग गर्न सक्नेछन् ,
- आगलागी नियन्त्रणको व्यवहारिक अभ्यास गर्नेछन्,

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- आगलागी नियन्त्रणको अभ्यास
- फायर एक्टिङ्गइसर र अन्य सामग्रीहरु

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप एक: क्रियाकलाप एक:</p> <ul style="list-style-type: none"> • तालिम शुरू हुनुभन्दा पहिले नै नगरपालिकासंग सम्पर्क गरी दमकल वा अग्नीसमन यन्त्रको व्यवस्था मिलाउने • तोकिएकै समयमा यातायातको व्यवस्था गरी अभ्यास स्थलमा सबैलाइ लैजानुहोस । अभ्यास गर्ने स्थानमा सहभागीहरुलाइ स्वागत गर्नुहोस र अभ्यासका बारेमा जानकारी गराउनु होस । • सबै समूहलाइ अभ्यासका लागि तयार गरिएका सामग्रीहरु जाँच गर्न लगाउनु होस । • अभ्यासका लागि तयारी रहन भन्नु होस । 	१०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्तले पहिला नै तयार गरी राख्ने
<p>क्रियाकलाप दुई: यस सत्रमा गरिने कार्यहरु ,उद्देश्यहरु र प्रारूपको जानकारी गराउनुहोस ।</p>	५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	पहिला नै तयार गरी राख्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप तीन:</p> <p>कृत्रिम घरको निर्माण गर्न लगाउनु होस सहभागीहरूलाई अग्नी नियन्त्रणका लागि आवश्यक सामग्रीहरू प्रदर्शन गरी तिनीहरूको प्रयोगका बारेमा बताउनुहोस ।</p> <p>सहभागीहरूलाई तोकिएको जिम्मेवारी अनुसारको कार्यका लागि तयारी रहन भन्नु होस । सबै समूहलाई तयारी के कस्तो छ जाँच गर्न गर्न लगाउनुहोस ।</p>	३०	फ्लिप चार्ट , मेटाकार्ड ,मार्कर र प्राथमिक उपचार बक्स आदि	सहजकर्ताले समूहलाई सहयोग गर्ने
<p>क्रियाकलाप चार:</p> <ul style="list-style-type: none"> • कृत्रिम घरमा आगो लगाइ अग्नी नियन्त्रणको अभ्यास शुरूवात गर्नुहोस । • समय अवधिलाइ ध्यानमा राखी सबैले अभ्यास गर्ने गरी पालैपालो अभ्यासको मौका दिनुहोस । • दमकलका उपकरणहरू प्रयोग गरी अग्नी नियन्त्रणको अभ्यास गराउनुहोस । • अन्य सामग्रीहरू हाइड्रेन्ट ,जेनेरेटर ,होज रील) आदिको प्रयोगका बारेमा बताइ सम्भव भएसम्म (अभ्यास गराउनुहोस । • शुरूमा सहजकर्ताले अभ्यास गरी देखाउनु होस र सबैलाई पालैसंग अभ्यासमा लगाउनु होस । 	१००	Fire Engine, Light Portable Pump (LPP) , Fire Extinguisher, Fire Blanket, Breathing Apparatus (BA Set), Fire Static rope ,Ladder, Dragon Light ,Search Light , Stretcher ,Hook , Mega Phone ,Medical Kit Box ,Fire Safety Rope ,Foam ,Whistle Camera, Fire Boots ,Fire Helmet, Fire Fighting suit ,Fire Gloves ,Fire Eye glass	पालिकाको फायर फाइटिङ टिम सहितको टोलीले अनुगमन गर्ने
<p>क्रियाकलाप पाँच:</p> <p>सहभागीहरूले गरेको व्यावहारिक अभ्यासलाई अनुगमन गर्नुहोस र सुधारका लागि सुझाव दिनुहोस । अभ्यास गरेको स्थलको सरसफाइ गर्नुहोस । सबै सहभागीहरूलाई जम्मा गरी के राम्रो भयोके , गर्न सकिएन छलफल गर्नुहोस । आगलागि नियन्त्रणको व्यावहारिक अभ्यास गर्दा भएका राम्रा पक्ष र सुधारका पक्षहरू बारे जानकारी गराउनु होस ।</p>	१५	फ्लिप चार्ट , मेटाकार्ड र मार्कर	पालिकाको फायर फाइटिङ टिम सहितको टोलीले गरेको अनुगमनका आधारमा सुझाव प्रदान गर्न लगाउने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप छः यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भएनन् भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • अग्नी नियन्त्रणको व्यावहारिक अभ्यास कस्तो लाग्यो ? • अग्नी नियन्त्रणको व्यावहारिक अभ्यासका प्रमुख कार्यहरू भन्नुहोस । • अग्नी नियन्त्रणको व्यावहारिक अभ्यासबाट के सिकाइ भयो ? 	१०		सहजकर्ताले पहिला नै प्रश्नहरू मेटाकार्डमा तयार गरी राखे
<p>क्रियाकलाप सातः सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्धः</p> <ul style="list-style-type: none"> • सत्र मूल्याङ्कन पश्चात् सत्रको छोटकरीमा छलफल भएका विषयहरू स्पष्ट गर्दै यस पछाडिको सत्रमा आगलागीको जोखिम कम गर्न समुदायले गर्नुपर्ने पहलहरूका बारेमा हुने जानकारी गराउनु होस । • आतिथ्य गर्ने पालिकाका मेयर वा अध्यक्षलाई अभ्यासका बारेमा केही भनाइहरू राख्न लगाइ सत्रको अन्त गर्नुहोस । 	१०		

मोड्युल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: उन्नाइस

समय: ९० मिनेट

सत्र विषय: आगलागीको जोखिम कम गर्न समुदायले गर्नुपर्ने पहलहरू

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्त्यमा सहभागीहरू आगलागीको जोखिम घटाउन सामुदायिक पहलबारे बताउन सक्नेछन् ।

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू: सहभागीहरूले यस सत्रको अन्त्यमा,

- समुदायमा आगलागी हुने कारणहरू बताउन सक्नेछन्,
- आगलागीको जोखिम कम गर्न समुदायले गर्नुपर्ने पहलहरू बारे बताउन सक्नेछन्

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- समुदायमा आगलागी हुने कारणहरू
- आगलागीको जोखिम कम गर्न समुदायमा गर्नुपर्ने कार्यहरू

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप एक: क्रियाकलाप एक: सहभागीको ध्यानाकर्षणका लागि अग्नी नियन्त्रणका लागि समुदायले गर्नुपर्ने कार्यहरूका बारेमा निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस । • समुदायमा धेरै जसो आगलागी के कारणले हुन्छ ? • आगलागीको जोखिम कम गर्न समुदायमा के के कार्यहरू गर्नुपर्छ ?	१०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकतिले पहिला नै तयार गरी राख्ने
क्रियाकलाप दुई: सत्रको परिचय तथा उद्देश्यहरू र प्रारूपको जानकारी गराउनुहोस ।	५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	पहिला नै तयार गरी राख्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप तीन: सहभागीहरूलाई आगलागीको जोखिम कम गर्न समुदायले गर्नुपर्ने पहलहरूका बारेमा तयारी स्लाइड देखाइ प्रष्ट पार्नुहोस । जस्मा:</p> <ul style="list-style-type: none"> • समुदायमा आगलागी हुने कारणहरू • आगलागी हुन नदिन समुदायले ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू • आगलागी भइहाले के गर्ने ? • घटनाबारे खबर गर्दा पालन गर्नुपर्ने कुरा • समुदायमा रहेको उद्धार दलले गर्नुपर्ने काम तथा कर्तव्य • आगो नियन्त्रण टोलीले अपनाउनुपर्ने प्राथमिकताक्रम • आगो नियन्त्रणमा जनसहभागिता <ul style="list-style-type: none"> - जनचेतनामूलक कार्यक्रम - गैरसरकारी संस्थाको संलग्नता - सूचनामूलक सामग्रीहरूको निर्माण तथा वितरण - शिक्षामूलक कार्यक्रम - स्रोत साधन तथा क्षमता अभिवृद्धि र विपद् व्यवस्थापनका लागि नीतिगत प्रयास - औषधिउपचार र राहत सामग्रीको व्यवस्था - प्रभावितहरूको मनोबल बढाउने 	२०	पावर प्वाइन्टमा देखाउने मल्टिमेडिया	पावर प्वाइन्ट पहिला नै तयार गरी राख्ने
<p>क्रियाकलाप चार: सहभागीहरूलाई ३ वटा समूहमा विभाजन गरी निम्न समूह कार्य लगाउनुहोस ।</p> <p>पहिलो समूह: समुदायमा आगलागी हुनाका कारण र यसबाट भइरहेको क्षति</p> <p>दोस्रो समूह: समुदायले आगलागीका घटना कम गर्न गरेका प्रयासहरू</p> <p>तेस्रो समूह: समुदायले आगलागीका घटना कम गर्न गर्नुपर्ने कार्यहरू</p>	१५	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	समूह कार्यमा सहजकर्ताले सहयोग गर्ने

प्रशिक्षण - सिकाई क्रियाकलाप	अवधि मिनेटमा	प्रशिक्षण - सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप पाँच: <ul style="list-style-type: none"> समूह कार्य प्रस्तुती गर्न लगाइ सबै समूहबाट पृष्ठपोषण लिनेदिने । 	२५		
क्रियाकलाप छ: यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भएनन् भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस । <ul style="list-style-type: none"> समुदायमा आगलागी हुने प्रमुख ४ कारण बताउनुहोस । आगलागीको घटना न्यून गर्नका लागि समुदायले गर्नुपर्ने ४ कार्यहरू बताउनुहोस । 	१०	मेटाकार्ड र चार्ट पेपर र मार्कर	सहजकर्ताले पहिला नै प्रश्नहरू मेटाकार्डमा तयार गरी राखे
क्रियाकलाप सात: सत्र संक्षेपीकरण र आगामी सत्रसंगको सम्बन्ध <ul style="list-style-type: none"> सत्र मूल्याङ्कन पश्चात् सत्रको छोटकरीमा छलफल भएका विषयवस्तु स्पष्ट गर्दै सिकाइका सत्रहरू समाप्त भएको र अब यस पछाडिको तालिम समापन हुने जानकारी गराएर सत्रको अन्त गर्नुहोस । 	५		

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्र: विस

समय ९० मिनेट

विषय: कार्य योजना, प्रशिक्षण मूल्याङ्कन तथा समापन

साधारण उद्देश्य: यस सत्रको अन्तमा सहभागीहरूले सिकेका कुरालाई आफ्नो कार्यक्षेत्रमा कसरी कार्यान्वयन गर्ने बारे कार्ययोजना तयार भएको हुनेछ ।

निर्दिष्ट उद्देश्य: सत्रको अन्तमा सहभागीहरूले

- सिकाई कार्यान्वयन गर्ने बारे कार्ययोजना तय गर्न सक्नेछन् ।
- समग्र प्रशिक्षणको सिकाई उपलब्धी मूल्याङ्कन गर्न सक्नेछन् ।
- प्रशिक्षण कार्यक्रमको औपचारिक रूपमा समापन हुनेछ ।

सत्रका मुख्य विषयवस्तु:

- कार्य योजना तयार
- प्रशिक्षण अपेक्षा पुनरावलोकन
- प्रशिक्षणको संक्षेपीकरण
- प्रशिक्षण पश्चात जानकारी
- प्रशिक्षण मूल्याङ्कन
- प्रशिक्षण समापन

प्रशिक्षण – सिकाई क्रियाकलाप	अवधि	प्रशिक्षण – सिकाई सामग्री	कैफियत
क्रियाकलाप १०: सहभागीहरूको ध्यानाकर्षण <ul style="list-style-type: none"> ▪ सहभागीहरू सवैलाई उठ्न लगाउनुहोस् । ▪ सवैलाई ताली बजाउन लगाउनुहोस् र ध्यानाकर्षण गर्नुहोस् । 	५ मिनेट		
क्रियाकलाप २ ०: सत्रको नाम, उद्देश्य र विषयवस्तु <ul style="list-style-type: none"> • सत्रको नाम, उद्देश्य, विषयवस्तु र समय अवधि वताउनुहोस् । 	५ मिनेट	स्लाइड प्रस्तुति	पावर प्वाइन्ट स्लाइड

प्रशिक्षण – सिकाई क्रियाकलाप	अवधि	प्रशिक्षण – सिकाई सामाग्री	कैफियत
क्रियाकलाप ३ विषयवस्तु सम्बन्धी सहभागीहरूको बुझाई <ul style="list-style-type: none"> सहभागीहरूलाई तपाईंहरूले कार्य योजना तयार गर्नुभएको छ कि छैन भनी सोध्नुहोस् । कार्य योजनामा के के राख्नुपर्छ भनी सोध्नुहोस् । सहभागीहरूबाट आएका कुराहरूलाई मिलान गर्दै विषयवस्तु अगाडि बढाउनुहोस् । 	५मिनेट	प्रश्न उत्तर	
क्रियाकलाप ४ कार्ययोजना तयारी <ul style="list-style-type: none"> सहभागीबाट आएको वुँदालाई समेट्दै अब हामी कार्य योजना बनाउंछौं भनी कार्य योजनाको फाराम प्रस्तुत गर्नुहोस् प्रत्येक सहभागीले आ आफ्नो कार्ययोजना तयार गर्न लगाउने । कार्य योजना बनाउंदा कम्तिमा ६ महिनाको लागि गर्न सकिने योजना बनाउनुहोस भनी भन्नुहोस् । यस कार्य योजनाको अनुगमन हुने छ भनी बताउनुहोस् । 	१५मिनेट	समूह छलफल	न्यूज प्रिन्ट, मार्कर, मास्किड टेप, कार्ययोजना फाराम (अभ्यास पत्र)
क्रियाकलाप ५ कार्ययोजना प्रस्तुतिकरण <ul style="list-style-type: none"> कार्ययोजना प्रस्तुत गर्न लगाउनुहोस् । प्रस्तुतिकरणमा केही थपघट गर्नु पर्ने भए गर्न लगाउनुहोस् । यो योजना लेख मात्र नभै कार्यान्वयन गर्नुपर्छ भनी बताउनुहोस् । 	१५मिनेट	लघु प्रवचन	
क्रियाकलाप ६ सत्र संक्षेपीकरण <ul style="list-style-type: none"> सहभागीहरूको केही जिज्ञासाहरू भए समेट्दै यस सत्रमा गरिएका कार्यहरूलाई समेट्दै संक्षेपीकरण गर्नुहोस् । 	५मिनेट	लघु प्रवचन	
क्रियाकलाप ७ सत्र मूल्यांकन <ul style="list-style-type: none"> यस सत्रमा राखिएका निर्दिष्ट उद्देश्यहरू हासिल भए कि भएनन् भनेर थाहा पाउनको लागि सहभागीहरूलाई निम्न प्रश्नहरू गर्नुहोस् । <ul style="list-style-type: none"> कार्ययोजना भनेको के हो कार्ययोजनामा के के विषयहरू हुन्छन् अहिले तयार गरिएको कार्ययोजनामा के के क्रियाकलापहरू राखियो 	५मिनेट	लघु प्रवचन	

प्रशिक्षण – सिकाई क्रियाकलाप	अवधि	प्रशिक्षण – सिकाई सामाग्री	कैफियत
<p>क्रियाकलाप ८ प्रशिक्षणको पश्चात जानकारी र मूल्याङ्कन</p> <ul style="list-style-type: none"> • सहभागीहरूलाई प्रशिक्षण पश्चातको फाराम वितरण गरी भर्न अनुरोध गर्नुहोस् । • सहभागीहरूलाई प्रशिक्षणको मूल्याङ्कनको लागि तयार गरिएको प्रशिक्षण मुल्याङ्कन फाराम वितरण गरी भर्न लगाउनुहोस् । • सहभागीहरूलाई आवश्यकता परेमा फारामहरू भर्न सहजीकरण गर्नुहोस् । <p>प्रशिक्षणको संक्षेपीकरण र अग्रसम्बन्ध</p> <ul style="list-style-type: none"> • प्रशिक्षकले प्रशिक्षण अवधिभर छलफल भएका विषयवस्तुहरूलाई संक्षिप्त रूपमा स्मरण गराउनुहोस् । • सहभागीहरूबाट आएको अपेक्षाहरूको पुनरावलोकन गर्दै प्रशिक्षणमा समेटिएका र नसमेटिएका विषयवस्तुहरूको जानकारी गराउनुहोस् । • सहभागीहरूलाई सक्रिय सहभागिताको लागि धन्यवाद दिदै प्राविधिक सत्रहरू समाप्त भएको भन्दै अब यस पछि समापन कार्यक्रम हुनेछ भनी सत्र अन्त्य गर्नुहोस् । 	१५मिनेट		फारामहरू
<p>क्रियाकलाप ९ समापन कार्यक्रम</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ अतिथिहरूलाई आसन ग्रहण गराई प्रशिक्षणको प्रभावकारीताको बारेमा बढीमा दुई जना (एक जना महिला, एक जना पुरुष) सहभागीहरूलाई आफ्नो विचार राख्न लगाउनुहोस् । ▪ अतिथिहरूबाट प्रशिक्षणको समापन मन्तव्य व्यक्त गर्दै प्रशिक्षण कार्यक्रम समापन भएको घोषणा गर्न लगाउनुहोस् । 	१५मिनेट		

प्रस्तुति सामग्री (पावरप्वाइन्ट स्लाइड)

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान "An Autonomous, Professional, Client Centered, Gender Responsive National Institute of Excellence in the area of Local-Self Governance."
 (स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०४८ द्वारा स्थापित)
Local Development Training Academy
 (Established by Local Development Training Academy Act, 2049)

LDTA >>>

 नेपाल सरकार
 सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन प्रशिक्षण

P >>> +977 (1) -5522004, -5521051
 F >>> +977(1) - 5521521
 E >>> ldta.org.np@gmail.com
 W >>> www.ldta.org.np

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान "An Autonomous, Professional, Client Centered, Gender Responsive National Institute of Excellence in the area of Local-Self Governance."
 (स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०४८ द्वारा स्थापित)
Local Development Training Academy
 (Established by Local Development Training Academy Act, 2049)

LDTA >>>

 नेपाल सरकार
 सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

प्रशिक्षण शुभारम्भ

P >>> +977 (1) -5522004, -5521051
 F >>> +977(1) - 5521521
 E >>> ldta.org.np@gmail.com
 W >>> www.ldta.org.np

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

प्रशिक्षण औपचारिकता

- परिचय
- नाम:
- ठेगाना:
- पद:
- कार्य अनुभव:

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

साधारण उद्देश्य

- सहभागीहरूले गाउँपालिका तथा नगरपालिका क्षेत्रमा आगो लागी तथा विपद्को समयमा अग्नी नियन्त्रण तथा विपद् व्यवस्थापनमा सहयोग गर्न सक्नेछन्।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू

यस प्रशिक्षणको अन्तमा सहभागीहरूले

- आगोको अवधारणा, आगलागी र यसबाट भएको क्षति बारे जानकारी हासिल गर्नेछन् ।
- आगलागी नियन्त्रणमा प्रयोग हुने उपकरण बारे ज्ञान प्राप्त गर्ने र अग्नी नियन्त्रण सीप हासिल गर्नेछन् ।
- आगलागीको क्षति न्यूनीकरणका लागि गाउँपालिका तथा नगरपालिका क्षेत्रमा चेतना जगाउन र आपतकालीन योजना तर्जुमा गर्न सक्नेछन् ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

अपेक्षा संकलन

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

प्रशिक्षणका विषयवस्तु

- आगो सम्बन्धि अवधारणा र यसका तत्वहरू
- **आगोको वर्गिकरण**
  - आगलागीका प्रकार प्रकृति अनुसार
  - आगलागीका प्रकार स्थान अनुसार
- नेपालमा आगलागीका कारण भएको क्षति
- नेपालमा अग्नी नियन्त्रणका लागि भएका कानुनी तथा नीतिगत प्रयास
- अग्नी नियन्त्रण (Fire Control) का चरणवद्ध कार्यहरू
- अग्नी नियन्त्रणका परम्परागत उपकरण तथा औजारहरू
- आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू (फायर एक्स्टिङ्गुइसर र यसको प्रयोग)
- आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू (फायर हाइड्रेन्ट, होज रिल, पानी ताप्ने पम्प, दमकल, एरियल फायर फाइटिङ)

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

प्रशिक्षणका विषयवस्तु

- व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणहरू
- आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजना
- स्थानान्तरण योजना
- आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यासका प्रकार र चरणहरू
- आगलागी सुरक्षाको कोठा भित्र तयारी र कृत्रिम अभ्यास
- आगलागी नियन्त्रणको अभ्यासका लागि तयारी
- Demo and Mock Drill – PRACTICAL
- आगलागीको जोखिम कम गर्न समुदायले गर्नुपर्ने पहलहरू

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

प्रशिक्षण विधि

- मष्तिस्क मन्थन, समुह अभ्यास, लघुप्रवचन, प्रश्नोत्तर आदि । हरेक दिनको अन्तमा दिनभर छलफल भएका विषयवस्तुको संक्षेपीकरण गर्ने ।
- दोस्रो दिन पहिलो दिन संचालन भएका गतिविधिको पुनरावलोकनबाट सत्र शुरुवात गर्ने ।
- व्यावहारिक अभ्यासको लागि आवश्यक फाराम अभ्यास सिटहरु तयार गर्ने ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

समय तालिका

०७३० – ०८३०	१ घण्टा	चिया र नास्ता
०८३० – ०९००	३० मि.	अधिल्लो दिनको पुनरावलोकन
०९०० – १०३०	१ घ ३० मि	पहिलो सत्र
१०३० – १०४५	१५ मि.	चिया विश्राम
१०४५ – १२१५	१ घ ३० मि	दोस्रो सत्र
१२१५ – १३१५	१ घण्टा	दिवा भोजन विश्राम
१३१५ – १४४५	१ घ ३० मि	तेश्रो सत्र
१४४५ – १५००	१५ मि.	चिया विश्राम
१५०० – १६३०	१ घ ३० मि.	चौथो सत्र

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

समूह मान्यता

- समय तालिकाको पालना .....
- मोबाईल साईलेन्ट मोडमा .....
- .....
- .....

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

पूर्व जानकारी

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

धन्यवाद

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान
(स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०४९ द्वारा स्थापित)
Local Development Training Academy
(Established by Local Development Training Academy Act, 2049)

"An Autonomous, Professional, Client
Centered, Gender Responsive National
Institute of Excellence in the area of
Local-Self Governance."

LDTA >>>

नेपाल सरकार
सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्रको विषय: आगोको उत्पत्ति र यस सम्बन्धि अवधारणा

P >>> +977 (1) -5522004, -5521051
F >>> +977(1) - 5521521
E >>> ldta.org.np@gmail.com
W>>> www.ldta.org.np

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू

यस सत्रको अन्त्यमा, सहभागीहरू

१. आगोको उत्पत्ति र यस सम्बन्धि अवधारणा बारे बताउन सक्नेछन्
२. आगलागीका लागि आवश्यक तत्वहरू भन्न सक्नेछन्
३. आगो सम्बन्धि त्रिकोण अवधारणा बताउन सक्नेछन्

सत्रको मुख्य विषयवस्तु

- आगलागीका तत्वहरू र
- आगो त्रिकोण (Fire Triangle)

आगोको उत्पत्ति र यस सम्बन्धि अवधारणा

आगलागी सम्बन्धी भिडियो लिङ्क

<https://www.facebook.com/NDRRMA/videos/453289965750795>

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आगोको उत्पत्ति र यस सम्बन्धि अवधारणा

- आदिमानव कालमा मनुष्यले ढुङ्गाहरू एक आपसमा ठोकेर उत्पन्न भएका आगोका झिल्काहरूलाई देखेर आगोको आविष्कार भएको भन्ने विश्वास लिइएको छ । अधिकांश विद्वानहरूको मत “मानिसले सर्वप्रथम कडा ढुंगाहरूलाई एक-अर्कामा ठोकेर अग्नि उत्पन्न गरे र यसलाई आफ्नो हितमा प्रयोग गरे” भन्ने मत रहेको छ ।
- आगो आदिमानव युगदेखि नै सबैभन्दा बढी खोज भएको र मानवजीवनको अभिन्न अंगको रूपमा रहेको छ । हरेक घरको चल्होमा खाना पकाउनदेखि ठुलाठुला शक्ति उत्पन्न गरी विकासलाई गति दिन र नविनतम खोज आगोविना सम्भव छैन । आगोको उपयुक्त र सही प्रयोगबाट मानव समुदायले धेरै ठुलो निर्माण र विकासका माध्यमबाट मानव समुदायलाई उन्नत बनाएको छ ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आगोको उत्पत्ति र यस सम्बन्धि अवधारणा

- आगो एउटा रासायनिक प्रतिक्रिया हो, जहाँ ज्वलनशील पदार्थ (इन्धन), अक्सिजनको उपस्थितिमा उपयुक्त तापमानसहितको मेल हुन्छ । आगो उत्पन्न हुनको लागि इन्धनमा उपयुक्त तापमान, अक्सिजन र तापको स्रोत हुन जरूरी हुन्छ र यसको श्रृङ्खलाबद्ध प्रतिक्रियाबाट आगलागी हुन्छ जसबाट धुवाँ, प्रकाश र ताप उत्पन्न हुन्छ । त्यसैले आगलागीलाई निम्नानुसार बुझ्न सकिन्छ ।

आगलागी = इन्धन + अक्सिजन + ताप + श्रृङ्खलाबद्ध प्रतिक्रिया

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आगलागीका तत्वहरू:

आगो उत्पन्न हुन वा आगलागीका लागि निम्न तत्वहरू आवश्यक हुन्छ:

इन्धन (Fuel): ठोस, तरल वा ग्याँसका रूपमा प्रकृतिमा रहेका प्रज्वलनशील पदार्थ

अक्सिजन (Oxygen): प्राकृतिक वातावरणमा रहेको एक प्रकारको ग्यास जसको उपस्थितिमा आगोको उत्पन्न हुन्छ ।

ताप (Heat): उपयुक्त इन्धन र अक्सिजनको उपस्थितिमा आगो उत्पन्न गर्न ताप (आगोको स्रोत) को रूपमा काम गर्दछ ।

आगो लाग्नका लागि कुनैपनि प्रज्वलनशील पदार्थ (इन्धन) मा कायम रहेको उपयुक्त तापमानमा अक्सिजनको उपस्थितिले इन्धनमा रहेको पानीको मात्रा वाष्पीकरण भइ धुवाँ निस्किएर प्रकाश दिन्छ र ताप पैदा गर्दछ । यसका लागि आगोको Flash point (आगोको झिल्का उत्पन्न हुने बिन्दु) र Fire point (आगोको झिल्का फैलनका लागि उपयुक्त बिन्दु) का लागि उपयुक्त वातावरण आवश्यक पर्दछ ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आगलागीका तत्वहरूः

- **Flash point** (आगोको झिल्ला उत्पन्न हुने बिन्दु) भन्नाले आगो लाग्नका लागि आवश्यक न्यूनतम तापमान कायम भएको अवस्था वा बिन्दु हो जहाँ घर्षणबाट छोटो समयका लागि झिल्ला पैदा हुन्छ ।
- **Fire point** (आगोको झिल्ला फैलनका लागि उपयुक्त बिन्दु) भनेको यस्तो अवस्था वा बिन्दु हो जहाँ आगो लाग्नका लागि अन्य अवस्थाका साथै प्रज्वलित वस्तुमा प्रचुर मात्रामा प्रज्वलित तापमान (ignition temperature) विद्यमान रहेको हुन्छ । प्रकृतिमा रहेका पदार्थ वा वस्तुहरू जस्तै: कपडा, कागज, दाउरा, ग्याँस, पेट्रोलियम पदार्थ, धातु, आदिमा प्रज्वलित तापमान फरक फरक रहेको हुन्छ ।

आगो त्रिकोण (Fire Triangle)

आगलागी त्रिकोण (Fire Triangulation)

आगो त्रिकोण (Fire Triangle)

आगो निभाउने उपकरणहरूले कसरी काम गर्छन् भनेर बुझ्नका लागि, पहिले आगोको बारेमा थाहा पाउनु पर्छ । आगो उत्पत्ति हुनका लागि निम्न चार चीजहरू एकैसाथ अनिवार्य उपस्थित हुनुपर्दछः

- ज्वलन कायम रहिरहनका लागि पर्याप्त अक्सिजन,
- प्रज्वलनशील तापमानमा बल्ने सामग्री विस्तारका लागि पर्याप्त ताप,
- कुनै प्रकारको ईन्धन वा ज्वलनशील सामग्री, र
- रासायनिक प्रतिक्रिया जुन आगो हो ।

तीनवटा तत्वहरू अक्सिजन, ताप र ईन्धनलाई बारम्बार "फायर त्रिभुज" को रूपमा लिइन्छ ।

धन्यवाद

- केही जिज्ञासा ???

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान "An Autonomous, Professional, Client Centered, Gender Responsive National Institute of Excellence in the area of Local-Self Governance."
 (स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०४९ द्वारा स्थापित)

Local Development Training Academy
 (Established by Local Development Training Academy Act, 2049)

LDTA >>>

नेपाल सरकार
 सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्रको विषय: आगोको वर्गिकरण

P >>> +977 (1) -5522004, -5521051
 F >>> +977(1) - 5521521
 E >>> ldta.org.np@gmail.com
 W >>> www.ldta.org.np

LDTA>>>
 >>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू

यस सत्रको अन्त्यमा, सहभागीहरू

१. आगोको वर्गीकरण गर्न सक्नेछन्
२. प्रकृति अनुसार आगलागीका प्रकारहरू बताउन सक्नेछन्

LDTA>>>
 >>> Learning-Researching-Networking

26

MoFAGA

सत्रको मुख्य विषयवस्तु

- आगोको वर्गिकरण
- आगलागीका प्रकार प्रकृति अनुसार (Classification of Fire by Nature)
- आगलागीका मुख्य ४ र थप २ प्रकार

LDTA>>>
 >>> Learning-Researching-Networking

27

MoFAGA

आगोको वर्गिकरण

- अग्नि अथवा आगो रासायनिक दृष्टिबाट एक जैविक पदार्थहरूको कार्बन तथा अन्य तत्वहरूको अक्सीजनसँग यस प्रकारको संयोग हो जसबाट धुँवाँ, गर्मी (तातो) र प्रकाश उत्पन्न हुन्छ। आगोलाई प्रमुखतः निम्न दुई प्रकारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

१. आगोको प्रकृति अनुसार वर्गिकरण (Classification of Fire by Nature)
२. आगलागीका स्थान अनुसार प्रकार (Classification of Fire by Location)

LDTA>>>
 >>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आगोको प्रकृति अनुसार वर्गिकरण

- आगो उत्पन्न हुनका लागि ठोस, तरल वा ग्याँस मध्ये कुनै एक पदार्थको अनिवार्य उपस्थिति हुनुपर्ने भएकाले यिनै पदार्थहरूको आधारमा यसलाई मुख्य ४ र थप २ गरी जम्मा ६ प्रकारमा विभाजन गरिएको छ ।

आगोका प्रमुख प्रकारहरू:

- वर्ग ए आगो (Class A)
- वर्ग बी आगो (Class B)
- वर्ग सी आगो (Class C)
- वर्ग डी आगो (Class D)

आगोका थप प्रकारहरू:

- वर्ग इ आगो (Class E)
- वर्ग के आगो (Class K)

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आगोका प्रमुख प्रकारहरू

वर्ग ए आगो (Class A)

ठोस पदार्थमा लाग्ने आगोलाई A क्लासमा राखिएको छ । जसको आफ्नै वजन, आकार र स्थान ओगटेर बसेको हुन्छ । यस प्रकारको इन्धन कागज, काठ, कपडा, प्लास्टिक जस्ता सुख्खा ज्वलनशील पदार्थबाट बनेको हुन्छ । यस प्रकारको आगो निभाउनका लागि मानिसहरूको समूहले वा उपकरणले आगोबाट ताप हटाउनका लागि पानीको प्रयोग गर्दछ ।

वर्ग बी आगो (Class B)

वर्ग B आगो सामान्यतया ग्रीज, पेट्रोलियम पदार्थ, रंग, वा प्रज्वलनशील तरल पदार्थमा हुने आगोको हो । तरल पदार्थको वजन हुन्छ तर आकार हुदैन । पानीको मात्रा नभएका वा कम भएका तरल पदार्थहरूमा आगोलाई सम्भारना बढी हुन्छ । यस वर्गको आगोलाई निभाउनका लागि सुख्खा रसायन, कार्बन डाइ अक्साइड, वा अन्य उपकरणको प्रयोग गरिन्छ ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आगोको प्रकृति अनुसार वर्गिकरण

वर्ग सी आगो (Class C)

वर्ग C आगो सामान्यतया इन्धनका रूपमा प्रयोग गरिने विभिन्न प्रकारका ग्याँसमा हुने आगोको हो । ग्याँस पदार्थको वजन तथा आकार हुदैन । इन्धनको रूपमा प्रयोग गरिने जुनसुकै ग्याँस पदार्थहरूमा आगोलाई सम्भारना बढी हुन्छ । यस वर्गको आगोलाई निभाउनका लागि सुख्खा रसायन, कार्बन डाइ अक्साइड, वा अन्य उपकरणको प्रयोग गरिन्छ ।

वर्ग डी आगो (Class D)

धातुमा लाग्ने आगोलाई यस वर्ग D मा राखिएको छ । यसप्रकारको आगोलाई अत्यधिक रूपमा औद्योगिक क्षेत्रमा हुने गर्दछ । यस प्रकारको आगोलाई निभाउनका लागि अत्यधिक क्षति हुने र निभाउन पनि कठिनाई हुन्छ । यस वर्गको आगोलाई निभाउनका लागि माथी उल्लेख गरिएका सबै प्रकारका आगो निभाउन प्रयोग गरिने उपकरण तथा सामग्रीहरू प्रयोग गरिन्छ ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आगोका थप प्रकारहरू

वर्ग इ आगो (Class E)

विद्युतीय सर्किटका कारण हुने आगोलाई यस वर्ग E मा राखिएको छ । विद्युत आफैमा आगोलाई इन्धन नभएर तापको स्रोत हो । यसबाट उत्पन्न हुने झिल्ला (spark) को अन्य इन्धनको सम्पर्कमा आउँदा आगोलाई हुन्छ । यसबाट हुने आगोलाई रोक्नका लागि सबभन्दा उत्तम उपाय विद्युत लाइन काट्ने नै हो र त्यसपछि माथिका B र C मा निभाउन प्रयोग गर्ने उपकरणहरू यसमा पनि प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

वर्ग के आगो (Class K)

भान्सामा हुने आगोलाई यस वर्गमा राखिएको छ । हरेक भान्सामा ठोस, तरल, ग्याँस र विद्युत जस्ता सबैप्रकार इन्धन रहेका हुन्छन् र हालसम्म भएका आगोलाई हेर्ने हो भने सबभन्दा बढी यही प्रकारको आगो भएको र क्षति पनि सोही अनुसार भएको पाइन्छ । यसप्रकारको आगो निभाउन सबभन्दा पहिला कुन वर्गको आगो हो त्यसको पहिचान गरी सोही अनुसारका यन्त्र तथा उपकरणहरू प्रयोग गर्नुपर्दछ ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

धन्यवाद

- केही जिज्ञासा ???

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान
(स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०४९ द्वारा स्थापित)
Local Development Training Academy
(Established by Local Development Training Academy Act, 2049)

"An Autonomous, Professional, Client
Centered, Gender Responsive National
Institute of Excellence in the area of
Local-Self Governance."

नेपाल सरकार
सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

LDTA >>>

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्रको विषय: आगलागीका स्थान अनुसार प्रकार

P >>> +977 (1) -5522004, -5521051
F >>> +977(1) - 5521521
E >>> ldta.org.np@gmail.com
W>>> www.ldta.org.np

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू

यस सत्रको अन्त्यमा, सहभागीहरू

१. घरेलु आगलागीका बारेमा बताउन सक्नेछन्,
२. वन डढेलोका बारेमा परिचित हुनेछन्,
३. औद्योगिक आगलागीका बारेमा बताउन सक्नेछन् ।

सत्रको मुख्य विषयवस्तु

- घरेलु आगलागी
- वन डढेलो
- औद्योगिक आगलागी

आगलागीको भिडिओ प्रदर्शन

भिडिओ लिङ्क

<https://www.facebook.com/NDRRMA/videos/3940687482691390>

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आगलागीका स्थान अनुसार प्रकार

आगोको राम्रो ज्ञान, यसका विशेषताहरू र प्रकृतिका आधारमा हुन सक्ने सम्भावित आगलागीका जोखिमहरू पहिचान गर्ने क्षमता बढाउँदछ र दक्षता अभिवृद्धि र प्रभावकारी पूर्वतयारी गर्नसके आगलागी हुन र फैलनलाई रोक्न सक्षम बनाउछ । आगलागी भएका स्थान र हाम्रो परिवेश अनुसार यसलाई निम्न ३ प्रकारमा विभाजन गर्न सकिन्छ ।

१. घरेलु आगलागी (Domestic Fire)
२. वनडढेलो (wild/forest fires)
३. औद्योगिक आगलागी (Industrial fires)

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

घरेलु आगलागी

घरेलु आगलागी

विभिन्न कारणबाट घरभित्र वा बाहिरबाट घरमा उब्जिएर भएको आगलागीलाई घरेलु आगलागी भनिन्छ । घरहरूमा आगो अचानक आउछ र चाँडै फैलिन सक्छ र घरहरू नष्ट हुन्छन्, सामग्री र वरपर रहेका सम्पत्ति नष्ट गर्छ र जीवन खतरामा पारिदिन्छ । घरेलु आगो विभिन्न तरिकाले उत्पन्न हुन्छन र खुल्ला रूपमा राखिएका बल्ने ईन्धन वा छिट्टै सल्कन सक्ने वस्तुहरू प्रशस्त हुने भएकाले सजिलै आगो फैलन सक्छ ।

घरेलु आगोको प्रमुख कारणहरू:

- लापरवाही
- आगजनी
- चट्याङ्ग

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

वनडढेलो (wild/forest fires)

वनडढेलो

वनडढेलो जसलाई वन, झाडी वा वनस्पतिमा लागेको आगो पनि भनिन्छ जसलाई जंगल, घाँसे मैदान, टुन्ड्रा क्षेत्र जस्ता प्राकृतिक जग्गामा कुनै अनियन्त्रित र नतोकिएको इन्धन वा बोटहरू जलाउने रूपमा वर्णन गर्न सकिन्छ, जसले प्राकृतिक ईन्धन जलाउछ र वातावरणीय अवस्था अनुसार फैलिन्छ ।

हरेक वर्ष हुँदै आएको डढेलोको प्रकोपबाट ठुलो मात्रामा प्राकृतिक तथा मानवीय क्षति भइरहेको छ ।

घरेलु आगोको प्रमुख कारणहरू:

- प्राकृतिक
- मानवीय

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

औद्योगिक आगलागी (Industrial fires)

औद्योगिक आगलागी

औद्योगिक आगलागी एक प्रकारको औद्योगिक विपद् हो जुन औद्योगिक क्षेत्रमा फैलिएको अनियन्त्रित ज्वाला हो । औद्योगिक आगलागी प्रायजसो विस्फोटका साथ सँगसँगै देखा पर्छ । तिनीहरू प्रायः त्यस्ता सामग्रीहरूमा हुने सम्भावना हुन्छ जहाँ धेरै ज्वलनशील सामग्रीहरू उपस्थित रहेका हुन्छन् । त्यस्ता सामग्रीहरूमा पेट्रोल, पेट्रोलियम पदार्थहरू जस्तै पेट्रोरसायन, वा प्राकृतिक ग्याँस समावेश भएका हुन्छन् ।

औद्योगिक आगलागी र विस्फोटनका प्रमुख कारणहरू निम्न रहेका छन् ।

- ज्वलनशील धुलो
- ताप उत्पन्न गर्ने काम (वेल्डिङ, कटिङ आदि)
- ज्वलनशील तरल पदार्थ र ग्यासहरू
- उद्योगमा भएका उपकरण र मेसिनरीहरू
- विद्युतीय खतराहरू

धन्यवाद

- केही जिज्ञासा ???

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान
(स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०४९ अर्वा स्वयंसेवा)
Local Development Training Academy
(Established by Local Development Training Academy Act, 2049)

"An Autonomous, Professional, Client
Centered, Gender Responsive National
Institute of Excellence in the area of
Local-Self Governance."

LDTA >>>

नेपाल सरकार
सहृदयीय मामिला तथा सामाजिक प्रशासन मन्त्रालय

मोड्युल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्रको विषय: नेपालमा आगलागीबाट भएको क्षति

P >>> +977 (1) -5522004, -5521051
F >>> +977(1) - 5521521
E >>> ldta.org.np@gmail.com
W>>> www.ldta.org.np

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू

यस सत्रको अन्त्यमा, सहभागीहरू

१. घरेलु आगलागीका कारण भएको क्षति बताउन सक्नेछन्,
२. वन डढेलोका कारण भएको क्षति बताउन सक्नेछन्,
३. औद्योगिक आगलागीका कारण भएको क्षति बताउन सक्नेछन्।

सत्रको मुख्य विषयवस्तु

- विभिन्न समयमा भएका आगलागीका घटना र यसबाट भएको क्षतिको तथ्यांक
- आगलागीको घटना अभिलेखिकरण

नेपालमा आगलागीका कारण भएको क्षति

नेपालमा आगलागी बारम्बार आइरहने विपद् हो जसले मानवीय जीवन र सम्पत्तिको ठूलो क्षति भएको छ । आगलागीका कारण मानिस घर, सम्पत्ति, र बहुमूल्य सम्पत्ति गुमाएर गरीबीको चपेटामा परेका छन् । आगलागीबाट हुने जोखिमको सम्भावना शहरी क्षेत्रमा र शहरीकरण भइरहेको क्षेत्रमा बढी हुन्छ ।

प्रत्येक वर्ष, विभिन्न प्रकारका आगलागीबाट ठूलो मात्रामा मानवीय क्षति र सम्पत्ति नोक्सानी गर्नमा जिम्मेवार रहेका छन् ।

गृह मन्त्रालयको तथ्यांकलाई विश्लेषण गरी हेर्ने हो भने घटना पनि बढ्दै गएको र यसबाट हुने क्षति पनि बढ्दै गएको प्रष्ट देखिन्छ । यसबाट पनि थाहा हुन्छ कि आगलागी नेपालको प्रमुख विपद्को रूपमा रहेको छ तर यसबाट हुने जोखिम न्यूनीकरणका लागि पूर्वतयारी, न्यूनीकरण र प्रतिकार्यका लागि खासै प्राथमिकताका साथ काम भएको पाइदैन ।

नेपालमा आगलागीका कारण भएको क्षति

१९७१ देखि २५ मे २०२१ सम्म (प्रत्येक पाँच वर्षमा) आगलागीबाट भएको क्षति

अवधि	प्रभावित परिवार	मानवीय मृत्यु	घाइते	अनुमानित क्षति (रु.)	क्षति भएका घरहरू
१९७१-१९७५	३६०१३	५०	२७	०	५०२२
१९७६-१९८०	१८८५५	१२५	१६२	०	१०८५०
१९८१-१९८५	१६१५२	६६	९६	०	५६२१
१९८६-१९९०	२०८८३	६९	३९	०	६८२३
१९९१-१९९५	५०४४८	२४५	१३०	०	१६३०३
१९९६-२०००	६४६४४	२९४	१७४	०	१२६९६
२००१-२००५	१३९०१	१३८	१०९	०	५९०५
२००६-२०१०	३४७५३	२५३	४११	०	८७१५
२०११-२०१५	५५०६२	४४९	८३१	६०९५२६९५१३	१६९८४
२०१६-२०२०	१५९७९	३४८	१४६५	१२९७२७७९४२९	९८८७
२५ मे २०२१ सम्म	२१५३	६६	१७७	११६८८९३१३६	१२६०
जम्मा	३२८८४३	२१०३	३६२१	२०२३६९४२०७८	१०००६६

स्रोत: गृह मन्त्रालय DRR Portal

नेपालमा आगलागीका कारण भएको क्षति

पाँच वर्षमा आगलागीबाट भएको भौतिक तथा मानवीय क्षतिको विवरण

वर्ष	आगलागी घटना	मृतक	घाइते	प्रभावित परिवार	घरगोठ क्षति	मेरेका चौपाया	आर्थिक नोक्सानी
२०७१	८३८	६९	६५	१७१	१६३९		रु.९,६८,१७,४६,२३०/-
२०७२	७७२	७३	११०	१४७७	१५८३	६०४	रु.९५,८४,३६,०००/-
२०७३	१६८९	५३	२५६	३३११	३२४४	५८९४	रु.२,०५,२८,०५,६०५/-
२०७४	१७५८	८५	२७१	२७०९	२३२४	२६२४	रु.२,६०,६२,७३,८६०/-
२०७५	१३२६	२८	१५०	१८९९	१३३०	१९२४	रु.२,९२,६९,४९,४३०/-

स्रोत: गृह मन्त्रालय (२०७५ मंसिर २० गतेसम्म)

नेपालमा आगलागीका कारण भएको क्षति

२०३० सालमा भएको सिंहदरवार आगलागीको दृष्य

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

नेपालमा आगलागीका कारण भएको क्षति

नेपालमा भएका केही आगलागीका घटनाको समय शृङ्खला

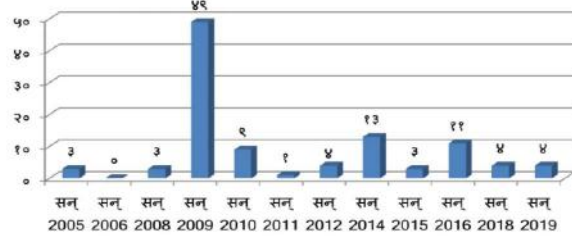
स्रोत: गृह मन्त्रालय DRR Portal

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

नेपालमा आगलागीका कारण भएको क्षति

नेपालमा वनडडेलोबाट मानिसको मृत्यु

मानिसको मृत्यु संख्या

स्रोत: शर्मा र रेग्मी, २०७४

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

धन्यवाद

- केही जिज्ञासा ???

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

52

MoFAGA

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान
(स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०४९ द्वारा स्थापित)
Local Development Training Academy
(Established by Local Development Training Academy Act, 2049)

"An Autonomous, Professional, Client Centered, Gender Responsive National Institute of Excellence in the area of Local-Self Governance."

नेपाल सरकार
सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

LDTA >>>

मोड्युल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्रको विषय: नेपालमा अग्नी नियन्त्रणका लागि विद्यमान कानुनी तथा नीतिगत प्रयास

P >>> +977 (1) -5522004, -5521051
F >>> +977(1) - 5521521
E >>> ldta.org.np@gmail.com
W >>> www.ldta.org.np

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू

यस सत्रको अन्त्यमा, सहभागीहरू

१. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ मा उल्लेख भएका आगलागी नियन्त्रणका प्रावधानहरू बताउन सक्नेछन्,
२. दमकल सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका २०६७, संघीय वन ऐन २०७६, भवन ऐन लगायतका ऐन, नीति तथा निर्देशिकामा भएका आगलागी नियन्त्रणका प्रावधानहरू बताउन सक्नेछन्,
३. विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना (२०१८-३०) मा भएका आगलागी नियन्त्रणका प्रावधानहरू बताउन सक्नेछन्।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

54

MoFAGA

सत्रको मुख्य विषयवस्तु

- विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ मा उल्लेख भएका आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धि व्यवस्था
- दमकल सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका २०६७, संघीय वन ऐन २०७६, भवन ऐन लगायतका ऐन, नीति तथा निर्देशिकामा भएका आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धि व्यवस्था,
- विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना (२०१८-३०) मा भएका आगलागी नियन्त्रणका व्यवस्थाहरू

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

55

MoFAGA

विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ मा आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धी व्यवस्था

नेपालमा समग्र विपद् व्यवस्थापनका लागि विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्म संस्थागत संरचना तोकिएको छ जुन संरचनाको जिम्मेवारी आगलागीबाट समुदाय तथा प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण गर्नु पनि हो । छोटो समयमा धेरै क्षति पुर्याउने र आगलागीको नियन्त्रणका लागि दमकल लगायत उपकरण तथा विशेष दक्षता भएका व्यक्तिहरूको आवश्यकता पर्ने भएकाले आगलागी नियन्त्रणको लागि संघदेखि स्थानीय तहसम्मलाइ व्यवस्थापन गर्न बनेको कानुन तथा नीति अनुसार विभिन्न सरोकारवालाहरूलाई वाद्यकारी भूमिका प्रदान गरेको छ ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा आगलागी व्यवस्थापन

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले आफ्नो क्षेत्रभित्रको विपत्त व्यवस्थापनको कार्य स्थानीय सरकारले नै गर्नुपर्ने व्यवस्था गरे पनि सो ऐनको दफा ११ को (न) मा समेटिएका १२ बुँदामा दमकल व्यवस्थापन र सञ्चालनबारे भने उल्लेख छैन ।

“अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता अनुसार प्रति २ हजार जनसंख्याका लागि एकजना अग्नि नियन्त्रणका लागि दक्ष जनशक्ति र प्रति २८ हजार जनसंख्यालाई एउटा दमकल आवश्यक हुन्छ ।”

यसका आधारमा करीब तीन करोड जनसंख्या भएको हाम्रो मुलुकमा कम्तीमा १०७१ वटा दमकल आवश्यक हुन्छ ।

२०७५ मंसिरसम्मको तथ्याङ्कलाई हेर्दा देशभर जम्मा १४७ वटा मात्र दमकल छन्, तीमध्ये चालू हालतमा १३० वटा मात्र । सबैभन्दा बढी दमकल प्रदेश-१ मा ३० वटा छन् भने सबैभन्दा कम कर्णाली प्रदेशमा ४ वटा ।

LDTA>>>

>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

दमकल व्यवस्थापन सम्बन्धि नितिगत तथा संस्थागत व्यवस्था

नेपालमा दीर्घो अग्नि नियन्त्रणको लागि दमकलको उचित व्यवस्थापन सम्बन्धि केही नितिगत तथा संस्थागत व्यवस्था गरेको पाईन्छ ।

- सर्वप्रथम सन १९९४ मा राष्ट्रिय अग्नि सुरक्षा आचार संहिता, १९९५ मा स्थानिय स्वायत्त शासन ऐन र १९९६ मा स्थानिय स्वायत्त शासन नियमावली तर्जुमा भएको पाईन्छ ।
- सन् १९९७ मा अग्नि सुरक्षा ऐन र २०१० मा दमकल संचालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका बनाई यसको कार्यान्वयन मार्फत अग्नि नियन्त्रणलाई थप प्रभावकारी बनाएको
- नेपाल सरकारले सन २००८ मा मन्त्रिपरिषदको निर्णयबाट दमकलको स्वामित्व गृह मन्त्रालयबाट तत्कालिन स्थानिय विकास मन्त्रालयमा हस्तान्तरण गर्न निर्णय गरेको र उक्त निर्णयको कार्यान्वयन सन २००९ मा तयार भएको
- सन २०१० मा "दमकल संचालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका" कार्यान्वयनमा आएको
- प्राविधिक, वित्तीय, व्यवस्थापकीय तथा संस्थागत क्षमताको अभावले गर्दा सो निर्देशिका पनि प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन सकेको छैन ।

LDTA>>>

>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

दमकल व्यवस्थापन सम्बन्धि नितिगत तथा संस्थागत व्यवस्था

गृह मन्त्रालयको राष्ट्रिय आपत्कालीन कार्य सञ्चालन केन्द्रका अनुसार देशभरका २९३ उप/महा/नगरपालिकामध्ये ७१ वटा (२५%) नगरपालिकासँग मात्र दमकल छ । जबकि २०६७ सालमा लागू भएको दमकल सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिकामा सबै नगरपालिकामा दमकल हुनुपर्ने उल्लेख छ । निर्देशिकाको दफा ५ को (ख) मा “नगरपालिकाको वार्षिक कार्यक्रमभित्र समावेश गरी दमकल खरीद तथा सञ्चालनको व्यवस्था मिलाउनुपर्नेछ” भनिएको छ ।

दमकल सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका बाध्यकारी भए पनि नगरपालिकाको मापदण्ड कार्यान्वयन गर्दा यसतर्फ कसैको ध्यान गएको छैन । विपद् व्यवस्थापनका लागि बनेका संयन्त्रहरू कमजोर छन् र बनेका नीति कार्यान्वयन गर्न पनि चुनौती छ ।

LDTA>>>

>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

शहरी नीति तथा भवन ऐनमा आगलागी नियन्त्रण व्यवस्था

भवन ऐन, २०५१ संशोधन २०७५ सहितको प्रस्तावना खण्डमा “भूकम्प, आगलागी तथा अन्य दैवी प्रकोपहरूबाट भवनहरूलाई यथासम्भव सुरक्षित राख्नको लागि भवन निर्माण कार्यलाई नियमित गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न बान्छनीय भएकोले” उल्लेख गरिएको छ ।

उक्त ऐनको दफा ४ समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार खण्डको -क) “भूकम्प, आगलागी तथा अन्य दैवी प्रकोपबाट भवनहरूमा पर्न सक्ने क्षतिलाई यथासम्भव कम गर्न भवन निर्माण कार्यलाई नियमित गराउने” उल्लेख छ ।

राष्ट्रिय शहरी नीति, २०६४ मा सबै स्थानीय निकायले भूकम्प, आगलागी तथा बाढी पहिरो जस्ता संभावित प्राकृतिक प्रकोप नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन गर्न छुट्टै कार्ययोजना बनाई लागू गर्ने निर्देशित तथा प्रोत्साहित गरेको छ ।

नेपाल राष्ट्रिय भवन संहिता, २०५० (संशोधन २०७५ सहित) को खण्ड १० पाटर्स र कम्पोनेन्टहरू को १ मा घरको वास्तु, मेकानिकल र विद्युतीय प्रणालीहरूको गैर संरचनात्मक कम्पोनेन्ट, तिनीहरूको सहयोग र जडानहरूको लागि न्यूनतम डिजाइन सम्बन्धि आवश्यकताहरूलाई निर्दिष्ट गरेको छ ।

LDTA>>>

>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आगलागी नियन्त्रणमा संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको भूमिका

संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन शाखाले आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धि निम्नानुसार कार्य गर्ने उल्लेख गरिएको छः

- वारुणयन्त्र तथा अग्नी नियन्त्रण कार्यमा समन्वय तथा सहजीकरण सम्बन्धी कार्य,
- भवनसंहिता तथा भवनसम्बन्धी मापदण्ड स्थानीय तहमा कार्यान्वयनमा समन्वय सम्बन्धी कार्य,
- गाउँ तथा नगरमा बहुप्रकोप प्रतिरोधी भवनसंहिता तथा भवनसम्बन्धी मापदण्ड कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण सम्बन्धी कार्य ।
- यस लगायतका अन्य विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यहरू उल्लेख गरिएका छन् ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आगलागी नियन्त्रणमा संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको भूमिका

संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन शाखाले आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धि निम्नानुसार कार्य गर्ने उल्लेख गरिएको छः

- वारुणयन्त्र तथा अग्नी नियन्त्रण कार्यमा समन्वय तथा सहजीकरण सम्बन्धी कार्य,
- भवनसंहिता तथा भवनसम्बन्धी मापदण्ड स्थानीय तहमा कार्यान्वयनमा समन्वय सम्बन्धी कार्य,
- गाउँ तथा नगरमा बहुप्रकोप प्रतिरोधी भवनसंहिता तथा भवनसम्बन्धी मापदण्ड कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण सम्बन्धी कार्य ।
- यस लगायतका अन्य विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यहरू उल्लेख गरिएका छन् ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४ मा आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धी व्यवस्था

आपराधिक नियतले गरिने आगजनीलाइ दुरुत्साहन गर्ने उद्देश्यले मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४ को २८५. आपराधिक उपद्रव गर्न नहुने (३) उपदफा (१) को (घ) मा कसैको घर, कार्यालय वा कुनै सम्पत्तिमा आगो लगाई वा विस्फोटक पदार्थ प्रयोग गरी आपराधिक उपद्रव गरेकोमा दुई वर्षेखि पाँच वर्षम्म कैद र बीस हजारदेखि पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना हुने व्यवस्था गरी नियतवस गर्ने आगजनी कार्यलाइ अपराधका रूपमा लिएको पाइन्छ ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

वनडहेलो नियन्त्रण सम्बन्धी व्यवस्था

विपद् जोखिम व्यवस्थापन राष्ट्रिय रणनीति २०६६ ले वन डहेलोलाइ विपद्का रूपमा सूचीकृत गरेको छ ।

वन डहेलो व्यवस्थापन र नियन्त्रणको लागि नेपालमा वन नीति, रणनीति र वन सम्बन्धि ऐन तर्जुमा गरिएका छन ।

संघीय वन ऐन, २०७६ ले वनडहेलो विरूद्ध कडा कानुनको व्यवस्था गरेको छ ।

ऐनको दफा ४९ को खण्ड (घ) मा राष्ट्रिय वनमा आगो लगाउने वा आगलागी हुन जाने कार्य कसैले गरेमा त्यसलाइ फौजदारी अपराध मानी सजाय हुने व्यवस्था गरिएको छ ।

दफा ५० को उपदफा ४ मा त्यसरी वनमा आगो लगाउने व्यक्तिलाइ अपराध पुष्टी भएमा क्षति भएको विगो असुल गरी तीन वर्षसम्म कैद वा साठी हजार रुपैया सम्म जरिवाना वा दुवै सजाय हुने व्यवस्था रहेको छ ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजनामा आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धी व्यवस्था

- विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना (२०१८-२०) को प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र १ - विपद् जोखिम बारे बुझाई खण्डको ४.१ मा आगलागी र वन डहेलोको जोखिम आँकलनका लागि रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएका छन् ।
- यसैगरी उक्त रणनीतिक योजनाको अध्याय ७ प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र ४- प्रभावकारी प्रतिकार्य र पुनर्लाभ, पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणमा "अझ राम्रो र बलियो निर्माण" का लागि विपद् पूर्वतयारीको सुदृढीकरणको खण्ड ७.५ खोज तथा उद्धारको क्षमता अभिवृद्धि तथा आगलागी र वन डहेलो नियन्त्रण क्षमता अभिवृद्धि गर्नका लागि निम्न व्यवस्था गरेको छ ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

धन्यवाद

- केही जिज्ञासा ???

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

66

MoFAGA

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान "An Autonomous, Professional, Client Centered, Gender Responsive National Institute of Excellence in the area of Local-Self Governance."
Local Development Training Academy
(Established by Local Development Training Academy Act, 2049)

LDTA >>>

नेपाल सरकार
सहृदयीय मामिला तथा सामाजिक प्रशासन मन्त्रालय

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्रको विषय: अग्नी नियन्त्रण र यसमा प्रयोग हुने उपकरणहरू

P >>> +977 (1) -5522004, -5521051
F >>> +977(1) - 5521521
E >>> ldta.org.np@gmail.com
W>>> www.ldta.org.np

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू

यस सत्रको अन्त्यमा, सहभागीहरू

१. अग्नी नियन्त्रणको तीन चरण बारे बताउन सक्नेछन्,
२. अग्नी नियन्त्रणको तीन चरणका कार्य विवरणहरू बारे प्रष्ट हुनेछन्

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

68

MoFAGA

सत्रको मुख्य विषयवस्तु

- अग्नी नियन्त्रणका चरणवद्ध कार्यहरू
- पहिलो चरण: घटनास्थल पुग्नु भन्दा पहिला गर्ने कार्य विवरण
- दोस्रो चरण: घटनास्थल पुगेपछि गर्ने कार्य विवरण
- तेस्रो चरण: उद्धार पश्चातको कार्य विवरण

अग्नी नियन्त्रण (Fire Control) का चरणवद्ध कार्यहरू

विगतमा भएका आगलागीका घटना र यसबाट भएको क्षति हेर्दा यो एउटा विनासकारी विपदाका रूपमा देखिएको छ । बढ्दै गएको आगलागी नियन्त्रण र यसबाट हुने क्षति न्यूनीकरणका लागि परम्परागत रूपमा प्रयोग गर्दै आइरहेको मौलिक ज्ञान र प्रविधिलाई समेत प्रवर्द्धन गर्दै आगामी दिनका लागि प्रभावकारी पूर्वतयारी गर्नुपर्दछ । आगलागी नियन्त्रणका कार्यहरूलाई निम्न तीन चरणमा विभाजन गरिएको छ ।

- क) पहिलो चरण: घटनास्थल पुग्नु भन्दा पहिला गर्ने कार्य विवरण
- ख) दोस्रो चरण: घटनास्थल पुगेपछि गर्ने कार्य विवरण
- ग) तेस्रो चरण: उद्धार पश्चातको कार्य विवरण

घटनास्थल पुग्नु भन्दा पहिला गर्ने कार्य विवरण

१. पानी सहितको Fire Engine (दमकल) तयारी गर्ने ।
२. व्यक्तिगत सुरक्षा सामग्रीहरू (PPEs) तथा मौसम, समय र भू र भौगोलिक बोनोट अनुसारका अन्य अत्यावश्यक बन्दोवस्तीको प्रवन्ध गर्ने ।
३. BA (Breathing Apparatus) Set को तयारी गरी Air Pressure चेक गर्ने (कम्तिमा २५० Bar हुनुपर्ने) ।
४. उद्धारमा खटिने जनशक्तिको कार्य विभाजन, संकेत नम्बर र कल साइन समेत वितरण गर्ने ।
५. आगलागीको प्रकृति, स्थान, बाटो, दूरी आदिको बारेमा आवश्यक जानकारी लिइ कमाण्डरले टोलीलाई ब्रिफिङ गर्ने ।
६. उद्धार सामग्रीहरू (Ladder, BA Set, Hose, Branch, Fire Extinguisher, Rope, Stretcher, संचार सेट आदि) निरीक्षण गरी रूजु गर्ने ।
७. स्थानीय प्रहरीसंग निरन्तर समन्वय गरी घटनाको ताजा विवरण लिइरहने ।
८. घटनास्थलमा सुरक्षित एवं यथाशिघ्र पुग्ने ।

घटनास्थल पुगेपछि गर्ने कार्य विवरण

१. सुरक्षित स्थानबाट घटनास्थलको नजिकसम्म पुगी जोखिम क्षेत्रको असर र संभावित जोखिमको सूक्ष्म अवलोकन तथा मूल्यांकन गर्ने ।
२. स्थानीय प्रहरीको सहयोगमा घटनास्थल सुरक्षा गर्ने तथा सर्वसाधारणलाई जोखिमबाट टाढा राख्ने ।
३. उद्धारकर्ताहरूले व्यक्तिगत सुरक्षा सामग्रीहरूको दुरुस्त प्रयोग गर्ने ।
४. संभावित जोखिम (विजुलीको करन्ट, भवन ढल्न सक्ने जोखिम, विस्फोट हुनसक्ने ग्यास सिलिण्डर लगायत खतराजन्य केमिकल आदि) को मूल्यांकन गरी सुरक्षा सतर्कता अपनाउने ।
५. आगलागीमा कोही व्यक्ति परे वा नपरेको एकीन गर्ने उद्धार कार्यलाई प्राथमिकिकरण गर्ने ।
६. उद्धारकर्ता तथा दमकल अपरेटरले जोडीमा परिचालित भइ उद्धार कार्य तथा आगलागी नियन्त्रण गर्ने ।
७. टोली कमाण्डर र उद्धारकर्ता बीच निरन्तर संचार सम्पर्कमा रही आगलागी नियन्त्रण र उद्धार कार्यलाई एकै साथ लैजाने ।
८. थप पानीको लागि स्रोतको पहिचान गर्ने तथा कृत्रिम पोखरी आवश्यकता अनुसार निर्माण गर्ने ।
९. उद्धारकर्ताले आफ्नो सुरक्षाको विशेष ध्यान दिइ BA Set को प्रयोग गर्दा चेतावनीमूलक आवाज (Warning Bleep) को ख्याल गर्ने ।

घटनास्थल पुगेपछि गर्ने कार्य विवरण

१. सुरक्षित स्थानबाट घटनास्थलको नजिकसम्म पुगी जोखिम क्षेत्रको असर र संभावित जोखिमको सुक्ष्म अवलोकन तथा मूल्यांकन गर्ने ।
२. स्थानीय प्रहरीको सहयोगमा घटनास्थल सुरक्षा गर्ने तथा सर्वसाधारणलाई जोखिमबाट टाढा राख्ने ।
३. उद्धारकर्ताहरूले व्यक्तिगत सुरक्षा सामग्रीहरूको दुरुस्त प्रयोग गर्ने ।
४. संभावित जोखिम (विजुलीको करन्ट, भवन ढल्न सक्ने जोखिम, विस्फोट हुनसक्ने ग्यास सिलिण्डर लगायत खतराजन्य केमिकल आदि) को मूल्यांकन गरी सुरक्षा सर्तकता अपनाउने ।
५. आगलागीमा कोही व्यक्ति परे वा नपरेको एकीन गर्ने उद्धार कार्यलाई प्राथमिकिकरण गर्ने ।
६. उद्धारकर्ता तथा दमकल अपरेटरले जोडीमा परिचालित भइ उद्धार कार्य तथा आगलागी नियन्त्रण गर्ने ।
७. टोली कमाण्डर र उद्धारकर्ता बीच निरन्तर संचार सम्पर्कमा रही आगलागी नियन्त्रण र उद्धार कार्यलाई एकै साथ लैजाने ।
८. थप पानीको लागि स्रोतको पहिचान गर्ने तथा कृत्रिम पोखरी आवश्यकता अनुसार निर्माण गर्ने ।
९. उद्धारकर्ताले आफ्नो सुरक्षाको विशेष ध्यान दिइ BA Set को प्रयोग गर्दा चेतावनीमूलक आवाज (Warning Beep) को ख्याल गर्ने ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

उद्धार पश्चातको कार्य विवरण

१. कमाण्डरले उद्धारकर्मीहरूको स्वास्थ्य अवस्थाका बारेमा जानकारी लिने ।
२. उद्धार सामग्रीको संख्या र अवस्थाको निरीक्षण गर्ने ।
३. आगलागी नियन्त्रण तथा उद्धार पश्चात मानवीय क्षति, घाइते, पीडित, अनुमानित क्षति, आगलागीको कारण तथा कार्यसम्पादन सम्बन्धमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार गरी भए गरेका कार्यको समीक्षा र जाहेर गर्ने एवं अन्य कानूनी प्रकृया लगायत अभिलेखिकरणका लागि स्थानीय प्रहरीसंग समन्वय गर्ने ।
४. सञ्चार माध्यमसंगको सम्पर्क कमाण्डरले मात्र गर्ने तथा आवश्यक विवरण मात्र उपलब्ध गराउने ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

धन्यवाद

- केही जिज्ञासा ???

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

75

MoFAGA

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान
(स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०४८ अन्तर्गत स्थापित)
Local Development Training Academy
(Established by Local Development Training Academy Act, 2049)

LDTA >>>

नेपाल सरकार
सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्रको विषय: अग्नी नियन्त्रणका परम्परागत उपकरण तथा औजारहरू

P >>> +977 (1) -5522004, -5521051
F >>> +977(1) - 5521521
E >>> ldta.org.np@gmail.com
W>>> www.ldta.org.np

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू

यस सत्रको अन्त्यमा, सहभागीहरू

१. अग्नी नियन्त्रणका उपकरणका दुई प्रकारहरू बताउन सक्नेछन्,
२. अग्नी नियन्त्रणका परम्परागत उपकरण तथा औजारहरू बारे प्रष्ट हुनेछन्
३. अग्नी नियन्त्रणका परम्परागत उपकरण तथा औजारहरूको प्रयोग बारे बताउन सक्नेछन् ।

सत्रको मुख्य विषयवस्तु

- अग्नी नियन्त्रणका उपकरण तथा औजारहरू र यसका प्रकार
- अग्नी नियन्त्रणका परम्परागत उपकरण तथा औजारहरू

अग्नी नियन्त्रणका उपकरण तथा औजारहरू

आगलागी नियन्त्रणका लागि प्रयोग हुँदै आइरहेका उपकरणहरूलाई परम्परागत उपकरण तथा सामग्रीहरू तथा आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू गरी दुई भागमा वर्गिकरण गर्न सकिन्छ ।

१. परम्परागत उपकरण तथा सामग्रीहरू
२. आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू

परम्परागत उपकरण तथा सामग्रीहरू

आगलागी भएको स्थान घर वा वनजंगल नजिकै प्राप्त हुने पानी पंक्तिवद्ध रूपमा उभिएर छ्यापेर, बालुवा वा माटो छ्यापेर, हरियो स्याउलाले झ्यापझ्याप हिकार्एर आगलागी नियन्त्रण गर्ने हाम्रो परम्परागत प्रचलित उपाय हो । यसले सानातिना र भर्खर शुरू भएको आगो निभाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेल्छ । अहिले पनि फायर एक्सटीङ्ग्वर्इसर जस्ता उपकरण तथा दमकलको सुविधा नभएको क्षेत्रमा यो तरिका व्यापक रूपमा प्रचलित छ । साथै दमकल भएका क्षेत्रमा पनि दमकल पुगनु भन्दा पहिले समुदायमा मिलेर आगो निभाउने गरिन्छ । यसका अलावा निम्न सामग्री तथा उपकरणहरू नियन्त्रणमा प्रयोग गरिन्छ ।

- क) आगो निभाउने बाल्टिन (Fire Bucket)
- ख) आगो निभाउने कम्बल (Fire Blanket)
- ग) आगोलाइ पिटेर निभाउने उपकरण (Fire Beater)
- घ) पानी तात्रे हाते पम्प (Manual water pump)
- ङ) काउण्टर फायर (Counter Fire)
- च) अग्नि रेखा (Fire Line)

आगो निभाउने बाल्टिन (Fire Bucket)

Fire Bucket

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आगो निभाउने कम्बल (Fire Blanket)

Fire Blanket

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आगोलाइ पिटेर निभाउने उपकरण (Fire Beater)

Fire Beater

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

पानी ताब्रे हाते पम्प (Manual water pump)

Manual Pump

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

काउण्टर फायर (Counter Fire)

Counter Fire

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

अग्नि रेखा (Fire Line)

Fire Line

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

धन्यवाद

- केही जिज्ञासा ???

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

87

MoFAGA

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान
(स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०४९ अथवा स्थापित)

"An Autonomous, Professional, Client
Centered, Gender Responsive National
Institute of Excellence in the area of
Local-Self Governance."

Local Development Training Academy
(Established by Local Development Training Academy Act, 2049)

LDTA >>>

नेपाल सरकार
सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

मोड्युल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्रको विषय: आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू

P >>> +977 (1) -5522004, -5521051

F >>> +977(1) - 5521521

E >>> ldta.org.np@gmail.com

W>>> www.ldta.org.np

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू

यस सत्रको अन्त्यमा, सहभागीहरू

१. अग्नी नियन्त्रणका आधुनिक उपकरण तथा औजारहरू बारे प्रष्ट हुनेछन्,
२. फायर एक्सटीङ्गुईसर र प्रयोग गर्ने तरिका बताउन सक्नेछन्

सत्रको मुख्य विषयवस्तु

- आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू
- पोर्टेबल फायर एक्सटीङ्गुईसर (सजिलै लैजान मिल्ने आगो निभाउने यन्त्र)
- फायर एक्सटीङ्गुईसर प्रयोग गर्ने तरिका

आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू

आगलागी नियन्त्रणका आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू निम्न रहेका छन् ।

- क) Portable Fire Extinguisher (सजिलै लैजान मिल्ने आगो निभाउने यन्त्र)
- ख) Fire Hydrant (फायर हाइड्रन्ट)
- ग) Hose Reel (पानी फाल्ने पाइप)
- घ) Water Pump (पानी तान्ने पम्प)
- ङ) दमकल (Fire Brigade)
- च) एरियल फायर फाइटिङ

Portable Fire Extinguisher (सजिलै लैजान मिल्ने आगो निभाउने यन्त्र)

आगो पानीले निभाउनु पर्दछ भन्ने आम धारणा रहेको छ । तर सबै आगो पानीले निभ्दैन र सबै आगो एकै किसिमको हुँदैन । अग्नि विज्ञानले आगो उत्पन्न हुने श्रोतको आधारमा आगोलाई सामान्यतया पाँच प्रकारमा वर्गीकरण गरेको छ । यो पनि देश अनुसार फरक रहेको छ । अमेरिकी स्टान्डर्ड अनुसार 'ए, बी, सी, डी र के', बेलायती स्टान्डर्ड अनुसार 'ए, बी, सी, डी, ई र एफ', कतै 'ए, बी, सी, डी, ई र के' हुन्छ । सुरुवाती अवस्थाको आगोलाई नियन्त्रण गर्ने यन्त्र जसलाई अग्नेजीमा फायर एक्सटीङ्गुईसर भनिन्छ । यो एक प्रकारको मेकानिकल यन्त्र हो । प्रयोगका हिसाबले फायर एक्सटीङ्गुईसर निम्न प्रकारका रहेका छन् ।

- वाटर टाइप फायर एक्सटीङ्गुईसर (Water type fire extinguisher)
- फोम टाइप एक्सटीङ्गुईसर (Foam type fire extinguisher)
- सी ओ टु फायर एक्सटीङ्गुईसर (CO₂ type fire extinguisher)
- डिसिपी टाइप फायर एक्सटीङ्गुईसर (DCP type fire extinguisher)
- वेट केमिकल फायर एक्सटीङ्गुईसर (Wet Chemical type fire extinguisher)
- ह्यालोन फायर एक्सटीङ्गुईसर (Halon Chemical type fire extinguisher)

वाटर टाइप फायर एक्सटीङ्ग्वर (Water type fire extinguisher)

यस प्रकारको सिलिण्डरमा पानी भरिएको हुन्छ । यसलाई बलेर खरानी हुने प्रकारको अर्थात् 'ए' टाइपको आगो निभाउनको लागि प्रयोग गरिन्छ । यसप्रकारको फायर एक्सटीङ्ग्वरमा २ वटा प्रकार रहेका हुन्छन्

- क) सिलिण्डरमा पानीलाई हावाले प्रेसराइज्ड गर्ने जसलाई स्टोर्ड प्रेसराइज्ड टाइप जसलाई आफै रिफिल गर्न सकिदैन,
- ख) कार्टिज टाइप जसलाई रिफिल गर्न सकिन्छ । यसको कलर कोड रातो पृष्ठभूमिमा सेतो अक्षर हुन्छ ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

फोम टाइप एक्सटीङ्ग्वर (Foam type fire extinguisher)

यसको प्रयोग पेट्रोलजन्य तथा ग्यासको मा प्रयोग हुन्छ । यो सिलिण्डर फिजले (Foam) ले भरिएको हुन्छ । यो मेकानिकल र केमिकल गरी दुइप्रकारको रहेको छ । यसमध्ये मेकानिकल टाइप बढी प्रयोगमा रहेकोछ र यसलाई रिफिल पनि गर्न सकिन्छ । यसमा 'ए एफ एफ एफ' फोमलाई स्टोर प्रेसर गरिएको हुन्छ । यसको कलर कोड क्रिम कलरको हुन्छ ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

सी ओ टु फायर एक्सटीङ्ग्वर (CO2 type fire extinguisher)

यस सिलिण्डरमा भरिने ग्यास कार्बनडाईअक्साईड ग्यास हो साथै यो चिसो र हाई प्रेसर हुन्छ । यो ग्यासवाला सिलिण्डर अरुभन्दा फरक, सुरक्षित र चलाउन सजिलो हुन्छ । यसले आगो निभाउँदा साईड इफेक्ट पनि हुँदैन । यस प्रकारको फायर एक्सटीङ्ग्वरले आगो निभाउँदा फोम तथा पाउडरले आगो निभाउँदा जस्तो नबलेका सामानहरू वा भएको वस्तुमा कुनै असर गर्दैन, त्यसैले यसलाई क्लिन एजेण्ट पनि भनिन्छ । यो विद्युतीय सामग्री, सफ्टवेयर र कम्प्युटर नियन्त्रणको लागि उपयोगी र प्रभावकारी हुन्छ । यस सिलिण्डरको प्रयोग गरेर आगो निभाउँदा ४\५ फिट नजिकैबाट छ्याप्नुपर्छ ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

डिसिपी टाइप फायर एक्सटीङ्ग्वर (DCP type fire extinguisher)

यसलाई डीसीपी (Dry Chemical Powder) वा पाउडर टाइप फायर एक्सटीङ्ग्वर पनि भनिन्छ । यसले "एबीसी" तिनै प्रकारको आगोलाई नियन्त्रण गर्न सक्छ । यसको सिलिण्डर भित्र ग्यासको प्रेसरसंग केमिकल पाउडर राखिएको हुन्छ र आगोमा छ्याप्दा आगलागी भएको स्थानमा यस्तो तह निर्माण गर्दछ जसले जलिरहेको वस्तुसंग अक्सिजनको कनेक्सन काटिदिन्छ र आगो निभ्दछ । यस सिलिण्डरमा मोनोएमोनियम फस्फेट पाउडरलाई नाइट्रोजन ग्यासले स्टोर्ड प्रेसर गरिएको हुन्छ । यो स्टोर्ड प्रेसर र कार्टिज दुवै प्रकारको हुन्छ । यो सबैभन्दा बढी प्रयोग हुने प्रकारको फायर एक्सटीङ्ग्वर हो ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

वेट केमिकल फायर एक्सटीङ्गर्इसर (Wet Chemical type fire extinguisher)

यो किचेनमा प्रयोग हुने तेलजन्य पदार्थको नियन्त्रणको लागि उपयोगी हुन्छ । यसमा पोट्यासियम सीटरेट लाई स्टोर्ड प्रेसर गरिएको हुन्छ । यो पनि स्टोर्ड प्रेसर र कार्टिज दुवै प्रकारको हुन्छ र रिफिल गर्न सकिन्छ । यसको कलर कोड पहेँलो हुन्छ ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

ह्यालोन फायर एक्सटीङ्गर्इसर (Halon Chemical type fire extinguisher)

- ह्यालोन ग्यास विमान मा प्रयोग गरिन्थ्यो । यस ग्यासले ओजोन तहलाई असर गर्ने प्रमाणित भए पछि हाल ह्यालोन ग्यास प्रयोगमा प्रतिबन्ध छ । यसको सट्टामा होलोट्रोन फायर एक्सटीङ्गर्इसरको प्रयोग गर्ने गरिन्छ । यसको कलर कोड हरियो हुन्छ । यसमा आर्गोन ग्यासलाई स्टोर्ड प्रेसर गरिएको हुन्छ । यो 'ए, बी, सी' तिनै प्रकारको को लागि उपयोगी हुन्छ । यो अन्य फायर एक्सटीङ्गर्इसर भन्दा महँगो हुन्छ यो लिक्विड एजेंट हो । यसको कलर कोड हरियो हुन्छ ।
- यी बाहेक थो टाईपको फायर बल र लिक्विड टाईपको बोटल थो फायर एक्सटीङ्गर्इसर पनि रहेका छन् । यी फायर एक्सटीङ्गर्इसरहरूको प्रयोगबाट आगो निभाउने यसलाई आगोमा नै फ्याक्नु पर्दछ । यिनीहरूको प्रयोग पूर्ण रूपमा बलेको आगोमा गर्नु पर्दछ, भर्खर शुरू भएको आगोमा यिनीहरू प्रभावकारी हुँदैनन् । यसका साथै फ्याक्न मानिस दक्ष र निशानेबाज हुनुपर्दछ अन्यथा निसाना सही ठाउँमा नपरेर आगो निभ्दैन त्यसैले यिनीहरूलाई त्यत्ति भरपर्दो मानिँदैन ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

फायर एक्सटीङ्गर्इसर प्रयोग गर्ने तरीका

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

फायर एक्सटीङ्गर्इसर प्रयोग गर्ने तरीका

फायर एक्सटीङ्गर्इसर प्रयोग गर्ने वा चलाउने सबभन्दा सजिलो र उत्तम तरीका "PASS" हो । यसको अर्थ:

- P= Pull the pin सबैभन्दा पहिले सिलिण्डरको माथिल्लो भागमा रहेको पिनलाई ताके जसले प्रेसर गर्ने लिभरलाई अड्काइरहेको हुन्छ ।
- A= Aim the nozzle त्यसपछि फायर एक्सटीङ्गर्इसरको नोजललाई आगलागी भएको स्थानमा ताक्ने ।
- S= Squeeze the lever तेस्रो चरणमा सिलिण्डरको माथिल्लो भागमा भएको लिभरलाई दबाउने जसले गर्दा सिलिण्डरभित्र रहेको आगो निभाउने पदार्थ वा केमिकल सजिलै बाहिर निस्कन्छ । यसलाई आगो नियन्त्रणमा नआएसम्म दबाइरहने ।
- S= Sweep side by side अन्तिम आगो निभाउने चरण हो । यस चरणमा आगलागी शुरू भएको स्थानमा ताकेर कुचोले बढाउने जस्तै गरी दायींबायाँ बढाउने जसले गर्दा आगोमा भएको अक्सिजनको कनेक्सन छुट्न गइ आगो नियन्त्रणमा आउँछ ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

धन्यवाद

- केही जिज्ञासा ???

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्रको विषय: आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू

P >>> +977 (1) -5522004, -5521051
F >>> +977(1) - 5521521
E >>> ldta.org.np@gmail.com
W>>> www.ldta.org.np

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू

यस सत्रको अन्त्यमा, सहभागीहरू

१. अग्नी नियन्त्रणका आधुनिक उपकरण तथा औजारहरू बारे प्रष्ट हुनेछन्,
२. फायर हाइड्रेन्ट, पानी फाल्ने पाइप, पानी तान्ने पम्प, दमकल र एरियल फायर फाइटिङ बारे बताउन सक्नेछन्,
३. अग्नी नियन्त्रणका उपकरण तथा औजारहरूको सूची बनाउन सक्नेछन्,

सत्रको मुख्य विषयवस्तु

- फायर हाइड्रेन्ट, पानी फाल्ने पाइप, पानी तान्ने पम्प, दमकल र एरियल फायर फाइटिङ
- अग्नी नियन्त्रणका उपकरण तथा औजारहरूको सूची

आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू

- ख) Fire Hydrant (फायर हाइड्रन्ट)
- ग) Hose Reel (पानी फाल्ने पाइप)
- घ) Water Pump (पानी ताप्ने पम्प)
- ङ) दमकल (Fire Brigade)
- च) एरियल फायर फाइटिङ

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

फायर हाइड्रन्ट (Fire Hydrant)

शहरी क्षेत्रमा आगलागीको विपद्को पूर्वतयारीका लागि खानेपानी प्रणालिसंगै जोडेर वा छुट्टै प्रणालिको विकास गरेर आगलागीका समयमा दमकल वा पम्पको प्रयोग गरी पानी तानेर आगलागी नियन्त्रणका लागि विकास गरिएको प्रविधि नै फायर हाइड्रन्ट हो । यो निकै आवश्यक प्रविधि र आगलागीको जोखिम व्यवस्थापनका लागि प्रभावकारी मानिन्छ ।

Fire Hydrant

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

पानी फाल्ने पाइप (Hose Reel)

अग्ला घरमा भएको आगलागी प्रभावकारी रूपमा नियन्त्रणका लागि प्रयोग गर्नका लागि व्यवस्थित रूपले राखिएको पाइप नै होज रील पाइप हो । यो पाइपलाई पानीको स्रोत भएको र पानी ताप्ने पम्प भएको स्थानमा सजिलै प्रयोग गर्न सकिन्छ । साथै बहुतल्ले घरहरूको हरेक तल्लामा यसको व्यवस्थापन गर्नाले उक्त स्थानमा भएको पानी प्रयोग गरेर आगलागी नियन्त्रण गर्न सकिन्छ ।

Hose Reel Pipe

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

पानी ताप्ने पम्प (Water Pump)

टोल, छरछिमेकमा हुने पानीका स्रोत इनार, पोखरी, तलाउबाट पानी पम्प गरेर दमकलभन्दा कम खर्चमा आगो निभाउन सकिन्छ । यसका लागि फायर फाइटिङका दक्ष जनशक्ति र होज रील पाइप तथा यसका फिटिङ्सहरू टोलमा विभिन्न स्थानमा सुरक्षित र सबैको पहुँचमा हुन जरूरी छ । यस विधिको प्रयोगले एउटा दमकल खरीद गर्ने खर्चमा त्यस्ता १० वटा पम्प तयार हुनसक्छन् । साथै अरू समयमा ती पम्पहरू सिँचाइका लागि प्रयोग गरी त्यसको मर्मत सम्भार खर्च पनि जुटाउन सकिन्छ । यो पानीका स्रोत भएपनि दमकल छिर्न नसक्ने शहरी क्षेत्र र विद्युतीकरण नभएका तराईका क्षेत्रमा समेत उपयोगी हुन्छ ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

दमकल (Fire Brigade)

दमकल आपतकालीन अवस्थामा अग्नि नियन्त्रण तथा उद्धार गर्ने सवारी साधन हो । त्यसमा आगलागी नियन्त्रण तथा उद्धारका लागि आवश्यक पर्ने विभिन्न यन्त्र, उपकरण, पानी र केमिकल सहितका सामग्री राखिएका हुन्छन् । दमकलमा अन्तर्राष्ट्रिय विपद्को “कलर कोड” अनुसार रातो रंग लगाइएको हुन्छ र विभिन्न किसिमका बत्ती तथा साइडन जोडिएको हुन्छ । हाम्रो जस्तो आगलागी भइरहने देशमा दमकलको महत्व अत्यन्तै रहेको छ । यो आपतकालीन मानवीय सेवा प्रवाह गर्ने महत्वपूर्ण सवारी साधन हो र यसको आगलागी र उद्धार कार्यमा प्रत्येक सेकेण्डको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

एरियल फायर फाइटिङ

ठुलो र धेरै क्षेत्रमा फैलिएको वन डढेलो र नियन्त्रण भन्दा बाहिर जान लागेको गाउँ वा समुदायमा लागेको आगो प्लेन वा हेलिकप्टरको प्रयोग गरी नियन्त्रण गरिने विधिलाई एरियल फायर फाइटिङ भनिन्छ । यस विधिको प्रयोगबाट सखापै हुन लागेको वन र बस्तीलाई खरानी हुनबाट जोगाउन सकिन्छ त्यसैले आगो निभाउने फायर फाइटर विमानको भूमिका महत्वपूर्ण हुने गर्छ । फायर फाइटर प्लेन वा हेलिकप्टर दुवै प्रविधियुक्त हुन्छ । यसले थोरै दक्ष जनशक्तिको प्रयोग गरेर फराकिलो क्षेत्रमा लागेको डढेलो निभाउन सक्छ । यस प्रविधिमा प्लेन वा हेलिकप्टरमा पानी वा हानी नपुर्याउने ग्यासको सहयोगले आगो निभाउने वातावरणमैत्री प्रविधि जडान भएका हुन्छन् ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

अग्नी नियन्त्रणका उपकरण तथा औजारहरू

SN	Particulars	Sets	Remarks
1.	Fire Engine (दमकल)	1 Set	
2.	Light Portable Pump (LPP)	1 Set	
3.	Fire Extinguisher	2 Pcs	18 kg. each
4.	Fire Blanket	5 Pcs	
5.	Improvise Pound	1 Set (3000 Liter)	
6.	Breathing Apparatus (BA Set)	5 Set	
7.	Fire Static rope	2 roll (1/60m)	
8.	Ladder (105)	2 Pcs	3 Extension
9.	Dragon Light	1 Pcs	
10.	Search Light	5 Pcs	
11.	Stretcher	1 Pcs	
12.	Hook	1 Pcs	
13.	Mega Phone	1 Set	
14.	Medical Kit Box	1 Set	
15.	Fire Safety Rope	5 m	5 Pcs
16.	Foam	20 Liter	
17.	Whistle	6 Pcs	
18.	Video/Still Camera	1 Set	

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

नेपाल प्रहरी विपद् व्यवस्थापन महाशाखा तथा मातहत एकाइहरूको सञ्चालन कार्यदेश (SOP) २०७३

MoFAGA

धन्यवाद

- केही जिज्ञासा ???

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

112

MoFAGA

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान
(स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०१९ द्वारा स्थापित)
Local Development Training Academy
(Established by Local Development Training Academy Act, 2019)

LDTA >>>

नेपाल सरकार
सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्रको विषय: आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू

P >>> +977 (1) -5522004, -5521051
 F >>> +977(1) - 5521521
 E >>> ldta.org.np@gmail.com
 W >>> www.ldta.org.np

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू

यस सत्रको अन्त्यमा, सहभागीहरू

१. अग्नी नियन्त्रणमा खटिने व्यक्तिहरूका लागि आवश्यक व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणहरू बारे बताउन सक्नेछन्,
२. विभिन्न अङ्ग सुरक्षाका लागि प्रयोग हुने उपकरणको प्रयोग र यसको फायदा बताउन सक्नेछन्,
३. व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणको आवश्यकता तथा महत्व बताउन सक्नेछन्,

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

114

MoFAGA

सत्रको मुख्य विषयवस्तु

- टाउको सुरक्षा गर्ने सामग्री (Head protection Equipment)
- शरिर सुरक्षाका सामग्री (Body Protection Equipment)
- खुट्टा सुरक्षाका सामग्री (Foot Protection Equipment)
- हात सुरक्षा सामग्री (Hand Protection Equipment)
- आँखा तथा अनुहार सुरक्षा (Eye and face Protection Equipment)
- स्वास प्रस्वाश सुरक्षा (Respiratory Protection Equipment)
- सुनाइ सम्बन्धि सुरक्षा (Hearing Protection Equipment)
- उचाइ तथा पहुँच सम्बन्धि सुरक्षा (Height and Access Protection Equipment)
- व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणको आवश्यकता

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

115

MoFAGA

ब्यक्तिगत सुरक्षा उपकरण

कुनैपनि जोखिम वा खतराको समयमा ब्यक्तिको सुरक्षा गर्ने कुनैपनि सामग्रीलाई ब्यक्तिगत सुरक्षा उपकरण भनिन्छ । यी उपकरणहरू काम गर्ने स्थान, कामको प्रकित र त्यहाँ रहेको जोखिम अनुसार फरक हुन्छन्, जस्तै: निर्माण क्षेत्र, स्वास्थ्य क्षेत्र, खोज उद्धार, आगलागी नियन्त्रण ।

PPE is equipment that will protect the user against health or safety risk at work.

PPE is designed to protect firefighters from serious injuries or illnesses resulting from contact with fire, CBRNE (Chemical, Biological, Radiological, Nuclear, and high yield Explosives) hazards, and more. It covers a variety of devices and garments, such as respirators, turnout gear, gloves, blankets, and gas masks.

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

116

MoFAGA

टाउको सुरक्षा गर्ने सामग्री (Head protection Equipment)

Hard Helmet and fire hood

सुरक्षा हेलमेटले टाउकोको सुरक्षा प्रदान गर्दछ। कडा हेलमेटले टाउकोमा खस्र सक्ने भारी वजन र अचानक झटकाहरूबाट बचाउँछ। सुरक्षात्मक हेलमेटले टाउकोलाई ठूलो चोटपटक लाग्नबाट सुरक्षित राख्छ। यसका साथै हेलमेटसंग मिल्ने खालको फायर हुड लगाउनाले घाँटीलाई आगोको ताप र लप्काबाट बचाउँछ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

शरीर सुरक्षाका सामग्री (Body Protection Equipment)

Fire Fighting Suit

फायर फाइटरहरूले सिंथेटिक फाइबरले बनेको विशेष शरीर सुरक्षा गर्ने उपकरण लगाउनु पर्छ। सिंथेटिक फाइबरले अत्यधिक तापलाई सहन सक्छ। यसले अत्यधिक तापलाई रोक्छ र लगाउन सहज हुन्छ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

खुट्टा सुरक्षाका सामग्री (Foot Protection Equipment)

बुट: (Boot)

- आगो निभाउने कार्य गार्हो काम हो जसका लागि खटिने व्यक्ति फुर्तिलो हुनुपर्दछ। उनिहरू कहिलेकाँही दशौं तल्लामा चढ्नुपर्दछ र प्रायः हतारमा हिड्नु पर्छ। त्यसैले उनिहरूलाई खुट्टा छिटो चलाउन र तापबाट बचाउन खुट्टामा फिट हुने, कम तौल भएका, लगाउन सहज हुने र तातो खस्र सक्ने, आरामदायी बुटहरू आवश्यक छ जसले खुट्टा सुरक्षित राख्छ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

हात सुरक्षा सामग्री (Hand Protection Equipment)

पन्जा (Gloves)

- आगो निभाउनका लागि सबैभन्दा धेरै काम गर्ने अंग हात हो त्यसैले यसलाई सुरक्षित राख्न जरूरी छ। हातलाई सुरक्षित राख्ने एकमात्र उपाय भनेको छिट्टै नतात्ने, आगोले छिट्टै नटिप्ने र हातलाई पुरै ढाक्ने पन्जा नै हो। पन्जा लगाउन सहज हुने सुरक्षा प्रदान गर्न तातो प्रतिरोधी हुनुपर्छ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आँखा तथा अनुहार सुरक्षा (Eye and face Protection Equipment)

सुरक्षा चश्मा र फेससिल (Safety goggles and eyewear):

- आँखा मानव शरीरको सबैभन्दा संवेदनशील अंग हो यसको विशेष सुरक्षा गर्नुपर्दछ। आगोको मुसुलो र यसबाट निस्किएको धुवाँमा निरन्तर हेरिहदा आँखामा प्रतिकूल प्रभाव पार्न सक्छ। त्यसैले आगलागी नियन्त्रणमा काम गर्ने व्यक्तिले सुरक्षा चश्मा र अनुहार ढाक्रे गरी फेससिल लगाउनु पर्दछ जसले हानिकारक धुँवा, सिधा आगोको लप्का, र तातोबाट आँखा र अनुहारलाई बचाउछ। आईवेयरले आगो, हानिकारक विकिरण र हानिकारक रसायनको जोखिमबाट पनि सुरक्षा सुनिश्चित गर्दछ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

स्वास प्रस्वाश सुरक्षा (Respiratory Protection Equipment)

रेस्पिरेटोरी मास्क: (Respiratory masks):

- रेस्पिरेटोरी मास्क आगलागी नियन्त्रणमा महत्वपूर्ण व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरण हो। यसले सास फेर्न सजिलो बनाउँछ। आगो वरिपरिको हावा दुषित बन्छ साथै आगोको लप्का र धुवाँले सास लिन गाह्रो बनाउछ। यस्तो महत्वपूर्ण समयमा, रेस्पिरेटोरी मास्कले स्वासप्रस्वास प्रक्रियालाई सजिलो बनाउन सक्छ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

सुनाइ सम्बन्धि सुरक्षा (Hearing Protection Equipment)

- आगलागी भएको क्षेत्रमा धेरै मानिसको भिड र हल्लाले कम सुनिने हुन्छ जसले आगलागी नियन्त्रणमा खटिएका व्यक्तिको ध्यान अन्यत्र गइ काममा ढिलाइ हुन सक्छ। त्यसैले उनीहरूको कानलाई बचाउन र बाहिरको हल्लाबाट बच्न सुरक्षा उपकरण लगाउनु आवश्यक छ। कान संरक्षण उपकरणहरूमा इयरप्लगहरू, इयरमप्स, इत्यादि समावेश छन्।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

उचाइ तथा पहुँच सम्बन्धि सुरक्षा (Height and Access Protection Equipment)

- अग्लो भवन तथा संरचनामा भएको आगलागी नियन्त्रणका लागि विशेष सुरक्षाका उपकरणहरूको आवश्यकता पर्दछ। जस अन्तर्गत डोरी, हुक, Figure of eight hook, सिट हार्नेस (seat harness), बडी हार्नेस (Body harness), लोअरीड हार्नेस (Lowering harness), लिफ्टिङ उद्धार (Lifting rescue) आदि।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणको आवश्यकता

व्यक्तिगत सुरक्षात्मक उपकरण उपयुक्त प्रयोगका लागि सुरक्षित डिजाइन गरिनु पर्दछ र निर्माणका क्रममा मानकहरूलाई ध्यान दिनुपर्दछ । सबै उपकरणहरूको समय समयमा परिक्षण गरी कुनै त्रुटि नभएको कुरा सुनिश्चित गर्नुपर्छ । व्यक्तिगत सुरक्षात्मक उपकरण कहिले लगाउने, कसले लगाउने, कसरी लगाउने र यसले गर्ने सुरक्षाका बारेमा फायर फाइटरलाई सिकाउनु पर्दछ । यसका लागि निम्न विषयहरू महत्वपूर्ण छन् ।

- फायर फाइटरका लागि व्यक्तिगत सुरक्षात्मक उपकरण लगाउने उत्तम अभ्यास ।
- व्यक्तिगत सुरक्षात्मक उपकरण पूरै आगलागी घटना अवधिभर फायर फाइटरले लगाउनुपर्दछ ।
- आगलागीको घटनास्थल छोड्नु अघि, उपकरणहरू राम्रोसँग निरीक्षण गर्नुपर्छ र यसलाई रसायनिक रहित र सफा राख्नका लागि साबुन पानी र ब्रशले धुनुपर्दछ ।
- आगलागी नियन्त्रकहरूले व्यक्तिगत सुरक्षात्मक उपकरणहरू शरिरबाट हटाएपछि शरीरको खुला भागहरूलाई चिसो बस्तुले पुछ्नुपर्छ ।
- काम सकिएपछि व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणहरूलाई हानिकारक दूषित पदार्थहरूबाट बचाउन निरन्तर सफा गर्ने र प्रदुपणरहित बनाउनु पर्दछ ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

धन्यवाद

- केही जिज्ञासा ???

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

126

MoFAGA

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान "An Autonomous, Professional, Client Centered, Gender Responsive National Institute of Excellence in the area of Local-Self Governance."

Local Development Training Academy
(Established by Local Development Training Academy Act, 2049)

LDTA >>>

नेपाल सरकार
सहभागीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्रको विषय: आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजना

P >>> +977 (1) -5522004, -5521051
F >>> +977(1) - 5521521
E >>> ldta.org.np@gmail.com
W>>> www.ldta.org.np

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू

यस सत्रको अन्त्यमा, सहभागीहरू

१. आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजनाका बारेमा बताउन सक्नेछन्,
२. आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजनामा समावेश हुने विषयहरू र कार्य बताउन सक्नेछन्,
३. आगलागीको आपतकालीन योजनाका बारेमा बताउन सक्नेछन्,

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

128

MoFAGA

सत्रको मुख्य विषयवस्तु

- आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापनका लागि योजना, संगठन, नियन्त्रण, अनुगमन र समीक्षा
- आगलागी नियन्त्रणको आपतकालीन योजना

आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजना

सुरक्षा यस्तो उपाय हो जसले सम्भावित दुर्घटना वा क्षतिबाट मुक्त गरिदिन्छ वा जोगाउँछ । कुनैपनि खतरा वा घटनाबाट जोगिनका लागि अपनाउने जतिपनि उपाय तथा प्रविधिहरू छन् ती सबैको संगालोलाई सुरक्षा अवधारणा भनिन्छ र यस्ता घटना वा खतराबाट मानवीय तथा धनसम्पत्तिको सुरक्षाका लागि तयार गरिने वा अपनाइने नीतिनियम, विधि, प्रक्रिया, प्रविधि वा अन्य क्रियाकलाप तथा पहलहरूको संगालो नै सुरक्षा व्यवस्थापन हो ।

सुरक्षा व्यवस्थापनका लागि कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थापन, योजना, सुरक्षा मापदण्ड, कार्य सञ्चालन कार्यविधि, आवश्यक सामग्री तथा उपकरणको व्यवस्थापन, दक्ष जनशक्ति तथा व्यक्तिगत सुरक्षा व्यवस्थापन जस्ता विषयहरू महत्वपूर्ण हुन्छन् ।

आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजना

विना कुनै पूर्वग्रह योजना लागु गर्नका लागि आधिकारिक अख्तियार प्राप्त निकाय, संयन्त्र र प्रणालिको आवश्यकता पर्दछ । योजनाले संगठन, योजना, अनुगमन, नियन्त्रण र अग्नी सुरक्षाका सामग्रीहरू (अग्नी नियन्त्रणको सामग्री र व्यक्तिगत सुरक्षाका सामग्री) र यी सामग्रीहरूको उक्त निकायहरूमा भएको प्रावधानहरूको समीक्षा गर्न आवश्यक छ । यसका साथै आगलागीले उत्पन्न गर्ने आपतकालीन अवस्थामा घर तथा संरचनाबाट सुरक्षित रूपमा बाहिर निस्कनका लागि स्थानान्तरण मार्ग सहितको आपतकालीन योजना निर्माण गर्नुपर्दछ । आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजनामा निम्न कुराहरू समावेश गरिनु पर्दछ ।

- योजना
- संगठन
- नियन्त्रण
- अनुगमन
- समीक्षा

आगलागीको आपतकालीन योजना

आगलागीका घटनाको प्रतिकार्यका लागि आपतकालिन योजना अनिवार्य रूपमा हुनुपर्छ । आपतकालिन योजना कुनैपनि भवन तथा संरचनामा रहेका मानिसहरूलाई आगलागी भयो भने उक्त स्थानबाट सुरक्षित रूपमा बाहिर निस्कनका लागि तयार गरिएको स्थानान्तरण मार्ग सहितको योजना हो ।

आपतकालिन योजनामा भवन तथा संरचनाभित्र बस्ने, केही भागमात्र प्रयोग गर्ने, त्यहाँ काम गर्ने र अन्य सबैलाई आगलागीको घटना भयो भने त्यसबाट कसरी बच्ने भन्ने स्पष्ट र सान्दर्भिक जानकारीको साथसाथै उचित निर्देशनहरू उल्लेख गरिएको हुनुपर्दछ । यो आपतकालिन योजना विना आगलागीका समयमा प्रभावकारी काम गर्न सक्ने संभावना धेरै न्यून हुन्छ वा कठिनाई उत्पन्न हुन्छ ।

आगलागीको आपतकालीन योजनामा समावेश गर्नुपर्ने कुराहरू

आपतकालिन योजना घर परिसर वा भवन तथा संरचनाको आकार प्रकार अनुसार उपयुक्त हुन आवश्यक छ जसमा निम्न कुराहरू समावेश गरिनु पर्दछ :

- आगलागी नियन्त्रणका लागि गरिएका व्यवस्था
- प्रमुख स्थानान्तरण मार्गहरू पहिचान र त्यस मार्गबाट सुरक्षित रूपमा बाहिर निस्किएर सुरक्षित स्थानमा जाने तरिका र जानकारी
- उच्च आगलागी जोखिम क्षेत्रहरूका लागि विशिष्ट व्यवस्था
- विशेष जोखिम समूह; अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, वृद्धवृद्धा तथा अशक्त व्यक्तिहरू; का लागि सुरक्षित निकासको प्रबन्ध
- यदि आगलागीको घटना भएमा कुनै पनि प्रक्रियाहरू/ उपकरणहरू/ मेशिनहरू/ बिजुली आपूर्तिहरू पृथक गर्ने वा बन्द हुने व्यवस्था गर्ने
- आगलागीका घटनामा विशेष जिम्मेवार हुने कर्मचारीको पहिचान र कर्तव्य
- घर परिसरमा गरिने स्थानान्तरणलाइ सम्हाल्ने तरिका
- आगलागी भएको अवस्थामा गर्नुपर्ने कार्य विवरण

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आगलागीको आपतकालीन योजनामा समावेश गर्नुपर्ने कुराहरू

- सबै मानिसहरू सुरक्षित स्थलमा जम्मा भइसकेपछि सम्पूर्ण घरपरिसर खाली भएको छ कि छैन भनेर जाँच गर्ने प्रक्रिया
- आगलागी हुँदा मानिसहरूलाई पूर्वचेतावनी दिने प्रणाली
- सम्पूर्ण व्यक्ति घरपरिसरबाट बाहिर निस्केपछिको योजना
- स्थानान्तरण योजना कार्यान्वयन
- आगलागीमा खटिने व्यक्ति वा कर्मचारीहरूको लागि आवश्यकता अनुसार तालिम तथा प्रशिक्षणको व्यवस्था
- आगलागीमा खटिने व्यक्ति, कर्मचारीहरू वा उद्धारकर्मीहरूलाई आगलागी शुरू भएको स्थान तथा अत्यधिक ज्वलनशील पदार्थहरू रहेको स्थान र अन्य जोखिमको सूचित गर्ने प्रक्रियाहरू
- आगलागी, उद्धार र अन्य महत्वपूर्ण सेवाहरूमा सम्पर्क गर्ने जिम्मेवार व्यक्ति तोक्ने
- आगलागी पत्ता लगाउने, स्थानान्तरण गरिने लिफ्टहरू, चेतावनी प्रणाली, धुँवा नियन्त्रण प्रणाली वा स्प्रिंकलरहरू जस्ता जीवन सुरक्षा प्रणालीहरूले काम गर्न छाडेका अवस्थामा लागि आकस्मिक योजनाहरू

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आगलागीको आपतकालीन योजनामा समावेश गर्नुपर्ने कुराहरू

आपतकालिन योजनाको एक अंशको रूपमा, आगलागीको घटना पछिको परिस्थितिमा पनि विभिन्न कार्यहरू गर्नुपर्ने हुन्छ त्यसका लागि निम्न विषयहरूलाई घटना पश्चातका योजनामा समावेश गर्नु पर्ने हुन्छ :

- विषम परिस्थिती
- मानिसहरूलाई भवनबाट टाढा हटाउन
- साथीहरूसंग पुनर्मिलन गर्न चाहने मानिसहरू
- व्यक्तिगत सामान (मूल्यवान चीजहरू) अझै भवन परिसरभित्रै रहेका व्यक्तिहरू
- सहाराविहीन बालबालिकाहरू आदि

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

धन्यवाद

- केही जिज्ञासा ???

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

136

MoFAGA

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान
(स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०४८ द्वारा स्थापित)
Local Development Training Academy
(Established by Local Development Training Academy Act, 2049)

"An Autonomous, Professional, Client Centered, Gender Responsive National Institute of Excellence in the area of Local-Self Governance."

नेपाल सरकार
सहृदय मानिस तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

LDTA >>>

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्रको विषय: आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजना

P >>> +977 (1) -5522004, -5521051
F >>> +977(1) - 5521521
E >>> ldta.org.np@gmail.com
W >>> www.ldta.org.np

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

निर्दिष्ट उद्देश्यहरु

यस सत्रको अन्त्यमा, सहभागीहरु

१. आपतकालीन अवस्थाका लागि स्थानान्तरण योजनाका बारेमा बताउन सक्नेछन्,
२. स्थानान्तरण योजनामा समावेश गर्नुपर्ने कुराहरु बताउन र नमूना योजना बनाउन सक्नेछन्,
३. आगलागीबाट सुरक्षित हुनका लागि महत्त्वपूर्ण बुँदाहरु र सुरक्षाका चेकलिष्ट बताउन सक्नेछन्,

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

138

MoFAGA

सत्रको मुख्य विषयवस्तु

- स्थानान्तरण योजना
- स्थानान्तरण योजनामा समावेश गर्नुपर्ने कुराहरु
- आगलागीबाट सुरक्षित हुनका लागि महत्त्वपूर्ण बुँदाहरु र सुरक्षाका चेकलिष्ट

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

139

MoFAGA

स्थानान्तरण योजना

घर वा कुनै सार्वजनिक भवन, होटल, मल वा अन्य संरचनाभित्र भएका बेला आगलागी वा अन्य विपद्का घटनाहरु घटिहाल्यो भने त्यहाँभित्र र छेउछाउमा रहेका मानिसहरुलाई कसरी बचाउने, कसरी बाहिर निस्कने र सुरक्षित स्थानतर्फ जाने भनि मार्गसहित सचित्र वर्णन गरिएको योजनालाई स्थानान्तरण योजना भनिन्छ । आगलागीका समयमा आफु र आफ्नो घर वा संरचनामा रहेका सम्पूर्ण व्यक्तिहरुलाई आगलागीबाट बचेर सुरक्षित रूपमा बाहिर निस्कन र सुरक्षित स्थानमा लैजाने योजना हुनु महत्त्वपूर्ण छ ताकि आपतकालीन अवस्थामा घर वा संरचनाबाट कसरी सुरक्षित मार्ग प्रयोग गरेर सजिलै बाहिर निस्कन सकियोस ।

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

140

MoFAGA

स्थानान्तरण योजनामा समावेश गर्नुपर्ने कुराहरू

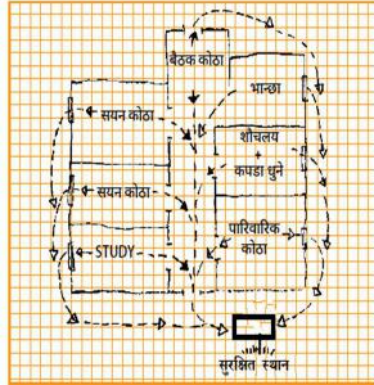
घरमा रहेका सबै व्यक्तिको नामको सूची र अवस्था र हाल रहेको ठेगाना

- .....
- .....
- .....
- .....

घर रहेको ठेगाना .....

सुरक्षित जम्मा हुने स्थान (स्थानान्तरण मार्गसहित नक्सा समावेश गर्ने) .....

.....

स्थानान्तरण योजनाको नक्सा

आगलागीबाट सुरक्षित हुन याद गर्नुपर्ने महत्त्वपूर्ण बुँदाहरू

- प्रत्येक कोठाबाट बाहिर निस्कनका लागि तयार गरिएको दुई तरिकाबारे जानकारी राख्नुहोस् ।
- यदि आगलागी हुँदा घरभित्रै हुनुहुन्छ भने आगो र धुँवाँ फैलिनबाट रोक्न ढोका बन्द गर्नुहोस् ।
- धुँवामा बचनका लागि भुइँमा लम्पसार परेर घिस्रिएर बाहिर कोठा बाहिर जानुहोस् ।
- बाहिर निस्कनु होस् र घरमा भएका अन्य सदस्यहरूलाई आगलागी बारे सुचित गर्नुहोस् ।
- यदि बाहिर हुनुहुन्छ भने बाहिर नै बस्नु होस् । भित्र नजानुहोस् !
- सबैजना भेला हुनका लागि तय गरिएको सुरक्षित स्थानमा भेला हुनुहोस् ।
- निकटतम उपलब्ध फोनबाट दमकलका लागि १०१ नम्बर वा आफ्नो एरियाका लागि तोकिएको नम्बरमा फोन गर्नुहोस् ।
- दमकल र अग्नि नियन्त्रकहरू (fire fighter) नआउन्जेल कुर्नुहोस् ।

आगलागीबाट बँच्नका लागि सुरक्षाको चेकलिस्ट

- काम गर्ने स्थानमा धुँवा अलार्म (Fire detector) राख्नुहोस् र तिनीहरूलाई नियमित परीक्षण गर्नुहोस् ।
- घरमा हुने आगलागीबाट सुरक्षित हुनका लागि सुरक्षित स्थानान्तरण योजना निर्माण गर्नुहोस् र सुरक्षित स्थान पहिचान गरी नियमित अभ्यास गर्नुहोस् ।
- खाना पकाउनुभन्दा अगाडि राम्रोसँग चुल्हो, भण्डारण गरिएका सामग्रीहरू र ज्वलनशील पदार्थहरूको जाँच गर्नुहोस् ।
- विद्युत सप्लाईको पावर बोर्डको प्लग अन गर्नुभन्दा अगाडी राम्रोसँग हेर्नुहोस् र चिसो हात र नाङ्गो खुट्टा भएको समयमा विद्युतीय उपकरण नचलाउनु होस् ।
- घरबाट बाहिर निस्कने बाटो सधैं खुल्ला र सफा राख्नुहोस् ।
- भान्सामा भएका आगोको स्रोतले छिट्टै जलाउनसक्ने वस्तु चुल्हो वा आगोको स्रोतबाट कमिमा १ मिटर टाढा राख्नुहोस् ।
- लाइटर, सलाई, मैनबत्ती, धूप, तेल बर्नर र चुरोटहरू बच्चाको पहुँचबाट टाढा राख्नुहोस् ।
- आगलागीको स्रोतलाई बच्चाहरूको पहुँचबाट टाढा भण्डार गर्नुहोस् ।
- तपाईं घरभित्र हुँदा सधैं लक गरेका ढोकाहरूको चाबी सुरक्षित र सबैको पहुँच हुने स्थानमा राख्नुहोस् ।

धन्यवाद

- केही जिज्ञासा ???

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान
(स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०४९ द्वारा स्थापित)
Local Development Training Academy
(Established by Local Development Training Academy Act, 2049)

"An Autonomous, Professional, Client Centered, Gender Responsive National Institute of Excellence in the area of Local-Self Governance."

LDTA >>>

मोहाल सरकार
सहभागीय मामिलास तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्रको विषय: आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजना

P >>> +977 (1) -5522004, -5521051
F >>> +977(1) - 5521521
E >>> ldta.org.np@gmail.com
W>>> www.ldta.org.np

LDTA>>> >>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू

यस सत्रको अन्त्यमा, सहभागीहरू

१. आपतकालीन अवस्थाका लागि स्थानान्तरण योजनाका बारेमा बताउन सक्नेछन्,
२. स्थानान्तरण योजनामा समावेश गर्नुपर्ने कुराहरू बताउन र नमूना योजना बनाउन सक्नेछन्,
३. आगलागीबाट सुरक्षित हुनका लागि महत्त्वपूर्ण बुँदाहरू र सुरक्षाका चेकलिष्ट बताउन सक्नेछन्,

LDTA>>> >>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

सत्रको मुख्य विषयवस्तु

- आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यासका प्रकारहरू: घोषित अभ्यास र अघोषित अभ्यास,
- आगलागी सुरक्षाका कृत्रिम अभ्यासका चरणहरू र गर्नुपर्ने कार्यहरू:
- अगाडिको चरणमा गर्नुपर्ने कार्यहरू
- कृत्रिम अभ्यासका क्रममा गर्नुपर्ने कार्यहरू
- कृत्रिम अभ्यास समाप्त भएपछि गर्नुपर्ने कार्यहरू

LDTA>>> >>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यास

आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यास वा गतिविधि हो जसमा सहभागीहरूले योजनाबद्ध रूपमा वास्तविक आगलागीको घटनाबाट आफुलाई बचाउनका लागि चालनुपर्ने कदमहरू चरणबद्ध रूपमा गर्दछन् । जसले गर्दा उनीहरू नडराइकन आगलागी व्यवस्थान गर्न तयार हुन्छन् । यदि आगलागी भइहाल्यो भने त्यहाँ भएका व्यक्तिहरूलाई छिटो निकाल्नु पर्छ र सुरक्षित ठाउँमा पुर्याउनु पर्छ । उच्चतम सुरक्षाको लागि प्रत्येक घर र सार्वजनिक भवन, विद्यालय, अस्पताल, सिनेमा हल वा सरकारी कार्यालयहरूमा स्थानान्तरण प्रक्रिया हुनुपर्दछ र नियमित आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यास सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

कृत्रिम अभ्यास सुरक्षाको लागि अपनाउनु पर्ने उपायहरू बारे ज्ञान प्रदान गर्दछ ।

LDTA>>> >>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यासका प्रकारहरू

आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यासलाई दुई प्रकारमा वर्गीकृत गरिएको छः

(i) घोषित अभ्यास र (ii) अघोषित अभ्यास ।

घोषित अभ्यास

भवन परिसर वा संरचनामा भएका व्यक्तिहरूको अपेक्षा अनुसार गरिने अभ्यासलाई घोषित अभ्यासको रूपमा लिइन्छ। यस्तो अभ्यास सबैले आगलागीबाट जोगिने र स्थानान्तरण गर्ने कार्यहरू पढेका र बुझेका छन् भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्ने, प्रत्येक व्यक्तिले निर्दिष्ट प्रकोपमा कसरी प्रतिक्रिया जनाउँछन् भनेर जाँच्ने, र व्यक्तिहरूको आगो निभाउने उपकरणहरू पत्ता लगाउने र सञ्चालन गर्ने क्षमता निर्धारण गर्ने उद्देश्यले सञ्चालन गरिन्छ ।

आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यासका प्रकारहरू

अघोषित अभ्यास

भवन परिसर वा संरचनामा भएका कसैलाई पनि थाहा नै नदिई अचानक रूपमा गरिने अभ्यास अघोषित अभ्यास हो । यसले त्यहाँ रहेका मानिसहरूको आपतकालीन स्थितिमा प्रतिक्रिया जनाउने क्षमताको परीक्षण गर्दछ । यस अभ्यासका निम्नलिखित उद्देश्यहरू रहेका छन् :

- (क) भवन परिसरमा सबैले आगलागीको संकेत सुन्न सक्छन् भनेर सुनिश्चित गर्ने,
- (ख) सबैले स्थानान्तरण मार्ग पत्ता लगाउन सके की सकेनन परीक्षण गर्ने
- (ग) विशेष लक्षित समूहहरू जस्तै बालबालिकाहरू, अशक्त र जेष्ठ नागरिकहरूले तोकिए बमोजिम सुरक्षाका कदमहरू चाले चालेनन् त्यसको जानकारी लिने र
- (घ) भवन परिसरमा भएका सबै मानिसलाई भवनबाट बाहिर निकाल्न लाग्ने समय पत्ता लगाउने ।

आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यासका चरणहरू

आगलागी सुरक्षाका कृत्रिम अभ्यासलाई प्रमुख रूपमा तीन चरणमा बाडिएको छः

१. आगलागी सुरक्षाका कृत्रिम अभ्यास अगाडि
२. आगलागी सुरक्षाका कृत्रिम अभ्यास समयमा र
३. आगलागी सुरक्षाका कृत्रिम अभ्यासपछाडि ।

कृत्रिम अभ्यास अगाडि गर्नुपर्ने कार्यहरू

- आगलागी सुरक्षा कमिटी गठन गर्ने;
- आगलागी सुरक्षा प्रमुख र वार्डन छनोट गर्ने,
- सबैको भूमिका र जिम्मेवारीहरू तय गर्ने,
- स्थानीय आगलागी सुरक्षा स्टेशनको प्रमुखसंग सञ्चार गर्ने,
- सबै मानिसलाई सिकाउने,
- आधारभूत अग्नि सुरक्षा तालिम प्रदान गर्ने,
- आगलागी न्यूनीकरणका लागि आपतकालीन योजना बनाउने,
- विभिन्न परिदृश्यहरूमा आधारित आगलागी सुरक्षा अभ्यासहरू परिमार्जन गर्ने,
- स्थानान्तरण मार्गवारेमा छलफल गर्ने,
- गर्नहुने र गर्न नहुने नियमहरू निर्धारण गर्ने,
-

कृत्रिम अभ्यास अगाडि गर्नुपर्ने कार्यहरू

- सबै व्यक्तिहरूको अभिलेखीकरण र त्यसको अध्यावधिक गर्ने,
- मूल्यांकनका लागि निर्धारण गरिएको मार्ग खुल्ला गर्ने
- नियमित अग्नी सुरक्षा जाँच भएको सुनिश्चित गर्ने,
- धुवाँ सचेतना प्रणालिको परीक्षण
- समग्र पूर्वतयारी सुनिश्चित गर्ने,
- अभ्यास गर्नु अघि आगलागी सुरक्षा उपकरणहरू मिलाउने,
- आगलागी सुरक्षा अभ्यास अघि पूर्व अभ्यास गर्ने,
- "गहन अवलोकनकर्ताहरू" नियुक्त गर्ने,

कृत्रिम अभ्यासका समयमा गर्नुपर्ने कार्यहरू

- योजना अनुसार अभ्यासको कार्यान्वयन सम्पन्न गर्ने,
- गरिरहेको कामलाई पूर्ण रूपमा रोक्ने,
- भवनबाट बाहिर जान शुरू गर्ने
- स्थानान्तरण मार्गलाई पछ्याउदै हिंड्ने,
- शान्त भएर बस्ने,
- प्रत्येक अभ्यासमा वास्तविक आगलागी भएको जस्तै व्यवहार गर्ने,
- ढोका बन्द गर्ने र बत्ति बाल्ने,
- भर्षाङको बाटो भएर बाहिर निस्कने,
- धुवाँका संकेतहरूका लागि हेर्ने,
- फुटपाथ खाली गर्ने,

कृत्रिम अभ्यासका समयमा गर्नुपर्ने कार्यहरू

- पुर्ण रूपमा खाली भएको संकेतको प्रतीक्षा गर्ने,
- बाहिर जानको लागि झ्याल वा अन्य मार्ग खोज्ने,
- सुरक्षित स्थानतिर जाने,
- अवलोकन गर्ने, अभ्यासमा लागेको समय र अभ्यास प्रक्रियाको अभिलेखीकरण गर्ने,
- सबैजना सुरक्षित स्थानमा भेला भएपछि सबैजना भए नभएको सुनिश्चित गर्ने,
- सबैलाई धन्यवाद प्रदान गर्ने ।

कृत्रिम अभ्यास पछाडि गर्नुपर्ने कार्यहरू

- आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यास मूल्यांकन,
- सामान्य अवस्थामा फर्किएर पुर्ववत कार्यहरूको शुरूवात

धन्यवाद

- केही जिज्ञासा ???

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान
(स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०४९ द्वारा स्थापित)
Local Development Training Academy
(Established by Local Development Training Academy Act, 2049)

"An Autonomous, Professional, Client
Centered, Gender Responsive National
Institute of Excellence in the area of
Local-Self Governance."

नेपाल सरकार
सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

LDTA >>>

मोडुल: आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

सत्रको विषय: आगलागीको जोखिम कम गर्न समुदायले गर्नुपर्ने पहलहरू

P >>> +977 (1) -5522004, -5521051
F >>> +977(1) - 5521521
E >>> ldta.org.np@gmail.com
W >>> www.ldta.org.np

निर्दिष्ट उद्देश्यहरू

यस सत्रको अन्त्यमा, सहभागीहरू

१. समुदायमा आगलागी हुने कारणहरू बताउन सक्नेछन्,
२. आगलागीको जोखिम कम गर्न समुदायले गर्नुपर्ने पहलहरू बारे बताउन सक्नेछन्

सत्रको मुख्य विषयवस्तु

- समुदायमा आगलागी हुने कारणहरू
- आगलागीको जोखिम कम गर्न समुदायमा गर्नुपर्ने कार्यहरू

आगलागीका कारण र समुदायले गर्नुपर्ने कार्यहरू

नेपालमा भएका आगलागीका घटनाहरू प्रायशः सुक्खा मौसममा हुने भएकाले विगतमा आगलागीले पुर्याएको ठूलो क्षतिलाइ दोहोरिन नदिनका लागि स्थानीय, प्रदेश र संघीय सरकारले प्राथमिकताका साथ आवश्यक पूर्वतयारी, न्यनीकरण र प्रतिकार्यका लागी प्रभावकारी कदम चाली योजनाबद्ध रूपमा अगाडी बढ्न जरूरी रहेको छ ।

यसका साथै आगलागीका ९० प्रतिशतभन्दा बढी घटना असावधानीकै कारण हुने गरेकाले आगलागी हुन नदिन समुदायमा हरेक व्यक्तिले निम्न कुरामा ध्यान दिनु जरूरी छः

- खाना पकाउन वा आवश्यक काममा आगोको प्रयोग होसियारीका साथ गर्नु पर्छ ।
- केटाकेटीलाई आगो प्रयोग गर्नबाट रोक्नु पर्छ ।
- सलाइ, लाइटर, मट्टीतेल, पेट्रोल, डिजेलजस्ता आगोले सजिलै सल्किने वस्तु सुरक्षित राख्ने र बालबालिकाले नभेट्ने गरी राख्ने ।

आगलागीका कारण र समुदायले गर्नुपर्ने कार्यहरू

- हुरीबतास चलेको समयमा आगोको प्रयोग नगर्ने ।
- आगोको प्रयोग गरीसकेपछि अगेनु, चुलो वा आगो बालेको ठाउँमा राम्ररी पानी हालेर आगो पूरा निभाउने ।
- चुरोट, बिँडी, सुर्ती आदि सल्काएर खाँदै नहिँड्ने वा खाँदै नखाने, खाएमा राम्ररी निभाएर मात्र त्यसका टूटा फाल्ने ।
- वनजङ्गल छेउछाउ आगो नबाल्ने र वनमा आगो नलगाउने ।

आगलागी भइहाले के गर्ने ?

- आगलागी भएको जानकारी गाउँ समुदायसम्म राम्ररी पुग्नेगरी कराउँदै वा सिट्टी फुकेर जनसहभागिता जुटाउने ।
- आगो फैलन नपाउँदै नियन्त्रणमा तत्कालै जुट्ने ।
- आगलागी नियन्त्रण गर्ने स्रोत, साधनको सही रूपमा उपयोग गर्ने ।
- उपलब्ध जनशक्तिलाई लाइनबद्ध गर्ने र पानी, हरिया बोटबिरुवा, बालुवा, माटोजस्ता वस्तु एकले अर्कामा हस्तान्तरण गर्दै आगलागी भएको स्थानमा छ्याप्ने ।
- सबैले सहयोगको भावनाले काम गर्ने ।
- स्रोतसाधन नभएका स्थानमा छेउछाउमा आगो बढ्न नदिनु नै आगो नियन्त्रणको सफलता भएकाले त्यसतर्फ ध्यान दिने ।
- आगलागीमा परेका मानिसलाई सम्भव भए अवस्था अनुसार कुदेर, पल्टँदै वा अन्य सुरक्षित तरिकाबाट बाहिर निकलन लगाउने तथा सहयोग पुर्याउने ।
- आगोको घेराबाट निकलन सम्भव नभएका पीडितलाई पानीले भिजेको कपडा दिने र त्यस्ता भिजेको कपडा शरीरमा बेरेर बाहिर निकाल्न सहयोग गर्ने ।

घटनाबारे खबर गर्दा पालन गर्नुपर्ने कुरा

घटनाबारे आपतकालीन उद्धारका लागि वारुणयन्त्र सेवालार्इ खबर गर्दा निम्न कुराहरूको छोटकरीमा जानकारी दिनुपर्दछः

- कस्तो घटना भएको हो ?
- घटना कुन ठाउँमा भएको हो ?
- घटनास्थल पुग्ने बाटो कुन हो ?
- बाटोको अवस्था कस्तो छ ?
- घटनाको प्रकृति कस्तो छ ?
- खबर गर्नेको नाम र सम्पर्क टेलिफोन नम्बर आदि ।

समुदायमा रहेको उद्धार दलले गर्नुपर्ने काम तथा कर्तव्य

उद्धार दलमा खटिएका अग्नि नियन्त्रकको कर्तव्य आगो निभाउनु मात्र हुँदैन, प्रकोपमा फसेका केटाकेटी, वृद्धवृद्धा, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अशक्त मानिसको उद्धार गर्नु उनीहरूको प्रथम कर्तव्य हुन्छ । त्यसपछि आगो नियन्त्रणका कार्य सुरु गर्दै घाइतेको उपचारको प्रबन्धसमेत एकैसाथ मिलाउनु पर्दछ । अग्निनियन्त्रक टोलीले सधैं प्राथमिकताका आधारमा विवेक प्रयोग गरी कार्य गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

आगो नियन्त्रण टोलीले अपनाउनुपर्ने प्राथमिकताक्रम

आगलागी भएको स्थान, भौगोलिक अवस्था, मानवीय तथा अन्य भौतिक क्षतिको सम्भावनाको तत्कालै आँकलन गरी अग्नि नियन्त्रकले प्राथमिकताक्रम निर्धारण गर्नुपर्ने हुन्छ । प्राथमिकताक्रम नियन्त्रण गर्दा विशेषगरी निम्न विषयलाई ध्यान दिनुपर्दछः

अ) घटनास्थलमा प्राथमिकताका आधारमा काम गर्ने ।

- आफ्नो सुरक्षा गर्ने ।
- घाइते र फसेकाको उद्धार गर्ने ।
- आगलागी नियन्त्रण गर्ने ।
- आगलागी छेउछाउ फैलन नदिने ।
- घाइतेको प्राथमिक उपचार गर्ने ।

आगो नियन्त्रण टोलीले अपनाउनुपर्ने प्राथमिकताक्रम

- आ) उद्धारमा अशक्तलाई पहिलो प्राथमिकता दिने ।
ई) बालबच्चा, महिला, वृद्धवृद्धा तथा घाइतेको उद्धार गर्ने ।
उ) सावधानीसाथ काम गर्ने ।
ऊ) घटनास्थलबाट निकालेका वस्तुहरूको सुरक्षा गर्ने ।
ए) उद्धार गर्ने, विपद् नियन्त्रण गर्ने, घाइतेको प्राथमिक उपचार गर्ने र घाइतेलाई अस्पताल लाने व्यवस्था मिलाउने ।
ऐ) निम्नलिखित क्षतिको विवरण लिनेः
- घटनाको कारण
  - घटनास्थलको क्षेत्रफल
  - आर्थिक क्षतिको आँकलन
  - घाइतेको अवस्थाको विवरण
  - मृतकको सङ्ख्या आदि ।

आगो नियन्त्रणमा जनसहभागिता

- जनचेतनामूलक कार्यक्रम
- गैरसरकारी संस्थाको संलग्नता
- सूचनामूलक सामग्रीहरूको निर्माण तथा वितरण
- शिक्षामूलक कार्यक्रम
- स्रोत साधन तथा क्षमता अभिवृद्धि र विपद् व्यवस्थापनका लागि नीतिगत प्रयास
- औषधिउपचार र राहत सामग्रीको व्यवस्था
- प्रभावितहरूको मनोबल बढाउने

धन्यवाद

- केही जिज्ञासा ???

LDТА>>> >>> Learning-Researching-Networking 169 MoFAGA

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान
(स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०४६ द्वारा स्थापित)

Local Development Training Academy
(Established by Local Development Training Academy Act, 2049)

"An Autonomous, Professional, Client
 Centered, Gender Responsive National
 Institute of Excellence in the area of
 Local-Self Governance."

LDТА >>>

Lalitpur NEPAL
 P >>> +977 (1) -5522004, -5521051
 F >>> +977(1) - 5521521
 E >>> ldta.org.np@gmail.com
 W>>> www.ldta.org.np

नमुना कार्य योजना

क्र स	क्रियाकलापहरु	कहिले गर्ने	जिम्मेवारी कसको	सहयोगी निकाय	कसरी गर्ने
१					
२					
३					

LDТА>>> >>> Learning-Researching-Networking MoFAGA

नमुना कार्य योजना

क्र स	क्रियाकलापहरु	कहिले गर्ने	जिम्मेवारी कसको	सहयोगी निकाय	कसरी गर्ने
४					
५					
६					

LDТА>>> >>> Learning-Researching-Networking MoFAGA

पश्चात जानकारी

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

मूल्याङ्कन

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

समापन

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

MoFAGA

धन्यवाद

LDTA>>>
>>> Learning-Researching-Networking

176

MoFAGA

सहभागीका लागि अध्ययन सामग्री

Table of Contents

पहिलो दिन सत्र १	109
प्र शक्षणको शुभारम्भ	109
पहिलो दिन सत्र २	109
१. आगोको उत्पत्ति र यस सम्बन्धि अवधारणा	109
१.१ आगलागीका तत्वहरू: १.	110
१.२ आगो त्रिकोण २.(Fire Triangle)	111
पहिलो दिन सत्र ३	113
२. आगोको प्रकृति अनुसार वर्गकरण (Classification of Fire by Nature)	113
२.१ आगोका प्रमुख प्रकारहरू:	113
२.१.१ वर्ग ए १.१.आगो) Class A(.....	113
२.१.२ वर्ग बी १.२.आगो) Class B(.....	113
२.१.३ वर्ग सी १.३.आगो) Class C(.....	113
२.१.४ वर्ग डी १.४.आगो) Class D(.....	114
२.२ आगोका थप प्रकारहरू:	114
२.२.१ वर्ग इ २.१.आगो) Class E(.....	114
२.२.२ वर्ग के २.२.के आगो) Class K(.....	114
पहिलो दिन सत्र ४	115
३. आगलागीका स्थान अनुसार प्रकार(Classification of Fire by Location)	115
३.१ घरेलु आगलागी १.(Domestic Fire)	115
३.१.१ लापरवाही १.१.	115
३.१.२ आगजनी १.२.(Arson)	116
३.१.३ चट्याङ्ग १.३.	116
३.२ वनडडेलो २. (wild/forest fires)	116
३.३ औद्योगिक आगलागी ३.(Industrial fires)	118
दोस्रो दिन सत्र १	119
४. नेपालमा आगलागीका कारण भएको क्षति	119
दोस्रो दिन सत्र २	123
५. नेपालमा अग्नी नियन्त्रणका लागि वर्तमान कानुनी तथा नीतिगत प्रयास	123
५.१ वपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना मा आगला (३०-२०१८)गी	128
दोस्रो दिन सत्र ३	131
६. अग्नी नियन्त्रण र यसमा प्रयोग हुने उपकरणहरू (Firefighting Appliances) :	131

६) अग्नी नियन्त्रण (Fire Control) का चरणवद्ध कार्यहरू	131
दोस्रो दिन सत्र ४.....	133
६अग्नी नियन्त्रणका उपकरण तथा औजारहरू २.....	133
६परम्परागत उपकरण तथा सामग्रीहरू २.१.....	133
तेस्रो दिन सत्र १.....	136
६आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू २.२.....	136
तेस्रो दिन सत्र २.....	139
६आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू २.२.....	139
तेस्रो दिन सत्र ३.....	143
६व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणहरू (Personal Protective Equipment for firefighting).....	143
तेस्रो दिन सत्र ४.....	146
७ आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजना.....	146
७आगलागीको आपतकालीन योजना १.....	148
चौथो दिन सत्र १.....	150
७स्थानान्तरण २. योजना	150
चौथो दिन सत्र २.....	152
७आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यास ३.....	152
७आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यासका प्रकारहरू ३.१.....	152
७आगलागी सुरक्षाका कृत्रिम अभ्यासका चरणहरू ३.२.....	153
चौथो दिन सत्र ३.....	154
७.४ आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यास (प्राक्टिकल सेशन).....	154
चौथो दिन सत्र ४.....	154
प्राक्टिकल अभ्यासका लाग तयारी	154
पाँचौं दिन सत्र १ र २.....	154
प्राक्टिकल अभ्यास.....	154
पाँचौं दिन सत्र ३.....	155
आगलागीको जो खम कम गर्न समुदायले गर्नुपर्ने पहलहरू.....	155
पाँचौं दिन सत्र ४.....	159
प्रशिक्षण पश्चात मूल्यांकन र समापन.....	159

पहिलो दिन सत्र १

प्रशक्षणको शुभारम्भ

प्रशक्षण कार्यक्रम शुभारम्भ, परिचय, समूह मान्यता निर्धारण, अपेक्षा संकलन, प्रशक्षण वध, उद्देश्य र वषयवस्तुको स्पष्टता पूर्व जानकारी

पहिलो दिन सत्र २

१. आगोको उत्पत्त र यस सम्बन्धि अवधारणा

आदिमानव कालमा मनुष्यले ढुङ्गाहरू एक आपसमा ठोकेर उत्पन्न भएका आगोका झल्काहरूलाई देखेर आगोको आवष्कार भएको भन्ने वश्वास लइएको छ । अधिकांश वद्वानहरूको मत “मानिसले सर्वप्रथम कडा ढुङ्गाहरूलाई एक-अर्कामा ठोकेर अग्नि उत्पन्न गरे र यसलाई आफ्नो हितमा प्रयोग गरे” भन्ने मत रहेको छ ।

मानव युगको सामाजिक, सांस्कृतिक तथा वैज्ञानिक उन्नतिमा आगोको धेरै ठुलो हिस्सा र महत्व रहेको अर्थात् पत्र भनिन्छ। संस्कृत भाषामा अग्निलाई 'पर्याय पावक' भनिन्छ जसको शब्दार्थ हो 'पत्र गर्ने वस्तु'। अग्निलाई पत्र मानेर यसको उपासनाको प्रचलन कैर्यौँ देश र जातिहरूमा शुरू भयो र आज पनि रहेको छ।

आगो आदिमानव युगदेख नै सबैभन्दा बढी खोज भएको र मानवजीवनको अभिन्न अंगको रूपमा रहेको छ । हरेक घरको चुल्होमा खाना पकाउनदेख ठुलाठुला शक्ति उत्पन्न गरी वकासलाई गति दिन र नवनतम खोज आगोवना सम्भव छैन । आगोको उपयुक्त र सही प्रयोगबाट मानव समुदायले धेरै ठुलो निर्माण र वकासका माध्यमबाट मानव समुदायलाई उन्नत बनाएको छ । तथापी मानवको लापरबाहीका कारण अनियन्त्रित रूपमा आगोको जथाभावी प्रयोगका कारण भयंकर रूप लइ मानव समुदायमा ठुला ठुला नोकसानी वा क्षति पुर्याउँदछ जुन वगतमा घटेका आगलागीका घटनाहरूबाट देखिएको छ । आगो अनादि कालदेख नै मानिसहरूले प्रयोग गर्दै आएका छन्। यसलाई धार्मिक अनुष्ठानहरूमा, खोरिया खेतिका लाग जमन सफा गर्न, खाना पकाउन, ताप र प्रकाश उत्पन्न गर्न, संकेतका लाग, ताप र उर्जा उत्पादनका लाग, ठोस बस्तुलाई पगाल्न र आकार दिन, फोहोर जलाउन, दाहसंस्कार गर्न, र हतियारका रूपमा वा वनाशकारी अस्त्रको रूपमा प्रयोग भइरहेको छ ।

आदिम युगमा अग्नि उत्पन्न गर्न धेरै कठिनाई हुने भएकाले आदिकालीन मानवहरू एक पटक बालेको आगोलाई धेरै उपायहरू अपनाएर निरंतर प्रज्वलत गरि राख्दथे । यूनान र फारसका मान्छे आफ्नो प्रत्येक नगर र गाउँमा एउटा निरंतर प्रज्वलत भइरहने अग्नि राख्ने गर्थे । रोमको एउटा पत्र मंदिरमा अग्नि निरंतर प्रज्वलत गरी राख्ने परम्परा थयो जहाँ कुनै कारणवश मंदिरको आगो निभ्यो भने ठुलो अपशकुन मानिन्थ्यो र पुजारीहरू प्राचीन वधका अनुसार पुनः अग्नि प्रज्वलत गरिन्थ्यो । सन् १८३०

पछि सलाईको आवष्कार भएपछि अग्नि प्रज्वलत गरी राख्ने प्रथामा कमी आयो । सलाईको उपयोग पनि पनि घर्षण वधकै उदाहरण हो । प्राचीन मनुष्यहरूले जंगली जानवरहरूबाट सुरक्षित रहनको लागि अग्निको अग्निको उपयोग गरेको धेरै उदाहरणहरू खोजबाट पत्ता लागेको छ । उनीहरू जाडोमा आफुलाई तातो राख्न आगो बालेर ताप्ने र यसैका छेउछाउमा सुत्ने गरेको इतिहासको अध्ययनबाट प्रमाणित भएको छ । मानिस जब घर निर्माण गरी परिवारमा बस्न थाल्यो र जनसङ्ख्या वृद्ध हुदै गयो तब आगोकै सहारा लएर अत्यधिक चसो देशहरूमा बसाइ सरी बस्ती बसालेका कुरा इतिहासको अध्ययनबाट जानकारी हुन्छ । मानिसहरू अत्यधिक चसो हुने क्षेत्र वा देशहरूमा समेत आगो, तातो कपडा र घरहरूकै कारण अनुकूलत भइ सहज र स्वास्थ्यप्रद जीवन जिइरहेका छन । अहिले पनि वभिन्न स्थानहरूमा यस्ता जातिहरू छन उनिहरू प्रकृतिमा निर्भर रहेका छन् जसको सबभन्दा नजिकको सहयोगी बस्तु भनेको आगो नै हो। धार्मिक धार्मिक दृष्टिकोणबाट पनि आगोलाई धेरै पवत्र मान्ने गरिएको छ । अहिले पनि हिन्दु धर्म अनुसार आगोलाई अग्नीदेवताको रूपमा पुजा गर्ने चलन रहेको छ र हरेक पवत्र कार्यमा अग्नी स्थापना गरी हवन हवन कार्य गरिन्छ । यसका अतिरिक्त कतिपय जातिमा घरमा आगो निभाउनु हुँदैन भन्ने प्रचलन अझै पनि कायम रहेको छ र प्युठानको स्वर्गद्वारी, सुनसरीको रामधुनी लगायतका क्षेत्रमा परम्परागत रूपमा बलेको आगोलाई अहिले पनि निरन्तरता प्रदान गरेको पाइन्छ ।

आगो एउटा रासायनिक प्रतिक्रिया हो, जहाँ ज्वलनशील पदार्थ (इन्धन), अक्सिजनको उपस्थितिमा उपयुक्त तापमानसहितको मेल हुन्छ । आगो उत्पन्न हुनको लागि इन्धनमा उपयुक्त तापमान, अक्सिजन र तापको स्रोत हुन जरूरी हुन्छ र यसको श्रृंखलाबद्ध प्रतिक्रियाबाट आगलागी हुन्छ जसबाट धुवाँ, प्रकाश र ताप उत्पन्न हुन्छ । त्यसैले आगलागीलाई निम्नानुसार बुझ्न सकिन्छ ।

आगलागी = इन्धन + अक्सिजन + ताप + श्रृंखलाबद्ध प्रतिक्रिया

१.१ आगलागीका तत्वहरू:

आगो उत्पन्न हुन वा आगलागीका लागि निम्न तत्वहरू आवश्यक हुन्छ ।

- इन्धन (Fuel): ठोस, तरल वा ग्याँसका रूपमा प्रकृतिमा रहेका प्रज्वलनशील पदार्थ
- अक्सिजन (Oxygen): प्राकृतिक वातावरणमा रहेको एक प्रकारको ग्यास जसको उपस्थितिमा आगोको उत्पन्न हुन्छ ।
- ताप (Heat): उपयुक्त इन्धन र अक्सिजनको उपस्थितिमा आगो उत्पन्न गर्न ताप (आगोको स्रोत) को रूपमा काम गर्दछ ।

आगो लाग्नका लागि कुनैपनि प्रज्वलनशील पदार्थ (इन्धन) मा कायम रहेको उपयुक्त तापमानमा अक्सिजनको उपस्थितिले इन्धनमा रहेको पानीको मात्रा वाष्पीकरण भइ धुवाँ निस्किएर प्रकाश दिन्छ र ताप पैदा गर्दछ । यसका लागि आगोको Flash point (आगोको झल्का उत्पन्न हुने वन्दु) र Fire point (आगोको झल्का फैलनका लागि उपयुक्त वन्दु) का लागि उपयुक्त वातावरण आवश्यक पर्दछ ।

Flash point (आगोको झल्का उत्पन्न हुने वन्दु) भन्नाले आगो लाग्नका लागि आवश्यक न्यूनतम तापमान कायम भएको अवस्था वा वन्दु हो जहाँ घर्षणबाट छोटो समयका लागि झल्को पैदा हुन्छ ।

Fire point (आगोको झल्का फैलनका लागि उपयुक्त वन्दु) भनेको यस्तो अवस्था वा वन्दु हो जहाँ आगो लाग्नका लागि अन्य अवस्थाका साथै प्रज्वलित बस्तुमा प्रचुर मात्रामा प्रज्वलित तापमान (ignition temperature) वद्यमान रहेको हुन्छ । प्रकृतिमा रहेका पदार्थ वा बस्तुहरू जस्तै: कपडा, कागज, दाउरा, ग्याँस, पेट्रोलियम पदार्थ, धातु, आदिमा प्रज्वलित तापमान फरक फरक रहेको हुन्छ ।

१.२ आगो त्रिकोण (Fire Triangle)

पहिले आगोको बारेमा थाहा पाउनु पर्छ । आगो उत्पन्न हुनका लागि निम्न चार चीजहरू एकैसाथ अनिवार्य उपस्थित हुनुपर्दछ:

- ज्वलन कायम रहिरहनका लागि पर्याप्त अक्सिजन,
- प्रज्वलनशील तापमानमा बल्ने सामग्री वस्तुका लागि पर्याप्त ताप,
- कुनै प्रकारको ईन्धन वा ज्वलनशील सामग्री, र
- रासायनिक प्रतिक्रिया जुन आगो हो।

तीनवटा तत्वहरू अक्सिजन, ताप र ईन्धनलाई बारम्बार "फायर त्रिभुज" को रूपमा लइन्छ । जब चौथो तत्वको रूपमा रासायनिक प्रतिक्रियालाई समावेश गरिन्छ वा हुन्छ, तबमात्र वास्तवमै आगो पाइन्छ जसलाई "Tetrahedron" भनिन्छ । "Tetrahedron" भनेको त्रिभुजाकार वा परामड शैलीमा आगो फैलने आयाम हो । यो आगलागी भएको क्षेत्रमा जति बढी सुक्खा बस्तु वा प्रज्वलनशील पदार्थको उपस्थिति रहन्छ त्यति नै बढी आकारमा फैलन्छ र ठूलो मात्रामा मानवीय र भौतिक क्षति हुने गरेको छ ।

प्रज्वलनशील पदार्थ पर्याप्त अक्सीजनको उपस्थितिमा पर्याप्त ताप र श्रृंखलाबद्ध प्रतिक्रियालाई सुचारु

आगलागी त्रिकोण (Fire Triangulation)

चलाउनमा सक्षम भइ एकार्काको संपर्कमा आउँदा आगो पैदा हुन्छ। यिमध्ये कुनै एको अनुपस्थितिमा आगो उत्पन्न हुन सक्दैन।

यदी आगो एक पटक बलेर श्रृंखलाबद्ध प्रतिक्रिया शुरु भयो भने जब सम्म अक्सीजन र ज्वलनशील पदार्थको उपस्थिति रहन्छ तब सम्म त्यो बल्नरहन्छ र फैलदै जान्छ । आगोको श्रोत वा आगोलाई अक्सीजन र ईन्धनमध्ये कुनै एकलाई

अलग पारेर निभाउन सकन्छ। आगोमा पानी पर्याप्त पर्यो भने ईन्धनलाई अक्सीजनको उपस्थितिमा बाधा पर्छ र आगो निभ्छ। आगोमा कार्बन-डाइअक्साइडको प्रयोगले पनि आगो निभाउन सकन्छ। जंगलमा लागेको आगो निभाउनको लाग मुख्य ज्वालाबाट टाढा साना साना ज्वाला पैदा गरेर ईन्धनको आपूर्ति बन्द गरिन्छ।

२. आगोको प्रकृति अनुसार वर्गकरण (Classification of Fire by Nature)

अग्नि अथवा आगो रासायनिक दृष्टिबाट एक जैविक पदार्थहरूको कार्बन तथा अन्य तत्वहरूको अक्सीजनसँग यस प्रकारको संयोग हो जसबाट धुवाँ, गर्मी (तातो) र प्रकाश उत्पन्न हुन्छ । अग्निको ठुलो उपयोगता छ चसोमा हात-खुट्टा तताउने, हरेक दिन चुल्होमा खाना पकाउने देखी लएर परमाणु बम द्वारा ठुला ठुला भौतिक संरचनाहरूलाई एकै छिनमा नष्ट गरिदिने जस्ता सबै कामहरू आगोले नै गर्छ । यसैबाट हाम्रो भोजन पाक्छ, यसकै प्रयोगले खनिज पदार्थहरूबाट धातुहरू निकालन्छ र यसैले शक्ति उत्पादक इंजनहरू चल्दछन् । आगो उत्पन्न हुनका लाग पदार्थको अनिवार्य उपस्थिति हुनुपर्ने भएकाले यिनै पदार्थहरूको आधारमा यसलाई मुख्य ४ र थप २ गरी जम्मा ६ प्रकारमा वभाजन गरिएको छ ।

२.१ आगोका प्रमुख प्रकारहरू:

२.१.१ वर्ग ए आगो (Class A)

ठोस पदार्थमा लाग्ने आगोलाई A क्लासमा राखिएको छ । जसको आफ्नै वजन, आकार र स्थान ओगटेर बसेको हुन्छ । यस प्रकारको इन्धन कागज, काठ, कपडा, प्लास्टिक जस्ता सुख्खा ज्वलनशील पदार्थबाट बनेको हुन्छ । यस प्रकारको आगो निभाउनका लाग मानिसहरूको समूहले वा उपकरणले आगोबाट ताप हटाउनका लाग पानीको प्रयोग गर्दछ। यसरी निभाइएको आगो पुर्ण रूपमा ननिभुञ्जेलसम्म धुवाँ आइरहन्छन । आगो निभाएपछि जलेका र जल्न सक्ने सामग्रीहरूलाई आगलागी भएका भवनबाट टाढा हटाउनु पर्छ ।

२.१.२ वर्ग बी आगो (Class B)

वर्ग B आगो सामान्यतया ग्रीज, पेट्रोलियम पदार्थ, रंग, वा प्रज्वलनशील तरल पदार्थमा हुने आगलागी हो । तरल पदार्थको वजन हुन्छ तर आकार हुदैन। पानीको मात्रा नभएका वा कम भएका तरल पदार्थहरूमा आगलागीको सम्भावना बढी हुन्छ। यस वर्गको आगलागी निभाउनका लाग सुख्खा रसायन, कार्बन डाइ अक्साइड, वा अन्य उपकरणको प्रयोग गरिन्छ ।

पाउडरको रूपमा रहेको सुख्खा रसायन आगलागी भएको स्थानमा छ्याप्दा यसले आगोलाई धमा बनाउँछ र निभाउन सजिलो पाछ । यसैगरी कार्बन डाइअक्साइडले आगोमा रहेको अक्सिजन तत्वलाई हटाउँछ।

२.१.३ वर्ग सी आगो (Class C)

वर्ग C आगो सामान्यतया इन्धनका रूपमा प्रयोग गरिने वभन्न प्रकारका ग्याँसमा हुने आगलागी हो । ग्याँस पदार्थको वजन तथा आकार हुदैन। इन्धनको रूपमा प्रयोग गरिने जुनसुकै ग्याँस पदार्थहरूमा आगलागीको सम्भावना बढी हुन्छ। यस वर्गको आगलागी निभाउनका लाग सुख्खा रसायन, कार्बन डाइ अक्साइड, वा अन्य उपकरणको प्रयोग गरिन्छ । यसका साथै आगलागी क्षेत्रमा फैलन नदिनका लाग चस्यान कायम गरिन्छ ।

२.१.४ वर्ग डी आगो (Class D)

धातुमा लाग्ने आगोलाइ यस वर्ग D मा राखएको छ । यसप्रकारको आगलागी अत्यधिक रूपमा औद्योगिक क्षेत्रमा हुने गर्दछ । यस प्रकारको आगलागीबाट अन्यमा भन्दा बढी क्षति हुने र निभाउन पनि कठिनाइ हुन्छ । यस वर्गको आगलागी निभाउनका लागि माथी उल्लेख गरिएका सबै प्रकारका आगो निभाउन प्रयोग गरिने उपकरण तथा सामग्रीहरू प्रयोग गरिन्छ ।

२.२ आगोका थप प्रकारहरू:

२.२.१ वर्ग इ आगो (Class E)

वद्युतीय सर्ट सर्कटका कारण हुने आगोलाइ यस वर्ग E मा राखएको छ । वद्युत आफैमा आगलागीको इन्धन नभएर तापको स्रोत हो। यसबाट उत्पन्न हुने झल्का (spark) को अन्य इन्धनको सम्पर्कमा आउँदा आगलागी हुन्छ । यसबाट हुने आगलागी रोक्नका लागि सबभन्दा उत्तम उपाय वद्युत लाइन काट्ने नै हो र त्यसपछि माथका B र C मा निभाउन प्रयोग गर्ने उपकरणहरू यसमा पनि प्रयोग गर्न सक्न्छ ।

२.२.२ वर्ग के आगो (Class K)

वशेष गरी भान्सामा हुने आगलागीलाइ यस वर्गमा राखएको छ । हरेक भान्सा एउटा प्रयोगशाला जस्तै हो । यहाँ ठोस, तरल, ग्याँस र वद्युत जस्ता सबैप्रकार इन्धन रहेका हुन्छन् र हालसम्म भएका आगलागीलाइ हेर्ने हो भने सबैभन्दा बढी यही प्रकारको आगलागी भएको र क्षति पनि सोही अनुसार भएको पाइन्छ । यसप्रकारको आगो निभाउन सबभन्दा पहिला कुन वर्गको आगलागी हो त्यसको पहिचान गरी सोही अनुसारका यन्त्र तथा उपकरणहरू प्रयोग गर्नुपर्दछ ।

पहिलो दिन सत्र ४

३. आगलागीका स्थान अनुसार प्रकार(Classification of Fire by Location)

आगोको प्रकोप र अन्य वपद् धेरै कारणहरूले हुन्छन्, जसमध्ये केही हाम्रा आफ्नै कारणबाट र केही हाम्रो नियन्त्रण बाहिरका कारणहरूबाट हुन्छन् । आगोको सामान्य रूपले पनि भयंकर वनाश निम्त्याउन सक्छ, जसमा जलाउने (आगलागीका) माध्यमबाट भौतिक क्षति गर्ने सम्भावना धेरै रहेको हुन्छ। आगलागीको प्रकोपले मानवीय जीवन र सम्पत्ती क्षति गर्नुका साथै वातावरणीय प्रदूषण र पानीलाइ दूषित बनाउने जस्ता नकरात्मक असरहरू गर्दछ।

आगोको राम्रो ज्ञान, यसका विशेषताहरू र प्रकृतिले घरमा हुन सक्ने सम्भावित आगलागीका जोखिमहरू पहिचान गर्न क्षमता बढाउँदछ र दक्षता अभिवृद्ध र प्रभावकारी पूर्वतयारी गर्नसके आगलागी हुन र फैलनलाइ रोक्न सक्षम बनाउछ । आगलागी भएका स्थान र हाम्रो परिवेश अनुसार यसलाइ निम्न ३ प्रकारमा वभाजन गर्न सक्न्छ ।

३.१ घरेलु आगलागी (Domestic Fire)

वभन्न कारणबाट घरभित्र वा बाहिरबाट घरमा उब्जिएर भएको आगलागीलाइ घरेलु आगलागी भनिन्छ। घरहरूमा आगो अचानक आउछ र चाँडै फैलन सक्छ र घरहरू नष्ट हुन्छन्, सामग्री र वरपर रहेका सम्पत्त नष्ट गर्छ र जीवन खतरामा पारिदिन्छ। घरेलु आगो बिभन्न तरीकाले उत्पन्न हुन्छन् र खुल्ला रूपमा राखएका बल्ने ईन्धन वा छिट्टै सल्कन सक्ने बस्तुहरू प्रशस्तै हुने भएकाले सजिलै आगो फैलन सक्छ । र यसले अधिकांश घरहरूलाई अत्यन्त जोखिमयुक्त स्थान बनाउँदछ। यद्यपि, यस सम्बन्धि सामान्य ज्ञान र सामान्य योजना बनाएर हामी आफ्नो घरलाइ सुरक्षित बनाउन सक्छौं। यदि हामीलाई आगलागी के हो, के कारणले आगो के कारण लाग्छ र आगलागी भएमा के गर्ने भन्ने थाहा पाएमा यो सम्भव हुन्छ ।

घरेलु आगोको प्रमुख कारणहरू:

- लापरवाही
- आगजनी
- चट्याङ्ग

३.१.१ लापरवाही

आगलागीको वपद् निम्तिने एक प्रमुख कारण लापरवाही हो। आगो सम्हाल्ने व्यक्तिले गम्भीर रूपमा नलदा आगलागी हुने सम्भावना धेरै बढ्छ । आगोको प्रकोप निम्त्याउन सक्ने केहि लापरवाह व्यवहारहरू निम्नानुसार रहेका छन:

- घरमा भएको गलत वद्युत वाइरिङ्ग
- घरमा प्रयोग गरिने वद्युतीय उपकरण
- खाना पकाउने उपकरण तथा इन्धन
- घरको नजिक आगलागी हुनसक्ने फोहोर र सुकेका रूखहरू हुनु
- मैनुबत्ती र अन्य खुल्ला आगोको लापरवाह प्रयोग

- आगोसंग सम्बन्धि काममा लापरबाह
- घरमा रहेका ज्वलनशील तरल पदार्थ
- धुम्रपान
- बच्चाहरूको जिज्ञासुपन
- घरबाहिर नजिकै गरिने मासु सेक्ने काम (Barbeques and grills)
- खुल्ला रूपमा घरमा प्रयोग गरिने टुकीबत्तहरू
- सचेतनामा कमी

३.१.२ आगजनी (Arson)

आगजनीलाई अर्कोको सम्पत्तीको गलत नियत वा दुर्भावनाले जलाउने कार्यको रूपमा परिभाषित गरिएको छ। दंगा, हडताल वा सामाजिक अशान्तिको बेला घरमा आगजनी हुन वा आगो लगाउन सक्न्छ। आगजनी र जानाजानी आगो प्राय जसो बाहिरबाट भएको देखिन्छ, तर प्रायः यसबाट हुने मृत्यु, घाइते, र भौतिक संरचनाहरूमा क्षति वा नोक्सान विशेष गरी घरहरूमा हुने गर्दछ। आगजनीको कारण हुने आगोको प्रकोप प्रायः घरधनीको नियन्त्रण भन्दा बाहिर हुन्छ। धेरैजसो राजनीतिक र धार्मिक दृष्टिकोणबाट घरधनीको सम्पत्तिलाई अपराधिक आगजनीका लाग लक्षित गरेको पाइन्छ ।

३.१.३ चट्याङ्ग

चट्याङ्ग पर्ने समयमा बिजुली चम्कदा आगो लाग्न सक्छ। यसबाट धेरै ठुलाठुला आगलागीका घटनाहरू भएका छन् र धेरै मानिसको ज्यान जानुका साथै भौतिक संरचना तथा सम्पत्त क्षति भएको छ । यसलाई लाइटेनिङ्ग एरेष्टर स्थापना गरेर यसबाट हुने क्षति कम गर्न सक्न्छ ।

३.२ वनडडेलो (wild/forest fires)

वनडडेलो जसलाई वन, झाडी वा वनस्पतिमा लागेको आगो पनि भनिन्छ जसलाई जंगल, घाँसे मैदान, टुन्ड्रा क्षेत्र जस्ता प्राकृतिक जग्गामा कुनै अनियन्त्रित र नतोकिएको इन्धन वा बोटहरू जलाउने रूपमा वर्णन गर्न सक्न्छ, जसले प्राकृतिक इन्धन जलाउछ र वातावरणीय अवस्था अनुसार फैलन्छ। (उदाहरणका लाग, त्यस क्षेत्रमा रहेको ज्वलनशील इन्धन वा पदार्थ, हावा र जमनको आकृति)।

वन डडेलो व्यवस्थापन रणनीति, २०६७ अनुसार, वन डडेलोको प्रयोग स्थानीयस्तरमा वन व्यवस्थापनको लाग समेत हुँदै आए पनि नेपालमा वनको वनास र क्षयीकरण हुनुमा डडेलो एक प्रमुख कारण मानिन्छ । हरेक वर्ष हुँदै आएको डडेलोको प्रकोपबाट ठुलो मात्रामा प्राकृतिक तथा मानवीय क्षति भइरहेको छ । केही वर्षयता वढ्दो अनियन्त्रित डडेलोका कारण भएका क्षतिका घटनाहरूले राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय स्तरमा नै हलचल मच्चिएको छ । जलवायु परिवर्तन र वन डडेलो बीचको दुश्चक्रीय अन्तरसम्बन्धले समस्या अझ जटिल वन्नका साथै डडेलोका घटनामा समेत वृद्ध हुँदै आएको देखिन्छ । यसबाट सामाजिक, आर्थिक तथा वातावरणीय क्षति पनि बढ्दै गएको अवस्था छ । वन डडेलो निम्न कारणहरूबाट हुने गरेको पाइन्छ ।

- क) प्राकृतिक
- ख) मानवीय

डढेलो कतै प्राकृतिक रूपमा लाग्ने गरेको छ भने नेपालमा अधिकांश आगलागी र वनडढेलोका घटनाहरू मानवीय कारणबाटै घटित हुने गरेका छन् । मानिसको असावधानीका कारण आगो बस्तीबाट, कृषजन्य कुडाकर्कट डढाउने क्रममा, आगोका स्रोतहरू ननिभाई त्यसै फालदिनाले जंगलमा फैलन्छ । कतिपय पनि वनमा डढेलो लगाइदिने गरेको पाइन्छ । तर पछिल्लो समयमा वश्वव्यापी रूपमा जलवायु परिवर्तनसँगै गर्मी र खडेरीको क्रम बढ्दै गएकाले आगलागी बढाउन जलवायु परिवर्तनको पनि ठूलो भूमिका छ भन्ने मतहरू देखिन्छन् । डढेलो व्यवस्थापनको लाग वभन्न निकायहरूबाट आ-आफना क्षमता अनुसार केही निरोधात्मक तथा केही नियन्त्रणात्मक उपायहरू अबलम्वन गर्दै आएको पाइन्छ ।

नेपालमा रहेका सामुदायिक वन, सरकारद्वारा व्यवस्थित वन, कवुलयती वन, र संरक्षित क्षेत्रको व्यवस्थापनका कार्ययोजनाहरूमा डढेलो व्यवस्थापनको वषयवस्तुहरूलाई यथेष्ट रूपमा सम्बोधन गरेको पाइँदैन भने व्यवस्था गरेकै अवस्थामा पनि प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन आउन सकेको छैन । अनिन्त्रित वन डढेलो एक भयावह प्रकोपको रूपमा रहेको भए पनि यसको रोकथाम तथा नियन्त्रणका लाग वशेष नीतिगत, कानूनी तथा संरचनागत व्यवस्था हुन सकेको छैन । डढेलो रोकथाम तथा नियन्त्रणका लाग सरकारी, गैरसरकारी संघसंस्थाहरू तथा नागरिक समाज लगायतबाट पहल नभएका भने होइन तर नीतिगत, कानूनी तथा संरचनागत, कार्यक्रमगत र अनुगमनको कमी कमजोरीका कारण प्रभावकारी ढंगले डढेलो व्यवस्थापन हुन नसकी समस्याको मात्रा र आयाम वढ्दै गएको देखिन्छ ।

"डढेलोको प्रभावकारी व्यवस्थापनद्वारा वनस्रोतको जगेर्ना, स्थानीय समुदाय एवम् सरोकारवालाहरूमा सुरक्षाको अनुभूति, समग्र वातावरणीय संरक्षण र स्थानीय जीवकोपार्जनमा सकारात्मक टेवा पुगेको हुनेछ ।" भन्ने दीर्घकालीन सोच र "डढेलोबाट हुने जन, धन, वन, जैविक ववधता तथा पारिस्थिकीय प्रणालीको क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्दै यसको उचित व्यवस्थापनबाट वनको उत्पादकत्वमा टेवा पुऱ्याउने" लक्ष्य लएर वन डढेलो व्यवस्थापन रणनीति, २०६७ तर्जुमा गरेको भएतापनि वन डढेलो घट्नुको सट्टा वर्षेनी बढ्दै गइरहेको पाइन्छ ।

नेपालमा आगलागी र वनडढेलो जनधनको क्षति र पर्यावरणीय हानिको हिसाबले अन्य वपद्का तुलनामा ठूलो रहेको छ । तर पनि यसको नियन्त्रण, जोखम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनमा भने प्रयाप्त ध्यान उल्लेख गरी तयार पार्नु भएको प्रतिवेदन प्रकासन भएको दस वर्षपछि वन मन्त्रालयले डढेलो व्यवस्थापन रणनीति, २०६७ तर्जुमा भयो । उक्त रणनीतिमा वन डढेलोसम्बन्धी नीति बनाउने र संस्थागत वकास गर्ने लक्ष्य राखेको थयो । तर पनि हालसम्म त्यस्तो निकाय बनेको पाइँदैन ।

२०३० मा आगलागी र वनडढेलो अनुगमनका लाग निरन्तर अनुगमन प्रणालीको वकास गर्ने उल्लेख गरिएको छ । साथै उक्त कार्ययोजनामा वनडढेलोसम्बन्धी अनुगमन र सूचना दिने प्रणालीको वकास, जानकारीमूलक सूचनाहरू राख्ने र प्रकोपको आकलन, नक्सांकन र क्षेत्र निर्धारण गर्ने कार्यहरू गर्ने भनिएको छ ।

डढेलो व्यवस्थापन रणनीति र वपद् जोखम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजनामा उल्लेख भएअनुसार नेपाल सरकारले अन्तर्राष्ट्रिय पर्वतीय केन्द्र (इसमोड) सँग मलेर मोडस उपकरणले संकलन गरेको तथ्यांकका आधारमा डढेलोको सूचना निरन्तर (रियल टाइममा) दिने प्रणाली वकास गरी सूचना

दिने प्रणाल वकास गरेको छ । तथापी प्राप्त सूचना अनुसार प्रभावकारी पूर्वतयारीको अभावमा वनडढेलो नियन्त्रण र यसबाट हुने क्षति कम गर्न सकएको छैन ।

३.३ औद्योगिक आगलागी (Industrial fires)

औद्योगिक आगलागी एक प्रकारको औद्योगिक वपद् हो जुन औद्योगिक क्षेत्रमा फैलएको अनियन्त्रित ज्वाला हो । औद्योगिक आगलागी प्रायजसो वस्फोटका साथ सँगसँगै देखा पर्छ। तिनीहरू प्रायः त्यस्ता सामग्रीहरूमा हुने सम्भावना हुन्छ जहाँ धेरै ज्वलनशील सामग्रीहरू उपस्थित रहेका हुन्छन्। त्यस्ता सामग्रीहरूमा पेट्रोल, पेट्रोलियम पदार्थहरू जस्तै पेट्रोरसायन, वा प्राकृतिक ग्याँस समावेश भएका हुन्छन् । उच्च तापक्रम र उच्च दबावमा हाइड्रोकार्बन जस्ता ज्वलनशील पदार्थहरूको प्रशोधन गर्दा त्यस्ता इकाईहरूमा आगलागीका खतराहरू बढी गम्भीर हुन्छन् । त्यस्ता ज्वलनशील पदार्थहरूका केन्द्रहरूमा तेल शुद्ध गर्ने स्थान , पेट्रोलियम डपो, प्राकृतिक ग्यास प्रशोधन केन्द्र, र रासायनिक भट्टीहरू, विशेष गरी पेट्रोकेमिकल आयोजनाहरू समावेश भएका हुन्छन्। त्यस्ता केन्द्रहरूमा प्राय आगो निभाउनका लागि आफ्नै अग्नी नियन्त्रय वभागहरू हुन्छन्। कहिलेकाँहि धुलो वा पाउडर दहनको संकटासन्न हुन्छन् र तिनीहरूको प्रज्वलनले धुलो वस्फोट गराउन सक्छ। गम्भीर प्रकारका औद्योगिक आगलागीका कारण धेरै मानिसहरू घाइते हुने, धेरैको ज्यान जाने, ठुलो आर्थिक क्षति, वरपरको समुदाय र वातावरणलाई समेत नोक्सान पुऱ्याउँछ ।

प्रक्रया प्रकोप वश्लेषण (PHA) औद्योगिक प्रक्रयाको लागि सम्भावत प्रकोपहरूको संगठित र व्यवस्थित लेखाजोखाको सेट हो जुन आगलागी, वस्फोट, वषाक्त वा ज्वलनशील रसायन निस्कनु, र खतरनाक रसायनहरूको व्यापक फैलावट जस्ता संभावत कारणहरू र परिणामहरूको वश्लेषण गर्न प्रयोग गरिन्छ।

औद्योगिक आगलागीले हरेक वर्ष उद्योग र सरकारलाई करोडौंको आर्थिक नोक्सानी गर्दछ, मौद्रिक रूपमा तुलना गर्ने नसक्ने मानवीय जीवनको क्षति हुन्छ । यस्ता आगलागीका वपद् धेरै कारणबाट हुन्छन् तर पनि प्रायः उद्योग व्यवस्थापक र कामदारहरू दैनिक काममा आउने जोखमहरूबारे सजग हुँदैनन् । नेपालमा उद्योग नीति, २०६७ ले उद्योग व्यवसायमा आगलागीबाट हुने जोखम कम गर्न स्थानीय गाउँ तथा नगरपालिकासँगको समन्वयमा औद्योगिक क्षेत्र र कोरिडोरमा आधुनिक बारूण यन्त्रको व्यवस्था गर्ने तथा कुनै प्राकृतिक वपत्त र सामाजिक सेवामा उद्योगले दिने अनुदान वा सहयोगमा आय कर छुट दिने व्यवस्था गरेको छ ।

औद्योगिक आगलागी र वस्फोटनका प्रमुख कारणहरू निम्न रहेका छन्।

- ज्वलनशील धुलो
- ताप उत्पन्न गर्ने काम (वेल्डिङ, कटिङ आदि)
- ज्वलनशील तरल पदार्थ र ग्यासहरू
- उद्योगमा भएका उपकरण र मेसनीहरू
- वद्युतीय खतराहरू

दोस्रो दिन सत्र १

४. नेपालमा आगलागीका कारण भएको क्षति

नेपालमा आगलागी बारम्बार आइरहने वपद् हो जसले मानवीय जीवन र सम्पत्तिको ठूलो क्षति भएको छ। आगलागीका कारण मानिस घर, सम्पत्त, र बहुमूल्य सम्पत्त गुमाएर गरीबीको चपेटामा परेका छन्। आगलागीबाट हुने जोखिमको सम्भावना शहरी क्षेत्रमा र शहरीकरण भइरहेको क्षेत्रमा बढी हुन्छ। नेपालका प्रायजसो शहरका भन्नि क्षेत्रहरूमा घरहरू पुराना छन्, काठले बनेका छन्, र घरमा राखएका धेरैजसो सामग्रीहरू काठ र प्लाष्टिकले बनेका र कपडाहरू समेत हुने भएकाले आगलागीको जोखिमको निकटमा रहेको छ। एक घरबाट अर्को घरमा सजिलै र चाँडै आगो फैलन सक्ने भएकाले त्यस्ता घरहरू असुरक्षित छन् र यसका कारण सम्पूर्ण बस्तीलाई नै क्षति पुऱ्याउने सम्भावना पनि त्यत्त नै छ । प्रावधक, मानवीय र कृषजन्य घटनाहरूका कारण आगलागी हुने र फैलने गरेको छ।

प्रत्येक वर्ष, वभिन्न प्रकारका आगलागी ठुलो मात्रामा मानवीय क्षति र सम्पत्त नोक्सानी गर्नमा जिम्मेवार

१९७१ देखि २५ मे २०२१ सम्म (प्रत्येक पाँच वर्षमा) आगलागीबाट भएको क्षति

अवधि	प्रभावित परिवार	मानवीय मृत्यु	घाइते	अनुमानित क्षति (रु.)	क्षति भएका घरहरू
१९७१-१९७५	३६०१३	५०	२७	०	५०२२
१९७६-१९८०	१८८५५	१२५	१६२	०	१०८५०
१९८१-१९८५	१६१५२	६६	९६	०	५६२१
१९८६-१९९०	२०८८३	६९	३९	०	६८२३
१९९१-१९९५	५०४४८	२४५	१३०	०	१६३०३
१९९६-२०००	६४६४४	२९४	१७४	०	१२६९६
२००१-२००५	१३९०१	१३८	१०९	०	५९०५
२००६-२०१०	३४७५३	२५३	४११	०	८७१५
२०११-२०१५	५५०६२	४४९	८३१	६०९५२६९५१३	१६९८४
२०१६-२०२०	१५९७९	३४८	१४६५	१२९७२७७९४२९	९८८७
२५ मे २०२१ सम्म	२१५३	६६	१७७	११६८९३१३६	१२६०
जम्मा	३२८८४३	२१०३	३६२१	२०२३६९४२०७८	१००६६

श्रोत गृह मन्त्रालय DRR Portal

रहेका छन्। आगलागीबाट भएको

क्षतिलाइ तथ्यांकमा हेर्ने हो भने, गृह

मन्त्रालयको (१९७१-२०२१ मे २५ सम्म)

को तथ्यांक अनुसार वगतका ५० वर्षमा

२२,३२३ आगलागीका घटनाबाट २१०३

जनाको ज्यान गएको, ३,६२१ व्यक्ति

घाइते भएका, ३२८,८४२ परिवार प्रभावत

भएको र १००,०६६ घरहरू नष्ट भएको

देखिन्छ । सन् २०१८ को तथ्यांकलाइ मात्र

मात्र हेर्दा, आगलागीको २४७८ घटनाहरू

भइ ८७ ज्यान गएको थयो भने १८५७

घरहरू आंशक तथा २९१ घर पूर्ण रूपमा क्षति भएका र ३ अरब ९६ करोड आर्थिक क्षति भएको छ । गृह

गृह मन्त्रालयको वपद् सम्बन्धि दुइ वर्ष

सन् २०१७ र २०१८ को तथ्यांकलाइ

वश्लेषण गर्दा जलवायुजन्य प्रकोप सहितले

करीब ६ अरब ८४ करोड आर्थिक क्षति

गरेकोमा करीब ९४ प्रतिशत एकलै

आगलागीबाट भएको थयो । यसैगरी २०७६

देख २०७५ मंसिरसम्मको गृह मन्त्रालयको

पाँच वर्षमा आगलागीबाट भएको भौतिक तथा मानवीय क्षतिको विवरण

वर्ष	आगलागी घटना	मृतक	घाइते	प्रभावित परिवार	घरगोठ क्षति	मरेका चौपाया	आर्थिक नोक्सानी
२०७१	८३५	६९	६५	१७१	१६३९		रु.१,६८,१७,४६,२३०/-
२०७२	७७२	७३	११०	१४७७	१५८३	६०४	रु.९५,८४,३६,०००/-
२०७३	१६५१	५३	२५६	३३११	३२४४	५८९४	रु.२,०५,२८,०५,६०५/-
२०७४	१७५५	८५	२७१	२७०१	२३२४	२६२४	रु.२,६०,६२,७३,८६०/-
२०७५	१३२६	२८	१५०	१८९९	१३३०	१९२४	रु.२,९२,६१,४९,४३०/-

श्रोत: गृह मन्त्रालय (२०७५ मंसिर २० गतेसम्म)

तथ्यांकलाइ वश्लेषण गरी हेर्ने हो भने घटना पनि बढ्दै गएको र यसबाट हुने क्षति पनि बढ्दै गएको प्रष्ट देखन्छ । यसबाट पनि थाहा हुन्छ क आगलागी नेपालको प्रमुख वपद्को रूपमा रहेको छ तर यसबाट हुने जोखम न्यूनीकरणका लाग पूर्वतयारी, न्यूनीकरण र प्रतिकार्यका लाग खासै प्राथमकताका साथ काम भएको पाइदैन ।

२०३० सालमा भएको संहदरवार आगलागीको दृष्य

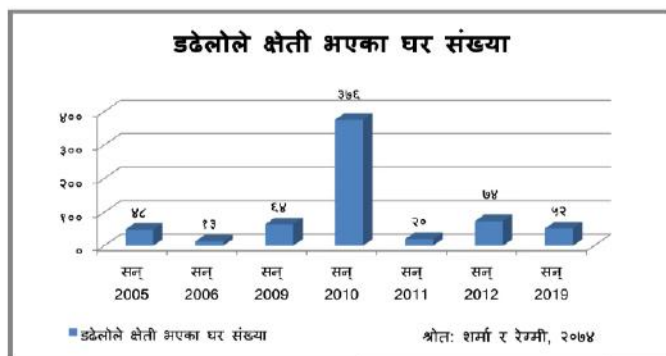
आगलागी भन्दा अघि १७ सय कोठा सहित एश्याकै सबैभन्दा ठूलो प्रशासनिक भवनको रूपमा रहेको संहदरवारमा वक्रम सम्वत २०३० असार असार २५ आगलागी भइ ठूलो क्षति भएको थयो । भवनसँगै यसमा रहेका कला, प्रशासनिक कागज र महत्वपूर्ण दस्तावेजहरू नष्ट भए । यस्तै, २०४० सालमा नवलपरासीको भृकुटी कागज

कारखानालाई आगोले तहसनहस पाऱ्यो । २०५८ सालमा इलामको पशुपतिनगरमा, २०५९ सालमा तेह्रथुमको म्याङलुङ बजारमा भएको क्षति, २०६० सालमा ताप्लेजुङको फुङलडमा, आठ वर्षअघि इलाममा, तीन वर्षअघि वर्षअघि तेह्रथुममा, करीब एक वर्षअघि काठमाडौंको बल्खु तथा ताप्लेजुङको फुङलडमा आगलागी भएर ठूलो क्षति भएको थयो । २०६८ माघमा धनकुटाको राजारानीमा घर जल्दा एकै परिवारका पाँच आइरहन्छन् ।

१८६५ वटा वनडडेलोको घटना भएको थयो भने २०१६ को एकै वर्षमा ५६३० वटा वनडडेलोको घटना भएको थयो । अध्ययनबाट अघिल्लो १६ वर्षमा वार्षिक औषत १३८ दिन, दैनिक १४ १४ वटा र २०१६ को एउटै वर्षमा १४० दिन दैनिक ४० वटा वन डडेलो लागेको थयो ।

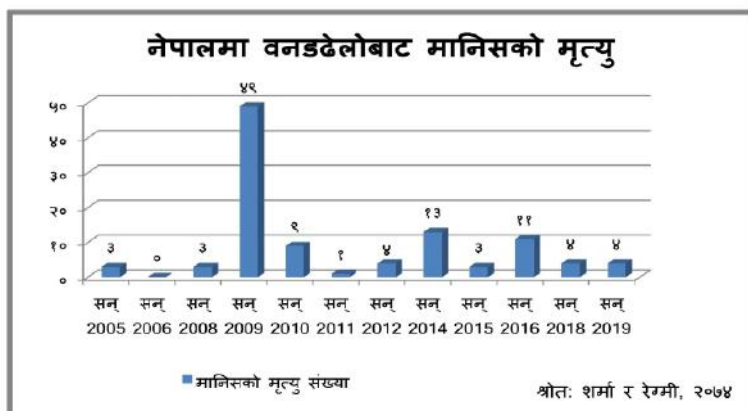

टंकनारायण श्रेष्ठको लेख: वन डडेलो र हाम्रो चेतनाबाट साभार

यसैगरी उक्त अवधमा भएको कारण २००५ मा ४८ वटा, २००६ मा १३ वटा, २००९ मा ६४ वटा, २०१० मा ३७६

वटा २०११ मा २० वटा २०१२ मा ७४ वटा र २०१९ मा ५२ वटा गरी जम्मा ६४७ क्षति पुर्याएको तथ्यांकले देखाएको छ ।

वन डडेलोका कारण भएको मानवीय क्षतितर्फ नियाल्ने हो भने २००५ देखि २०१९ सम्ममा (२००५ मा ३

टंकनारायण श्रेष्ठको लेख: वन डडेलो र हाम्रो चेतनाबाट साभार

३ जना, २००८ मा ३ जना, २००९ मा ४९ जना, २०१० मा ९ जना, २०११ मा १ जना, २०१२ मा ४ जना, २०१४ मा १३ जना, २०१५ मा ३ जना, २०१६ मा ११ जना, २०१८ मा ४ जना र २०१९ मा ४ जना गरी) जम्मा १०४ जनाले ज्यान गुमाएका थए । यी वर्षहरूमध्ये पनि सबभन्दा सबभन्दा धेरै २००९ को एकैवर्ष ४९

जनाको ज्यान गएको थयो ।

यसैगरी औद्योगिक आगलागी तर्फ हेर्दा २०४१ मा नवलपरासीको भृकुटी कागज कारखानामा, २०६९ जेठमा काठमाण्डौको सतुंगलमा रहेको चौधरी ग्रुप अफ इण्डस्ट्रीजको वायरहाउसमा, वभन्न समयमा नेपालका भक्तपुरको मध्यपुर ठिमी नगरपालकामा कपास कारखानामा, २०७६ असोजमा सूर्यवनायक नगरपालका सोप र भेजिटेवल तेल उद्योगमा, २०७७ चैत्रमा जानकी गाउँपालका बाँकेमा रहेको चप्पल कारखानामा, २०७७ चैत्रमा हेटौँडा औद्योगिक क्षेत्रमा रहेको नेपाल ब्रुअरी कम्पनी प्रा.ली. लगायतका उद्योग तथा कारखानाहरूमा आगलागी भइ धेरै जनधनको क्षति भएको पाइएको छ । गृह मन्त्रालयको २०११ देखि २०२१ सम्मको तथ्यांकलाई विश्लेषण गर्दा ३५० भन्दा उद्वेग तथा कलकारखानाहरूमा आगलागी भइ २ जनाको मृत्यु, २२२ जना घाइते तथा करीब ४ अरब आर्थिक क्षति भएको देखिन्छ ।

दोस्रो दिन सत्र २

५. नेपालमा अग्नी नियन्त्रणका लाग वद्यमान कानुनी तथा नीतिगत प्रयास

नेपालमा समग्र वपद् व्यवस्थापनका लाग वपद् जिखम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले केन्द्रदेख स्थानीय तहसम्म संस्थागत संरचना तोकदिएको छ जुन संरचनाको जिम्मेवारी आगलागीबाट समुदाय तथा प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण गर्नु पनि हो । छोटो समयमा धेरै क्षति पुर्याउने र आगलागीको नियन्त्रणका लाग दमकल लगायत उपकरण तथा विशेष दक्षता भएका व्यक्तिहरूको आवश्यकता पर्ने भएकाले आगलागी नियन्त्रणको लाग संघदेख स्थानीय तहसम्मलाइ व्यवस्थापन गर्न बनेको कानुन तथा नीति अनुसार वभन्न सरोकारवालाहरूलाइ वाद्यकारी भूमका प्रदान गरेको छ । स्थानीय सरकारका निर्वाचत पदाधिकारीहरू, अग्नी नियन्त्रण केन्द्रका कर्मचारीहरू र स्थानीय सरकारका कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरू उनीहरूको निर्धारित भूमका अनुसार संलग्न हुन्छन । सुरक्षा निकायहरूले आगलागी प्रतिकार्यको क्रममा खेल्दै आएको भूमकालाई सबै सरोकारहरूले प्रशंसा गर्दै आएका छन । आगलागी नियन्त्रण कुनै एउटा व्यक्ति, परिवार, समुदाय, स्थानीय सरकार सबैको जिम्मेवारी हो । आगोको मात्रा र त्यस कार्यमा खटिएका फायर ब्रिगेडको क्षमता अपुग भएमा छिमेकी स्थानीय तहहरू, जिल्ला, प्रदेश तथा केन्द्रबाट समेत दमकलहरू पनि परिचालन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका साथै आगलागी नियन्त्रणका लाग पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, र आगलागी पश्चात गरिने राहत तथा पुनर्लाभको सहयोगका लाग प्रभावकारी योजना उद्योग वाणज्य महासंघ लगायतका नीजि क्षेत्रहरूको सक्रय सहभागता आवश्यकता पर्दछ । यसैगरी स्थानीय समुदायले आगलागीको प्रतिकार्यमा प्रयोग गरिरहेका स्थानीय प्रवध र ज्ञानका साथै स्थानीय अभ्यासहरू र उपायहरूलाइ समेत प्रवर्द्धन गर्न टोल वकास संस्थाहरू (TLOs), सामुदायिक समूहहरू र फायर स्टेशनहरू बीच सम्बन्ध स्थापत गरी संयुक्त अग्नी नियन्त्रणका पहलहरूलाइ अघि बढाउनुपर्ने हुन्छ।

नेपालमा दीगो अग्नि नियन्त्रणको लाग दमकलको उचित व्यवस्थापन सम्बन्धि केही नितिगत तथा संस्थागत व्यवस्था गरेको पाईन्छ । यसका लाग सबप्रथम सन १९९४ मा राष्ट्रिय अग्नि सुरक्षा आचार संहिता, १९९५ मा स्थानिय स्वायत्त शासन ऐन र १९९६ मा स्थानिय स्वायत्त शासन नियमावली तर्जुमा गरी क्रमशः स्थानिय निकायहरूलाइ जिम्मेवार बनाउदै गएको पाईन्छ । यसैगरि सन् १९९७ मा अग्नि सुरक्षा ऐन र २०१० मा दमकल संचालन तथा व्यवस्थापन निर्देशका बनाई यसको कार्यान्वयन मार्फत अग्नि नियन्त्रणलाई थप प्रभावकारी बनाएको पाईन्छ । नेपाल सरकारले सन २००८ मा मन्त्रिपरिषदको निर्णयबाट दमकलको स्वामत्व गृह मन्त्रालयबाट तत्कालन स्थानिय बिकास मन्त्रालयमा हस्तान्तरण गर्न निर्णय गरेको र उक्त निर्णयको कार्यान्वयन सन २००९ मा आएर भएको पाईन्छ । सन २०१० मा आएर "दमकल संचालन तथा व्यवस्थापन निर्देशका" कार्यान्वयनमा आएपनि प्रावधक, वतय, व्यवस्थापकीय तथा संस्थागत क्षमताको अभावले गर्दा सो निर्देशका पनि प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन

हुन सकेको छैन । वास्तवमा छुट्टै अग्नि नियन्त्रण वभागको स्थापना नहुनाको कारणले गर्दा नीतिगत व्यवस्थालाई कार्यान्वयन स्तरसम्म प्रभावकारी रूपमा पुऱ्याउन समस्या हुने गरेको छ ।

भवन ऐन, २०५१ संशोधन २०७५ सहितको प्रस्तावना खण्डमा "भुकम्प, आगलागी तथा अन्य दैवी प्रकोपहरुबाट भवनहरुलाई यथासम्भव सुरक्षित राख्नको लागि भवन निर्माण कार्यलाई नियमित गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न बाञ्छनीय भएकोले" उल्लेख गरिएको छ ।

भवन निर्माणको नमूना मापदण्ड २०७० अनुसार भवनहरुको अग्नी सुरक्षा सम्बन्धी प्रमुख प्रावधानहरु

- सबै प्रकारका भवनहरुका साथै बहुतल्ले भवनहरुमा अग्नी सुरक्षाका प्रावधानहरु र आगलागीबाट बच्ने उपायहरु जडान गरिएको कुरा सम्बन्धित स्थानीय तह र भवन डिभिजन कार्यालयको प्रमुखले सुनिश्चित गर्ने ।
- स्वीकृत भए अनुसार अग्नी प्रतिरोधक संयन्त्र स्थापना गरी इजाजत प्राप्त अग्नी परामर्शदाता/आर्किटेक्टबाट नियमानुसार परीक्षण तथा प्रमाणित गराई भवनको धनी/निर्माणकर्ताले सम्बन्धित निकायमा आवश्यक सबै प्रमाणका पूर्ण रूपले अग्नी सुरक्षा उपायहरु कार्यान्वयन गरेको प्राधिकरण/न.पा.को अधिकृतले साइट निरीक्षण गरी अग्नी सुरक्षा प्रमाणपत्र जारी गर्ने ।
- दमकलको सहज पहुँच हुने गरी भवन क्षेत्रको मुख्य प्रवेशद्वार र भवनको पहुँच मार्गमा कुनै घुमाउरो भएमा दमकलहरु फर्कन सक्ने गरी पर्याप्त चौडाई हुनु पर्ने छ ।
- एउटै योजना क्षेत्रमा निर्माण हुने बहुतल्ले समुह आवास आयोजनाहरुको लागि पहुँच मार्ग २० मि. वा स्थानीय एरीया प्लान/विकास योजनामा व्यवस्था भए अनुसार हुनेछ । छुट्टाछुट्टै भवनहरु बीचको ठाउँ घटीमा ६ मि. चौडाईको हुनेछ ।
- आगलागी वा अन्य आकस्मिक अवस्था आइपरेमा भवन भित्रका व्यक्तिहरुलाई सुरक्षित रूपमा बाहिर ल्याउन मिल्ने गरी प्रत्येक भवनमा प्रष्ट देखिने गरी निकासको व्यवस्था गरिएको हुनु पर्दछ ।
- आगलागी प्रतिरोधक औजारहरु व्यवस्थित गरी राख्नुपर्छ र तत्काल भवन भित्र बस्नेहरुलाई भवन खाली गराउन Alarm संयन्त्रहरु जडान गरिएको हुनुपर्छ ।
- सर्भिस डक्टहरु कमिन्ता २ घण्टा अग्नी प्रतिरोधक क्षमता भएको गारो तथा ढोकाले घेरिएको हुनु पर्दछ र पाइपहरु छिराउन उपयुक्त ओपनिड अर्थात खुला स्थानहरु राखिएको हुनु पर्ने छ ।
- रिफ्युज सुट २ घण्टा भन्दा बढि अग्नी प्रतिरोधक क्षमता भएको आगोले नखाने सामग्रीबाट बनेको हुनुपर्नेछ । सुटहरु निकासबाट सकेसम्म टाढा राख्नु पर्दछ ।
- विद्युत वितरण क्याबलहरु/वायरीङ्ग छुट्टै डक्टमा राख्ने र भन्दा र करिडरका बत्तीहरुको लागि छुट्टै सर्क्युइटहरु व्यवस्था गर्ने र पानीको मेनलाइन, टेलिफोन तारहरु, इन्टर कम लाईनहरु, ग्याँस पाइपहरु तथा अन्य सेवाका लाइनहरु विद्युत तारको डक्टबाट अलग्गै राख्ने ।
- विद्युतीय सर्क्युइटहरुमा एम.सि.वी.को व्यवस्था गर्ने ।
- एक हजार भन्दा बढी व्यक्ति अटाउने ठूला सभाकक्षहरु, ठूला डिपार्टमेन्टल स्टोरहरु वा एउटै ब्लकमा १०० वटा भन्दा बढी कोठा भएका छात्रावासहरुका लागि व्यवस्था गरिने ए.सी सिस्टम धुँवाको सञ्चारणलाई रोक्नको लागि प्रभावकारी व्यवस्था गर्ने ।
- उपयुक्त स्पेसिफिकेसन अनुसार अग्नी प्रतिरोधक यन्त्र (फिक्सड कार्वनडाई अक्साइड/फोम वाटर स्प्रे एक्स्टिङ्ग्युसीङ्ग) हरूको उपयुक्त व्यवस्था गर्ने ।
- आवासीय भवनहरुको साथै १५ मि. वा सो भन्दा बढी उचाई भएको सबै भवनहरुमा स्वचालित वा म्यानुअल अग्नी सूचक यन्त्र जडान गरिएको हुनु पर्दछ ।
- विभिन्न तल्लाहरुबाट सन्देशहरु पाउन भवनको प्रवेश तल्लामा सबै तल्लाहरु र सबै सुविधाहरुको सञ्चार व्यवस्था भएको नियन्त्रण कक्षको व्यवस्था गरी फायर फाइटीङ औजारहरु र तिनका जडानहरु बारे विस्तृत जानकारीको साथै फ्लोर प्लानहरुको विस्तृत विवरणहरु राख्नु पर्दछ साथै उक्त नियन्त्रण कक्ष तालिम प्राप्त फायर फाइटीङ कर्मचारीहरुबाट २४ से घण्टा सञ्चालन गरिएको हुन्छ ।

यसैगरी उक्त ऐनको दफा ४ समतिको काम, कर्तव्य र अधिकार खण्डको -क) "भूकम्प, आगलागी तथा अन्य दैवी प्रकोपबाट भवनहरूमा पर्न सक्ने क्षतिलाई यथासम्भव कम गर्न भवन निर्माण कार्यलाई नियमित गराउने" उल्लेख गरिएको छ ।

सबै स्थानीय निकायलाई भूकम्प, आगलागी तथा बाढी पहिरो जस्ता संभावित प्राकृतिक प्रकोप नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धमा छुट्टै कार्ययोजना बनाई लागू गर्न निर्देशित तथा प्रोत्साहित गर्ने कुरा राष्ट्रिय शहरी नीति, २०६४ मा उल्लेख गरिएको छ ।

नेपाल राष्ट्रिय भवन संहिता, २०५० (संशोधन २०७५ सहित) को खण्ड १० पार्ट्स र कम्पोनेन्टहरू को १ मा घरको वास्तु, मेकानिकल र वद्युतीय प्रणालीहरूको गैर संरचनात्मक कम्पोनेन्ट, तिनीहरूको सहयोग र जडानहरूको लाग न्यूनतम डजाइन सम्बन्धि आवश्यकताहरूलाई निर्दिष्ट गरेको छ । यसैगरी १०.३.३ Component Importance Factor मा घरका सबै भाग र अवयवहरू (components) लाई उचित महत्त्वको वर्गमा तोक्ने उल्लेख गरिएको छ । यस्ता तत्वहरूलाई निम्न वर्गमा राखिएको छ ।

- खतरनाक सामग्री युक्त कम्पोनेन्ट
- भूकम्प पछि जीवन सुरक्षाका लाग सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यक कम्पोनेन्टहरू (अग्नि सुरक्षा स्प्रिंकलर प्रणालीहरू र वहिर्गमनका लाग भर्याङ्ग समावेश छन्)।
- सर्वसाधारणका लाग भण्डारण सुवधा खुला
- भूकम्प पछि आपतकालीन सेवासुवधाहरूको निरन्तर संचालनका लाग आवश्यक कम्पोनेन्टहरू
- अन्य सबै प्रकारका कम्पोनेन्ट

गृह मन्त्रालयको राष्ट्रिय आपत्कालीन कार्य सञ्चालन केन्द्रका अनुसार देशभरका २९३ उप/महा/नगरपालकामध्ये ७१ वटा (२५%) नगरपालकासँग मात्र दमकल छ । जबक २०६७ सालमा लागू भएको दमकल सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशकामा सबै नगरपालकामा दमकल हुनुपर्ने उल्लेख भनिएको छ ।

दमकल सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशका बाध्यकारी भए पनि नगरपालकाको मापदण्ड कार्यान्वयन गर्दा यसतर्फ कसैको ध्यान गएको छैन । वपद् व्यवस्थापनका लाग बनेका संयन्त्रहरू कमजोर छन् र बनेका नीति कार्यान्वयन गर्न पनि चुनौती छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले आफ्नो क्षेत्रभित्रको वपद् व्यवस्थापनको कार्य स्थानीय सरकारले नै गर्नुपर्ने व्यवस्था गरे पनि सो ऐनको दफा ११ को (न) मा समेटिएका १२ बुँदामा दमकल व्यवस्थापन र

२०७५ मंसिरसम्म नेपालमा रहेको दमकल र प्रादेशिक उपलब्धता

सञ्चालनबारे भने उल्लेख छैन ।“अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता अनुसार प्रति २ हजार जनसंख्याका लागि एकजना अग्नि नियन्त्रणका लागि दक्ष जनशक्ति र प्रति २८ हजार जनसंख्यालाई एउटा दमकल आवश्यक हुन्छ ।” यस हिसाबले करीब तीन करोड जनसंख्या भएको हाम्रो मुलुकमा कम्तीमा १०७ वटा दमकल आवश्यक हुन्छ । २०७५ मंसिरसम्मको तथ्याङ्कलाई हेर्दा देशभर जम्मा १४७ वटा मात्र दमकल छन्, तीमध्ये चालू प्रदेशमा ४ वटा ।

आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धि कार्य गर्न संघीय मामला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय (MoFALD) अन्तर्गत रहेको अग्नि नियन्त्रण तथा वपद व्यवस्थापन शाखालाई तोकिएको थियो जुन शाखा अहिले वातावरण तथा वपद व्यवस्थापन शाखामा परिणत भएको छ । उक्त शाखालाई तोकिएको कार्यववरण यसप्रकार रहेको थियो:

- वपद-जोखम व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमको तर्जुमा एवं कार्यान्वयन, समन्वय तथा अनुगमन र मूल्याङ्कन सम्बन्धी कार्य,
- वपद-जोखम व्यवस्थापन सम्बन्धमा सरकारी तथा वदेशी संघसंस्थाहरु बीच समन्वय राख्ने,
- वपद-जोखम व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम, सेमिनार र गोष्ठी सम्बन्धी कार्य,
- वपद-जोखम व्यवस्थापनका लागि जनचेतना जगाउने तथा समुदाय परिचालन गर्ने सम्बन्धी,
- नगर तथा ग्रामीण क्षेत्रमा वारुणयन्त्र व्यवस्थापन सम्बन्धी नीतिगत कार्य गर्ने,
- वारुणयन्त्र तथा अग्नि नियन्त्रणको क्षेत्रमा कार्य गर्ने कर्मचारी तथा संस्थाहरुको क्षमता विकास सम्बन्धी कार्य गर्ने,
- समुदाय, ग्रामीण तथा नगरक्षेत्रमा जनचेतना अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्य गर्ने,
- वारुणयन्त्र तथा अग्नि नियन्त्रण र वपदको क्षेत्रका स्थानीय, राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थासंग समन्वय, सहकार्य, संजाल निर्माण सम्बन्धी कार्य,
- सम्बन्धित ऐन, नियम निर्देशिका संकलन तथा प्रकाशन सम्बन्धी कार्य,
- दमकल व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यहरू र
- गाउँ तथा नगरमा भवनसंहिता तथा भवनसम्बन्धी मापदण्ड कार्यान्वयनमा सहयोग ।

उक्त शाखा २०७६ पौष १७ गते अध्यावधक गरेको संघीय मामला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय (MoFAGA) को वेभसाइट अनुसार वातावरण तथा वपद व्यवस्थापन शाखामा परिवर्तन भएको छ जसको निम्नासुर कार्यववरण समेत परिवर्तन गरेको थियो ।

- स्थानीय स्तरमा वातावरण व्यवस्थापन र दिगो विकाससँग सम्बन्धित नीति, कानून, कार्यक्रम तथा प्रारम्भिक वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकनमा समन्वय सम्बन्धी कार्य,
- स्थानीय तहमा वपद पूर्व सूचना केन्द्र स्थापनामा सहयोग र अन्तरनिकाय समन्वय सम्बन्धी कार्य,
- स्थानीय तहमा वपद व्यवस्थापन तथा जलवायु अनुकुलन सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमको सहजिकरण, समन्वय र सहकार्यलाई प्रवर्द्धन गर्ने सम्बन्धी कार्य,
- स्थानीय तहमा वातावरणमैत्री शासन प्रणालीको प्रवर्द्धन गर्ने सम्बन्धी कार्य,

- स्थानीय, प्रादेशक, राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय वातावरणीय प्रयासहरू र संस्थाहरूबीचको सम्बन्ध, सहयोग र समन्वय कायम गर्ने सम्बन्धी कार्य,
- फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति, मापदण्ड, योजना तथा कार्यक्रममा समन्वय र सहजिकरण सम्बन्धी कार्य,
- स्थानीय स्तरमा वातावरण प्रदूषण र व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्डहरू निर्धारण तथा सोको कार्यान्वयनमा सहजिकरण र अनुगमन गर्ने सम्बन्धी कार्य,
- स्थानीय तहको एकीकृत वस्ती विकास मापदण्ड तथा योजना तयारी समन्वय सम्बन्धी कार्य |
- वारुणयन्त्र तथा अग्नि नियन्त्रण कार्यमा समन्वय तथा सहजीकरण सम्बन्धी कार्य,
- भवनसंहिता तथा भवनसम्बन्धी मापदण्ड स्थानीय तहमा कार्यान्वयनमा समन्वय सम्बन्धी कार्य,
- गाउँ तथा नगरमा बहुप्रकोप प्रतिरोधी भवनसंहिता तथा भवनसम्बन्धी मापदण्ड कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण सम्बन्धी कार्य ।
- स्थानीय तहमा भूउपयोग योजना कार्यान्वयनमा समन्वय,

यसरी भएको परिवर्तनमा शाखाको कार्य ववरणलाइ वृहत बनाए पनि अग्नि नियन्त्रण कार्यमा खासै ध्यान दिन सकेको छैन साथै कार्यववरण अनुसारका कार्यलाइ कार्यान्वयनमा लैजानका लाग भएको मानवीय स्रोत ज्यादै न्यून रहेको छ ।

यसैगरी आपराधिक नियतले गरिने आगजनीलाइ दुरुत्साहन गर्ने उद्देश्यले मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४ को २८५. आपराधिक उपद्रव गर्न नहुने (३) उपदफा (१) को (घ) मा कसैको घर, कार्यालय वा कुनै सम्पत्तिमा आगो लगाई वा वष्फोटक पदार्थ प्रयोग गरी आपराधिक उपद्रव गरेकोमा दुई वर्षेख पाँच वर्षेख कैद र बीस हजारदेख पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिबाना हुने व्यवस्था गरी नियतवस गर्ने आगजनी कार्यलाइ अपराधका रूपमा लएको पाइन्छ ।

वन डढेलोलाइ न्यून गर्नका लाग राज्यले हाल वनडढेलोलाइ वपद्को सूचीमा थप गरी प्राथमकतामा राखेको छ । नेपालमा गाउँ र शहरका वस्ती क्षेत्रमा हुने आगलागीलाइ मात्र वपद्को रूपमा लदै अएको गृह प्रशासनले वपद् जोखम व्यवस्थापन राष्ट्रिय रणनीति २०६६ तर्जुमा गरेपछि वन डढेलोलाइ पनि वपद्का रूपमा आत्मसात गरी नीतिगत प्रयास गरेको पाइन्छ । वपद् जोखम व्यवस्थापन राष्ट्रिय रणनीति २०६६ ले वन डढेलोलाइ वपद्का रूपमा सूचीकृत गरेपछि वन डढेलो व्यवस्थापन र नियन्त्रणको लाग नेपालमा वन नीति, रणनीति र वन सम्बन्धि ऐन तर्जुमा गरिएका छन । तर वन डढेलोले भूकम्प र बाढीपहिरो जस्ता वपद्ले जस्तो प्रमुख वपद्का रूपमा राज्यको ग्राह्यता पाएको छैन । साथै अहिलेसम्म अधिकार सम्पन्न पूर्ण क्षमता र बजेट सहितको वन डढेलो नियन्त्रण र व्यवस्थापन वभाग गठन हुन सकेको छैन ।

संघीय वन ऐन, २०७६ ले वनडढेलो वरुद्ध कडा कानुनको व्यवस्था गरिएको छ । यस ऐनको दफा ४९ को खण्ड (घ) मा राष्ट्रिय वनमा आगो लगाउने वा आगलागी हुन जाने कार्य कसैले गरेमा त्यसलाइ फौजदारी अपराध मानी सजाय हुने व्यवस्था गरिएको छ । सोही ऐनको दफा ५० को उपदफा ४ मा

त्यसरी वनमा आगो लगाउने व्यक्तिलाइ अपरा पुष्टी भएमा क्षति भएको वगो असुल गरी तीन वर्षसम्म कैद वा साठी हजार रूपैया सम्म जरिवाना वा दुवै सजाय हुने व्यवस्था रहेको छ ।

५.१ वपद् जो खम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना (२०१८-३०) मा आगलागी

देशैभरी बढ्दै गइरहेको आगलागी र वन डढेलोलाइ नियन्त्रण गरी यसबाट हुने क्षति न्यूनीकरणका लाग योजनाबद्ध तरीकाबाट सबै सरोकारहरूको समन्वय र सहकार्यमा यस कार्यलाइ अगाडी बढाउन वपद् जोखम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना (२०१८-३०) को प्राथमकता प्राप्त क्षेत्र १ - वपद् जोखम बारे बुझाई खण्डको ४.१ मा आगलागी र वन डढेलोको जोखम आँकलनका लाग रणनीतिक क्रयाकलापहरू निर्धारण गरिएका छन् ।

यसैगरी उक्त रणनीतिक योजनाको अध्याय ७ प्राथमकता प्राप्त क्षेत्र ४- प्रभावकारी प्रतिकार्य र पूनर्लाभ, पुनर्स्थापना तथा पूनर्निर्माणमा "अझ राम्रो र बलियो निर्माण" का लाग वपद् पूर्वतयारीको सुदृढीकरणको खण्ड ७.५ खोज तथा उद्धारको क्षमता अभिवृद्ध तथा आगलागी र वन डढेलो नियन्त्रण क्षमता अभिवृद्ध गर्नका लाग निम्न व्यवस्था गरेको छ ।

वपद् पश्चात खोज र उद्धार (Search and Rescue) कार्यको जिम्मेवारी छरिएको अवस्था छ । तीनवटै सुरक्षा निकाय आपत्कालन खोज तथा उद्धारको कार्यमा संलग्न हुने गरेको र समन्वयात्मक रूपले वपद् पश्चातको खोज र उद्धार (Search and Rescue) काम भएतापनि कार्यगत रूपमा दक्ष र श्रोत साधनयुक्त जिम्मेवारी पाएको एकीकृत संस्थागत व्यवस्थाको विकास हुन बाँकी रहेको छ । वपद्का घटनापछि स्वतःस्फुर्त रूपमा आउने जागरूकता, मानवीय सहयोगको भावना र राहत सहयोगको एकीकृत प्रयोग हुन नसकी हरेक पटक अलमल, दुवधा र अन्तरवरोध देखापर्ने गरेको पनि छ । वपद् पश्चात राहतको संकलन र परिचालनमा दोहोरोपना आउन नदिन एक निर्देशका वा कार्यसंचालन वध (Standard Operating Procedure) तर्जुमा गरी लागु गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । आपत्कालीन परिस्थितिमा काम गर्नसक्ने अभ्यस्तताको विकासको निम्त समय-समयमा गरीरहनु पर्ने पूर्वाभ्यासका कामहरू निरन्तर गर्न नसकएको अवस्था छ । आगलागी, वनडढेलो जस्ता प्रकोपहरू निरन्तर हुने गरकोले आगलागी नियन्त्रणका लाग तालम प्राप्त श्रोत साधनयुक्त सेवाको प्रत्याभूति गर्नु आवश्यक छ । यसका लाग तल उल्लेखत रणनीतिक क्रयाकलापहरू तयार गरेको छ ।

प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र १ - वपद् जो खम बारे बुझाई खण्डको ४.१ मा आगलागी र वन डढेलोको जो खम आँकलनका लाग रणनीतिक क्रयाकलापहरू

रणनीतिक क्रयाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावध	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
आगलागी र वन डढेलोको निरन्तर अनुगमन प्रणाली (Real-Time Fire Monitoring System) स्थापना गर्ने	आगलागी र वन डढेलो सम्बन्धी निरन्तर जानकारी उपलब्ध भएको हुनेछ	निरन्तर	स्थानीय सरकार, वन वभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार, शहरी विकास तथा भवन निर्माण वभाग, अनुसन्धान केन्द्रहरू
मुख्य पूर्वाधार संरचना र सेवाहरूमा आगलागी र वनडढेलो वरुद्ध सचेतना निर्माणका लाग जानकारीमूलक सामग्री (Information Kit) को विकास गर्ने	आगलागी र वन डढेलो सम्बन्धी जानकारी उपलब्ध भएको हुनेछ	निरन्तर	नेपाल सरकारको गृह मन्त्रालय/ राष्ट्रिय वपद् जो खम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधकरण, वन वभाग	शहरी विकास तथा भवन निर्माण वभाग, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
वन क्षेत्रको प्रकोपका आगलागी, बन डढेलो र जंगली जनावर आतंक संबन्धी प्रकोप आँकलन, नक्शाङ्कन र क्षेत्र निर्धारण गर्ने र सर्वाजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	आगलागी प्रकोप क्षेत्रको आगलागी र बन डढेलो प्रकोप नक्शा उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकाल	वन वभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, शहरी विकास तथा भवन निर्माण वभाग, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
लङ्ग, उमेर र अपाङ्गताका आधारमा आगलागी र वनडढेलो जो खमयुक्त क्षेत्रहरूका लाग भू-सन्दर्भित सम्मुखता र संकटउन्मुखता आँकलन गर्ने र सर्वाजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	आगलागी र वनडढेलो सम्मुखता र संकट उन्मुखताको छुट्टा छुट्टै (disaggregated) तथ्याङ्क उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकाल	वन वभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, शहरी विकास तथा भवन निर्माण वभाग, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार

जो खमयुक्त पूर्वाधारहरू, वद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी, खानेपानीका संरचना, सर्वाजनिक, सरकारी तथा निजी भवनहरू, औद्योगिक संरचनाहरू तथा आश्रयस्थलहरूका लागि आगलागी र वन डढेलो जो खम आँकलन तथा नक्शाङ्कन सम्पन्न गर्ने र सर्वाजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	आगलागी र वन डढेलो जो खम स्तर (उच्च, मध्यम र सामान्य) को जानकारी खुला श्रोत स्वरूपमा सर्वाजनिक रूपमा उपलब्ध हुनेछ	अल्पकाल	वन वभाग, गृह मन्त्रालय, संघीय मामला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, शहरी विकास तथा भवन निर्माण वभाग, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
आगलागी र वन डढेलो जो खम संवेदनशील भू-उपयोग योजनाहरूको तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने	आगलागी र वन डढेलो जो खम संवेदनशील भू-उपयोग योजनाहरू कार्यान्वयन भएको हुनेछ	मध्यकाल	नेपाल सरकार कृषि, भूमी व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय, वन वभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, शहरी विकास तथा भवन निर्माण वभाग, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार

अध्याय ७ प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र ४- प्रभावकारी प्रतिकार्य र पुनर्लाभ, पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणमा "अझ राम्रो र बलियो निर्माण" का लागि वपद् पूर्वतयारीको सुदृढीकरणको खण्ड ७.५ मा आगलागी नियन्त्रणका लागि क्षमता अभिवृद्धिका लागि तयार गरेको क्रियाकलापहरू

रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
आगलागी नियन्त्रण क्षमता अभिवृद्धि गर्ने एकीकृत अग्नी नियन्त्रक समूह खडा गरी श्रोत, साधन र तालिम मार्फत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	आगलागी नियन्त्रण क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ	अल्पकाल	नेपाल सरकारको संघीय मामला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार,	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, नेपाल वारुण यन्त्र, नेपाल अग्नि नियन्त्रक स्वयंसेवक संघ, रेडक्रस अभियानका अंगहरू

दोस्रो दिन सत्र ३

६. अग्नी नियन्त्रण र यसमा प्रयोग हुने उपकरणहरू (Firefighting Appliances) :

आगलागीको वपद् कुनैपनि बेला कहीं पनि घट्न सक्छ । वगतमा भएका आगलागीका घटना र यसबाट भएको क्षतिलाइ हेर्दा नेपालमा यो एउटा वनासकारी वपद्का रूपमा देखाएको छ । यसैगरी यस वर्ष भएको वनडडेलो हेर्दा कहाली लाग्दो अवस्था सर्जना गर्यो र यसलाई नियन्त्रण गर्न नसक्ने अवस्थामा पुर्यायो । यसको लागि हामीले परम्परागत रूपमा प्रयोग गर्दै आइरहेको मौलिक ज्ञान र प्रवृत्तिलाइ समेत प्रवर्द्धन गर्दै आगामी दिनका लागि प्रभावकारी पूर्व तयारी गरी सावधानी अपनाएमा पछि पछुताउनु पर्ने छैन र यसबाट हुने क्षतिलाइ पनि कम गर्न सक्छ । नेपालमा आगलागी नियन्त्रणका कार्यहरूलाई निम्न तीन चरणमा विभाजन गरिएको छ ।

६.१ अग्नी नियन्त्रण (Fire Control) का चरणवद्ध कार्यहरू

आगलागीबाट हुने क्षति न्यूनीकरणका लागि उपलब्ध स्रोत साधनको समुचित व्यवस्थापन तथा तयारीका साथै कुनै पनि घटना भएमा तत्काल परिचालन गरिनेछ र सो अनुरूप देहायको चरणमा कार्य गरिनेछः^१

क) पहिलो चरण: घटनास्थल पुग्नु भन्दा पहिला गर्ने कार्य ववरण

१. पानी सहितको Fire Engine (दमकल) तयारी गर्ने ।
२. व्यक्तिगत सुरक्षा सामग्रीहरू (PPEs) तथा मौसम, समय र भू र भौगोलिक बन्दोबस्तिको प्रवन्ध गर्ने ।
३. BA (Breathing Apparatus) Set को तयारी गरी Air Pressure चेक गर्ने (कम्तिमा २५० Bar हुनुपर्ने) ।
४. उद्धारमा खटिने जनशक्तिको कार्य विभाजन, संकेत नम्बर र कल साइन समेत वतरण गर्ने ।
५. आगलागीको प्रकृति, स्थान, बाटो, दुरी आदिको बारेमा आवश्यक जानकारी लइ कमाण्डरले टोलीलाई ब्रिफ गर्ने ।
६. उद्धार सामग्रीहरू (Ladder, BA Set, Hose, Branch, Fire Extinguisher, Rope, Stretcher, संचार सेट आदि) निरीक्षण गरी रूजु गर्ने ।
७. स्थानीय प्रहरीसंग निरन्तर समन्वय गरी घटनाको ताजा ववरण लइरहने ।
८. घटनास्थलमा सुरक्षित एवं यथा शघ्र पुग्ने ।

ख) दोस्रो चरण: घटनास्थल पुगेपछि गर्ने कार्य ववरण

१. सुरक्षित स्थानबाट घटनास्थलको नजिकसम्म पुगी जो खम क्षेत्रको असर र संभावित जो खमको सुक्ष्म अवलोकन तथा मूल्यांकन गर्ने ।

^१ नेपाल प्रहरी वपद् व्यवस्थापन महाशाखा तथा मातहत एकाइहरूको सञ्चालन कार्यदेश (SOP) २०७३

२. स्थानीय प्रहरीको सहयोगमा घटनास्थल सुरक्षा गर्ने तथा सर्वसाधारणलाई जो खमबाट टाढा राख्ने ।
  ३. उद्धारकर्ताहरूले व्यक्तिगत सुरक्षा सामग्रीहरू (PPEs) को दुरुस्त प्रयोग गर्ने ।
  ४. संभावित जो खम (बिजुलीको करेन्ट, भवन ढल्न सक्ने जो खम, बिष्फोट हुनसक्ने ग्यास स लण्डर लगायत खतराजन्य के मकल आदि) को मूल्यांकन गरी सुरक्षा सतर्कता अपनाउने ।
  ५. आगलागीमा कोही व्यक्ति परे वा नपरेको एकीन गर्ने उद्धार कार्यलाई प्राथमिककरण गर्ने ।
  ६. उद्धारकर्ता तथा दमकल अपरेटरले जोडीमा परिचालित भइ उद्धार कार्य तथा आगलागी नियन्त्रण गर्ने ।
  ७. टोली कमाण्डर र उद्धारकर्ता बीच निरन्तर संचार सम्पर्कमा रही आगलागी नियन्त्रण र उद्धार कार्यलाई एकै साथ लैजाने ।
  ८. थप पानीको लाग स्रोतको पहिचान गर्ने तथा कृतिम पोखरी आवश्यकता अनुसार निर्माण गर्ने ।
  ९. उद्धारकर्ताले आफ्नो सुरक्षाको विशेष ध्यान दिइ BA Set को प्रयोग गर्दा चेतावनीमूलक आवाज (Warning Beep) को ख्याल गर्ने ।
- ग) तेस्रो चरण: उद्धार पश्चातको कार्य ववरण
१. कमाण्डरले उद्धारकर्ताहरूको स्वास्थ्य अवस्थाका बारेमा जानकारी लने ।
  २. उद्धार सामग्रीको संख्या र अवस्थाको निरिक्षण गर्ने ।
  ३. आगलागी नियन्त्रण तथा उद्धार पश्चात मानवीय क्षति, घाइते, पी डत, अनुमानित क्षति, आगलागीको कारण तथा कार्यसम्पादन सम्बन्धमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार गरी भए गरेका कार्यको समक्षा र जाहेर गर्ने एवं अन्य कानूनी प्रकृया लगायत अभिलेखकरणका लाग स्थानीय प्रहरीसंग समन्वय गर्ने ।
  ४. सञ्चार माध्यमसंगको सम्पर्क कमाण्डरले मात्र गर्ने तथा आवश्यक ववरण मात्र उपलब्ध गराउने ।

दोस्रो दिन सत्र ४

६.२ अग्नी नियन्त्रणका उपकरण तथा औजारहरू

आगलागी नियन्त्रणका लाग प्रयोग हुदै आइरहेका उपकरणहरूलाई परम्परागत उपकरण तथा सामग्रीहरू तथा आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू गरी दुई भागमा वर्गकरण गर्न सक्न्छ ।

६.२.१ परम्परागत उपकरण तथा सामग्रीहरू

आगलागी भएको स्थान घर वा वनजंगल नजिकै प्राप्त हुने पानी पंक्तिवद्ध रूपमा उभर छायापेर, बालुवा वा माटो छायापेर, हरियो स्याउलाले झ्यापझ्याप हिक्राएर आगलागी नियन्त्रण गर्ने हाम्रो परम्परागत प्रचलित उपाय हो । यसले सानातिना र भर्खर शुरू भएको आगो निभाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेल्छ । अहिले पनि फायर एक्सटीङ्ग्वर जस्ता उपकरण तथा दमकलको सुवधा नभएको क्षेत्रमा यो तरीका ब्यापक रूपमा प्रचलित छ । साथै दमकल भएका क्षेत्रमा पनि दमकल पुग्नु भन्दा पहिले समुदायमा मलेर आगो निभाउने गरिन्छ । यसका अलावा निम्न सामग्री तथा उपकरणहरू नियन्त्रणमा प्रयोग गरिन्छ ।

क) आगो निभाउने बाल्टिन (Fire Bucket):

परम्परादेखि चल आएको तथा हरेक साना ठुला कार्यालय देखि सुरक्षा निकायका अगाडि देखने यो आगो निभाउने बाल्टिन दुइप्रकार हुन्छ । एउटा पानी राख्नको लागि र अर्को सुक्खा बालुवा राख्नको लागि । आगो निभाउने काममा प्रयोग हुने बाल्टिनको आकार अरु बाल्टिन भन्दा फरक सोली आकारको हुन्छ कनकी त्यसमा भरिएको पानी भएको स्थानमा छायाप्टा एकै पटक सबै पानी छायापयोस ।

Fire Bucket

ख) आगो निभाउने कम्बल (Fire Blanket) :

यो को शुरूवाती अवस्थाको आगोलनिभाउनका लागि बनाइएको विशेष प्रकारको कम्बल हो । आगो निभाउने कम्बलहरू सामान्यतया फाइबर ग्लासले बनेका हुन्छन् र यसमा सलकोनमा आधारित अग्नि प्रतिरोधी तह रहेको हुन्छ जसले ताप रोक्न मद्दत गर्दछ । यो प्राय ४'x४' वा ६'x६' को साइजमा हुन्छ साथै आवश्यकता अनुसार लम्बाइमा धेरै पनि पाउन सक्न्छ । यो मानिसको शरिर वा भान्छामा लागेको आगो निभाउनका लागि उपयुक्त हुन्छ । जहाँ आगो लागेको छ त्यहाँ यसले पुरै ढाकेर केही समय राखेपछि आगो निभ्छ ।

Fire Blanket

ग) आगोलाई पटेर निभाउने उपकरण (Fire Beater) :

फायर बटर एउटा लामो रबर, प्लाष्टिक वा फलामको लामो सधा बिड भएको चारपाटे वा आयताकार धातुले बनेको हुन्छ । प्रयोगकर्ताले ज्वालालाई बिटरको चौडा तर्फबाट छोप्ने र हिर्काउने काम गर्छ जसले गर्दा आगोमो रहेको अक्सिजनका मात्रा घट्दछ । यसले गर्दा आगोको दुरीसंगै आगोबाट निस्कने ताप घट्दै जान्छ । आगोको राप वा तापलाई

Fire Beater

घटाउनको लागि लामो बिडको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । फायर बिटरले प्रायः वस्तारै हिर्काएर वा प्रत्यक्ष रूपमा भएको स्थानमा यसलाई घिसारेर वा घोटेर निभाउने गरिन्छ । यो उपकरण घरमा भएको भन्दा वनडडेलो निभाउनका लागि बढी प्रयोग हुन्छ र अहिले स्थानिय वनस्पति र आगोको प्रकारलाई सुहाउने गरी व भन्न प्रकारका फायर बटरहरू वक शत गरिएका छन । धेरै सुख्खा याम र अवस्थामा फायर बिटरको प्रयोग गर्दा व्याक प्याक पम्प पनि साथमा राखेर संयुक्त प्रयोग निकै प्रभावकारी हुन्छ । सबैभन्दा प्रभावकारी व ध भनेको छिटो भन्दा छिटो भएको स्थानमा पानी छर्कदै फायर बिटरले हिर्काउदा शुरूवाती अवस्थाको आगोको तिब्रता घटाउछ ।

घ) पानी तान्ने हाते पम्प (Manual water pump):

वजुली नभएका ठाउँ वा बस्तीमा लागेको सानोतिनो आगो निभाउनका लागि प्रयोग गरिने पम्प हो । पम्पको पानी तान्ने (Suction) पट्टिको पाइपको छेउलाई पानीको ट्यांकी, पोखरी वा इनारमा राखेर पानी वतरण गर्ने (Delivery) भागमा अर्को पाइप जोडी भएको स्थानसम्म लैजाने र पम्पलाई खुट्टा वा हातले सकेसम्म छिटोछिटो चलाउने जसले गर्दा भएको स्थानमा फोर्सले पानी छ्यापी आगो निभाउन सक्छ । नेपालमा यसको प्रयोग खासै भएको पाइदैन ।

Manual Pump

ड) काउण्टर फायर (Counter Fire) :

वनमा भएको नियन्त्रणका लागि आगो नै लगाउने प्रवधलाई काउण्टर फायर भनिन्छ । यस वध अन्तरगत वनमा भएको डडेलो नियन्त्रणका लागि उक्त स्थानमा भएका ज्वलनशील पदार्थ, हावाको प्रवाह आदिलाई मध्यनजर गरी आगो फैलन नदिनका लागि क्रस आगो लगाइ निभाइन्छ । यो वनडडेलो नियन्त्रणमा अत्यधिक प्रयोग हुने वध हो ।

Counter Fire

च) अग्नि रेखा (Fire Line) :

अग्नि रेखा भन्नाले वनमा झाडीमा लागेको आगो वा डढेलो रोक्न बोट वरुवा तथा अन्य बल्ने वस्तुहरू नभएको खाली क्षेत्रलाई बुझिन्छ । वनमा लागेको डढेलो नियन्त्रणका लागि प्राकृतिक रूपमा अवस्थित अग्नि अवरोधहरू वा कृत्रिम रूपमा निर्माण गरिने कनारा हो जस्तै: प्राकृतिक रूपमा रहेका पोखरी, ताल, चट्टान, खोला तथा ससाना खोल्सी वा मानिसले बनाएका बाटो, नहर आदि ।

Fire Line

अग्नि रेखा वनमा लाग्ने डढेलो फैलन नदिनका लागि वनलाई व भन्ने खण्डमा छुट्याएर सफा गरिएको नियन्त्रण रेखाको पाटो वा सुर्कोको भाग हो र यसमा बल्न सक्ने इन्धनहरूलाई खनेर कोतारेर बनाईएको हुन्छ । अग्नि रेखाहरू बिच भएका इन्धनहरूलाई बालेर वा सफा गरेर पाटो वा सुर्को बनाइ डढेलो फैलन नदिन र बलसकेको क्षेत्रलाई नबलेको क्षेत्रबाट अलग गर्न अग्नि रेखा निर्माण गरिन्छ । बल्न सक्ने वस्तुलाई हटाएर आगो सल्कन नदिनु नै यसको प्रमुख उद्देश्य हो । हाते उपकरण वा हेभ इक्वुपमेन्ट जस्तै डोजर, एकसाभेटरको प्रयोग गरेर अग्नि रेखा निर्माण गर्न सकिन्छ ।

तेस्रो दिन सत्र १

६.२.२ आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू

क) **Portable Fire Extinguisher** (सजिलै लैजान मल्ने आगो निभाउने यन्त्र)

आगो पानीले निभाउनु पर्दछ भन्ने आम धारणा रहेको छ । तर सबै आगो पानीले निभ्दैन र सबै आगो एकै क समको हुँदैन । अग्नि वज्ञानले आगो उत्पन्न हुने श्रोतको आधारमा आगोलाई सामान्यतया पाँच प्रकारमा वर्गीकरण गरेको छ । यो पनि देश अनुसार फरक रहेको छ । अमेरिकी स्टाण्डर्ड अनुसार 'ए, बी, सी, डी र के', बेलायती स्टाण्डर्ड अनुसार 'ए, बी, सी, डी, ई र एफ', कतै 'ए, बी, सी, डी, ई र के' हुन्छ । सुरुवाती अवस्थाको आगोलाई नियन्त्रण गर्ने यन्त्र जसलाई अग्रेजीमा फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर भनिन्छ । यो एक प्रकारको मेकानिकल यन्त्र हो । नेशनल फायर प्रोटेक्शन एसो शेशन (एनएफपीए) को अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार यसको तौल १८ केजी भन्दा बढी हुनु हुँदैन तर अहिले ५० केजी सम्मका पोर्टेबल फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर पाइन्छ । यो को सम्भावना भएका सानाठुला सबै प्रकारका गाडीहरू, भवन, मल, उद्योग कलकारखाना, सनेमाघर, ब्यापारिक प्रतिष्ठान, पेट्रोल पम्प, वद्युत गृह आदि सबै स्थानहरूमा सबैको पहुँच हुने र दे खने गरी झुण्प्याएर रा खएको हुन्छ । स्थान र आवस्यक्ता अनुसार प्रयोगका हिसाबले अहिले १ केजी देखि ५० केजी सम्मका फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर पाइने भएकाले यो बहुउपयोगी हुन्छ । आगोको व भन्न प्रकार भए जस्तै निभाउनका ला ग प्रयोग गरिने फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर पनि फरक फरक प्रकारका हुन्छन् । सबै आगो एउटै फायर एक्सटीङ्गर्गुईसरले निभ्दैनन् । फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर छ प्रकारका हुन्छन् । यसको पहिचानको ला ग अङ्ग्रेजी अक्षरमा ले खएको हुन्छ । अझ सबैले सजिलै बुझ्नुन भन्ने उद्देश्यले यसको प्रकार अनुसार स लन्डरमा छुट्टा छुट्टै कलर कोड पनि दिएको हुन्छ ।

i. वाटर टाइप फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर (**Water type fire extinguisher**) :

यस प्रकारको स लण्डरमा पानी भरिएको हुन्छ । यसलाई बलेर खरानी हुने प्रकारको अर्थात् 'ए' टाइप्सको आगो निभाउनको ला ग प्रयोग गरिन्छ । यसप्रकारको फायर एक्सटीङ्गर्गुईसरमा २ वटा प्रकार रहेका हुन्छन् क) स लण्डरमा पानीलाई हावाले प्रेसराइज्ड गर्ने जसलाई स्टोर्ड प्रेसराइज्ड टाइप जसलाई आफै रि फल गर्न स कदैन, ख) कार्टिज टाइप जसलाई रि फल गर्न स कन्छ । यसको कलर कोड रातो पृष्ठभुमीमा सेतो अक्षर हुन्छ ।

ii. फोम टाइप एक्सटीङ्गर्गुईसर (**Foam type fire extinguisher**):

यसको प्रयोग पेट्रोलजन्य तथा ग्यासको मा प्रयोग हुन्छ । यो स लन्डर फजले (Foam) ले भरिएको हुन्छ । यो मेकानिकल र के मकल गरी दुइप्रकारको रहेको छ । यसमध्ये मेकानिकल टाइप बढी प्रयोगमा रहेकोछ र यसलाई रि फल पनि गर्न स कन्छ । यसमा 'ए एफ एफ एफ' फोमलाई स्टोर प्रेसर गरिएको हुन्छ । यसको कलर कोड क्रम कलरको हुन्छ ।

iii. सी ओ टु फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर (**CO₂ type fire extinguisher**):

यस स लण्डरमा भरिने ग्यास कार्बनडाईअक्साईड ग्यास हो साथै यो चसो र हाई प्रेसर हुन्छ । यो ग्यासवाला स लण्डर अरुभन्दा फरक, सुरक्षित र चलाउन सजिलो हुन्छ । यसले आगो निभाउँदा साईड ईफेक्ट पनि हुँदैन । यस प्रकारको फायर एक्सटीङ्गर्गुईसरले

आगो निभाउँदा फोम तथा पाउडरले आगो निभाउँदा जस्तो नबलेका सामानहरू वा भएको वस्तुमा कुनै असर गर्दैन, त्यसैले यसलाई क्लिन एजेण्ट पनि भनिन्छ । यो वद्युतीय सामग्री, सफ्टवेयर र कम्प्युटर नियन्त्रणको लागी उपयोगी र प्रभावकारी हुन्छ । यस स लण्डरको प्रयोग गरेर आगो निभाउँदा ४\५ फट नजिकैबाट छ्याप्नुपर्छ । यो अरू स लण्डर जस्तो एकैपटकको प्रयोगमा सबै सक्नु पर्दैन, जति स कन्छ बाँकी रहेको ग्यासलाई बन्द गरेर राख्न स कन्छ र स कए पछि रि फल पनि गर्न स कन्छ । यसको प्रयोगमा केही सावधानी अपनाउन पर्दछ । यसको प्रयोग गर्दा स लण्डरमा नाइगो हातले छुनु हुँदैन यो चसो ग्यास भएकोले हातमा आइस बर्न हुन सक्छ । बन्द कोठामा प्रयोग गरे पनि तुरुन्तै बाहिर निस्कनु पर्दछ । यसको कलर कोड कालो हो ।

iv. ड सपी टाइप फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर (**DCP type fire extinguisher**):

यसलाई डीसीपी (Dry Chemical Powder) वा पाउडर टाइप फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर पनि भनिन्छ । यसले 'ए,बी,सी' तिनै प्रकारको आगोलाई नियन्त्रण गर्न सक्छ । यसको स लण्डर भत्र ग्यासको प्रेसरसंग के मकल पाउडर रा खएको हुन्छ र आगोमा छ्याप्दा आगलागी भएको स्थानमा यस्तो तह निर्माण गर्दछ जसले ज लरहेको वस्तुसंग अक्सिजनको कनेक्सन काटिदिन्छ र आगो निभ्दछ । यस स लण्डरमा मोनोएमोनियम फस्फेट पाउडरलाई नाइट्रोजन ग्यासले स्टोर्ड प्रेसर गरिएको हुन्छ । यो स्टोर्ड प्रेसर र कार्टिज दुबै प्रकारको हुन्छ । यो सबैभन्दा बढी प्रयोग हुने प्रकारको फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर हो। यो सबै प्रकारको आगो निभाउन प्रयोग हुन्छ र ए व सी टाइप पनि भनिन्छ । यो सस्तो र प्रभावकारी हुने भएकाले प्रयोगका हिसाबले सबभन्दा धेरै प्रयोगमा रहेको पाइन्छ । यसलाई रि फल गर्न स कन्छ र प्रयोग गर्ने समयमा प्रयोग पश्चात केही समय उल्टो पारेर राख्यो भने यसमा रहेको पाउडर बचाउन स कन्छ । यसको कलर कोड निलो हो ।

v. वेट के मकल फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर (**Wet Chemical type fire extinguisher**):

यो कचेनमा प्रयोग हुने तेलजन्य पदार्थको नियन्त्रणको लागी उपयोगी हुन्छ । यसमा पोटा सयम सीटरेट लाई स्टोर्ड प्रेसर गरिएको हुन्छ । यो पनि स्टोर्ड प्रेसर र कार्टिज दुबै प्रकारको हुन्छ र रि फल गर्न स कन्छ । यसको कलर कोड पहेँलो हुन्छ ।

vi. ह्यालोन फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर (**Halon Chemical type fire extinguisher**):

ह्यालोन ग्यास वमान मा प्रयोग गरिन्थ्यो । यस ग्यासले ओजोन तहलाई असर गर्ने प्रमाणत भए पछि हाल ह्यालोन ग्यास प्रयोगमा प्रतिबन्ध छ । यसको सट्टामा होलोट्रोन फायर एक्सटीङ्गर्गुईसरको प्रयोग गर्ने गरिन्छ । यसको कलर कोड हरियो हुन्छ । यसमा आर्गोन ग्यासलाई स्टोर्ड प्रेसर गरिएको हुन्छ । यो 'ए, बी, सी' तिनै प्रकारको को ला ग उपयोगी हुन्छ । यो अन्य फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर भन्दा महँगो हुन्छ यो क्लिन एजेण्ट क्लिन एजेण्ट हो । यसको कलर कोड हरियो हुन्छ ।

यी बाहेक हाल थो टाईपको फायर बल र लक्वीड टाईपको बोटल थो फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर पनि बजारमा पाइन्छ । यी फायर एक्सटीङ्गर्गुईसरहरूको प्रयोगबाट

आगो निभाउन यसलाई आगोमा नै फयाक्नु पर्दछ । यिनीहरूको प्रयोग पुर्ण रूपमा बलेको आगोमा गर्नु पर्दछ, भर्खर शुरू भएको आगोमा यिनीहरू प्रभावकारी हुँदैनन् । यसका साथै फ्याँक्ने मानिस दक्ष र निशानेबाज हुनुपर्दछ अन्यथा निसाना सही ठाउँमा नपरेर आगो निभ्दैन त्यसैले यिनीहरूलाई त्य त भरपर्दो मानिँदैन ।

नेपालमा फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर त्य त धेरै प्रयोगमा नआइसकेकाले अन्तर्राष्ट्रिय ब्रान्डको ब्राण्डेड फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर भन्दा पनि लोकल नन ब्राण्डेड प्रयोग भइरहेका छन् जुन त्य त प्रभावकारी र वारेन्टी पनि हुँदैन । नेपालमा कुन प्रकारका भवन संरचनामा कुन क्वा लटी, कुन क्षमता र कुन प्रकारको फायर एक्सटीङ्गर्गुईसरको राख्नु पर्दछ भन्ने निश्चित मापदण्ड नभएकाले बजारमा यसको क्वा लटी कन्ट्रोल पनि हुन सकेको छैन । फायर एक्सटीङ्गर्गुईसरको क्वा लटी कन्ट्रोलको लागी सरकारले मापदण्ड तोकेर कुन कुन भवन संरचना र उद्योग धन्दा कल कारखानामा कुन कुन क्षमतामा कस्तो क समको फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर जडान गर्नु पर्ने हो? कसरी प्रयोग गर्ने? कसरी चेक जाँच गर्ने, कहाँ र कसरी मर्मत सम्भार गर्ने? बारेमा अनिवार्य र बाध्यात्मक मापदण्ड तोकी यसको निय मत अनुगमन गर्ने संयन्त्रको वकास गर्नु पर्दछ ।

vii. फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर प्रयोग गर्ने तरिका (How to use Fire Extinguisher)

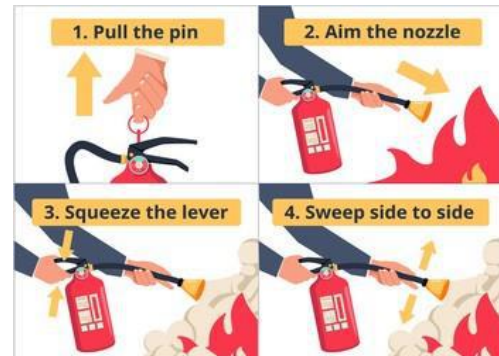
फायर एक्सटीङ्गर्गुईसर प्रयोग गर्ने वा चलाउने सबभन्दा सजिलो र उत्तम तरिका "PASS" हो । यसको अर्थ:

P= Pull the pin सबैभन्दा पहिले स लण्डरको मा थल्लो भागमा रहेको पनलाइ तान्ने जसले प्रेसर गर्ने लभरलाइ अड्काइरहेको हुन्छ ।

A= Aim the nozzle त्यसपछि फायर एक्सटीङ्गर्गुईसरको नोजललाइ आगलागी भएको स्थानमा ताक्ने।

S= Squeeze the lever तेस्रो चरणमा स लण्डरको मा थल्लो भागमा भएको लभरलाइ दवाउने जसले गर्दा स लण्डर भत्र रहेको आगो निभाउने पदार्थ वा के मकल सजिलै बाहिर निस्कन्छ । यसलाई आगो नियन्त्रणमा नआएसम्म दवाइरहने ।

S= Sweep side by side अन्तिम आगो निभाउने चरण हो । यस चरणमा आगलागी शुरू भएको स्थानमा ताकेर कुचोले बडारेको जस्तै गरी दायाँबायाँ बडार्ने जसले गर्दा आगोमा भएको अक्सिजनको कनेक्सन छुट्न गइ आगो नियन्त्रणमा आउँछ ।

Use of Fire Extinguisher

तेस्रो दिन सत्र २

६.२.२ आधुनिक उपकरण तथा यन्त्रहरू

ख) Fire Hydrant (फायर हाइड्रन्ट):

शहरी क्षेत्रमा आगलागीको वपद्को पूर्वतयारीका लागि खानेपानी प्रणालिसँगै जोडेर वा छुट्टै प्रणालीको विकास गरेर आगलागीका समयमा दमकल वा पम्पको प्रयोग गरी पानी तानेर आगलागी नियन्त्रणका लागि विकास गरिएको प्रवृत्ति नै फायर हाइड्रन्ट हो । यो निकै आवश्यक प्रवृत्ति र आगलागीको जोखिम व्यवस्थापनका लागि प्रभावकारी मानिन्छ । अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा पनि शहरका सबैजसो भागमा प्रवृत्ति जोड्ने अभ्यास छ । निश्चित दूरीहरूमा यस्ता हाइड्रन्टहरू सही व्यवस्थापन गर्न सकेको खण्डमा शहरलाई आगलागी नियन्त्रण गरी सुरक्षित बनाउन यसले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्नसक्छ । काठमाडौंमा पनि मेलम्चीको पाइपलाइन बिछ्याउने क्रममै हाइड्रन्ट जोड्ने कार्य थालिएको छ र कतिपय ठाउँमा मेलम्ची आयोजनाले 'फायर हाइड्रन्ट' हरू राखसकेको छ । यसमा अब टोलटोलमा पम्प राख्ने हो भने दमकल कुरिराख्ने पर्दैन । त्यसैले शहरी योजना बनाउँदै गर्दा आगलागी नियन्त्रणका लागि समेत पानीको व्यवस्था गर्नुपर्छ ।

Fire Hydrant

ग) Hose Reel (पानी फाल्ने पाइप):

काठमाडौंमा लगायतका शहरहरूमा शहरीकरणका साथै जनघनत्व र घरको संख्या पनि बढेको छ । यसका अलावा घरका आकार र उँचाइ पनि बढिरहेका छन् । कतिपय स्थानमा साँघुरा गल्ली भएकाले दमकल समेत छिर्न नसक्ने बस्तीहरू पनि छन् । पानीको स्रोत भएपनि दमकल र अन्य बारूणयन्त्रहरू जानसक्ने अवस्था रहदैन । जसले प्रत्येक घरमा आगलागीको जोखिम बढाएको छ र भएका भएका केही दमकलले पनि प्रभावकारी सेवा दिन नसक्ने अवस्था उत्पन्न हुँदै गएको छ । अग्ला घरमा भएको आगलागीमा माथसम्म पुगेर सेवा दिनसक्ने दमकलका दक्ष कर्मचारीहरू पनि छैनन् । त्यसैले यस्ता स्थानहरूमा प्रभावकारी रूपमा आगलागी नियन्त्रणका लागि प्रयोग गर्नका लागि व्यवस्थित रूपले राखिएको पाइप नै होज रील पाइप हो । यो पाइपलाइ पानीको स्रोत भएको र पानी तान्ने पम्प भएको स्थानमा सजिलै प्रयोग गर्न सक्न्छ साथै बहुतल्ले घरहरूको हरेक तल्लामा यसको व्यवस्थापन गर्नाले उक्त स्थानमा भएको पानी प्रयोग गरेर आगलागी नियन्त्रण गर्न सक्न्छ ।

Hose Reel Pipe

घ) Water Pump (पानी तान्ने पम्प):

टोल, छरछिमेकमा हुने पानीका स्रोत इनार, पोखरी, तलाउबाट पानी पम्प गरेर दमकलभन्दा कम खर्चमा आगो निभाउन सक्न्छ । यसका लागि फायर फाइटिङका दक्ष जनशक्ति र होज रील तथा यसका फिटिङ्सहरू टोलमा नभन्न स्थानमा सुरक्षित र सबैको पहुँचमा हुन जरूरी छ । यस

व धको प्रयोगले एउटा दमकल खरीद गर्ने खर्चमा त्यस्ता १० वटा पम्प तयार हुनसक्छन् । साथै अरू समयमा ती पम्पहरू संचाङ्का ला ग प्रयोग गरी त्यसको मर्मत सम्भार खर्च पनि जुटाउन सक्छ । यो पानीका स्रोत भएपनि दमकल छिर्न नसक्ने शहरी क्षेत्र र वद्युतीकरण नभएका तराङ्का क्षेत्रमा समेत उपयोगी हुन्छ । यदि स्थानीय तहले यो व धमा काम गर्न शुरू गरेमा राष्ट्रिय वपद जो खम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्रा धकरणले यसको ज्ञान, सीप क्षमता वकासमा सघाउने प्रतिवद्धता व्यक्त गरेको छ ।

उदाहरणका ला ग नेपाल रेडक्रस सोसाइटीले असनमा पम्प राखेको छ । दमकल भए पनि पुग्न नसक्ने ठाउँमा रेडक्रसले इनारबाट पानी निकालेर आगो निभाउने प्र व ध राखेको छ । साँखुमा पनि यसको प्रयोग भइरहेको छ, अन्य केही जिल्लामा पनि यो रा खएको छ ।

ड) दमकल (Fire Brigade):

दमकल आपतकालीन अवस्थामा अग्नि नियन्त्रण तथा उद्धार गर्ने सवारी साधन हो । त्यसमा आगलागी नियन्त्रण तथा उद्धारका ला ग आवश्यक पर्ने व भन्न यन्त्र, उपकरण, पानी र के मकल सहितका सामग्री रा खएका हुन्छन् । दमकलमा अन्तर्राष्ट्रिय वपदको 'कलर कोड' अनुसार रातो रंग लगाइएको हुन्छ र व भन्न क समका बत्ती तथा साइरन जो डएको हुन्छ । हाम्रो जस्तो आगलागी भइरहने देशमा दमकलको महत्व अत्यन्तै रहेको छ । यो आपतकालीन मानवीय सेवा प्रवाह गर्ने महत्वपूर्ण सवारी साधन हो र यसको आगलागी र उद्धार कार्यमा प्रत्येक सेकेण्डको भू मका महत्वपूर्ण हुन्छ । हामी आगलागी भएको स्थानमा एक सेकेण्ड अघि आएको भए घरको त्यो भाग बचाउन सक्थ्यो वा त्यो घरमा आगो फै लनबाट बचाउन सक्थ्यो भन्ने स्थानीय समुदायको गुनासो सुनिरहन्छौ । त्यसैले आगलागी र आपतकालीन अवस्थामा उद्धार गरी ठूलो क्षति रोक्न यो सवारी साधनको एकदम जरूरी छ र यो आफैँ महत्व प्रमाणित भएको साधन हो ।

नेपाल जस्तो मुलुकमा अग्नि नियन्त्रणका ला ग दमकल वनाको परिकल्पना नै नगरे हुन्छ । शहर भन्ने चलाइरा खएका जुन दमकलहरू छन्, ती वना शहरी आगलागी नियन्त्रण कल्पना पनि गर्न सक्न्न । भलै मानिस मलेर कतिपय ठाउँमा आगो निभाइएला तर, त्यहाँ आगो निभाउने काम मात्रै हुन्छ, क्षति न्यूनीकरण गर्न सक्दैन । आगलागी नियन्त्रणमा दमकल सबैभन्दा प्रभावकारी छ । हामीसँग अहिले जुन खालका दमकलहरू छन्, ती आधुनिक र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका छैनन् जसमा न्यूनतम सु वधा मात्रै छन् जसले गर्दा बहुतल्ले भवनहरूमा लागेको आगो नियन्त्रण गर्न कठिनाइ भइरहेको छ । त्यसैले बरु आधुनिक प्र व धयुक्त दमकलको खरीदमा सम्बन्धित निकायले ध्यान दिनुपर्छ ।

वपद जो खम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले सबै स्थानीय तहमै दमकल राख्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । कानूनले नै दमकल राख्नुपर्ने व्यवस्था गरेपछि स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्र भन्ने आगलागी नियन्त्रण गर्नका ला ग दमकल छैन भनेर पन्छिने ठाउँ नै रहदैन ।

अहिले हामीकहाँ प्रयोग भइरहेका दमकलहरू घर र बस्तीमा लागेको आगो नियन्त्रणका लागि न्यूनतम सुवधा भएका मात्रै छैन वन डढेलो नियन्त्रणका लागि छुट्टै सुवधासम्पन्न अत्याधुनिक दमकल चाहिन्छ जुन हामीसंग छैन । नेपालको परिप्रेक्ष्यमा वन डढेलोको वषयमा पनि व्यापक रूपमा छलफल र वश्लेषण गरी फरक पाटोबाट सोच्नुपर्ने हुन्छ । यद्यपि, त्यसका लागि पनि छुट्टै कसको दमकल हुन्छ ।

च) एरियल फायर फाइटिङ:

ठूलो र धेरै क्षेत्रमा फैलेको वन डढेलो र नियन्त्रण भन्दा बाहिर जान लागेको गाउँ वा समुदायमा लागेको आगो प्लेन वा हे लकप्टरको प्रयोग गरी नियन्त्रण गरिने वधलाइ एरियल फायर फाइटिङ भनिन्छ । यस वधको प्रयोगबाट सखापै हुन लागेको वन र बस्तीलाई खरानी हुनबाट जोगाउन सकिन्छ त्यसैले आगो निभाउने फायर फाइटर वमानको भूमिका महत्त्वपूर्ण हुने गर्छ । फायर फाइटर प्लेन वा हे लकप्टर दुवै प्रवधयुक्त हुन्छ । यसले थोरै दक्ष जनशक्तिको प्रयोग गरेर फराकिलो क्षेत्रमा लागेको डढेलो निभाउन सक्छ । यस प्रवधमा प्लेन वा हे लकप्टरमा पानी वा हानी नपुर्याउने ग्यासको सहयोगले आगो निभाउने वातावरणमैत्री प्रवध जडान भएका हुन्छन् ।

फायर फाइटिङका लागि वशवमा वभन्न मोडेलका हे लकप्टरहरू वकसत गरेको पाइन्छ । जसमा तीन हजार लटर पानी अट्ने ट्याङ्की हुन्छ र यसको बाहिरपट्टी हात्तीको सुँड आकारको पाइप जस्तो स्वचालित भाग हुन्छ । त्यही भागले नदी, तलाउ वा मानव निर्मित पोखरीमा पुगेर पानी तान्छ र भरिएपछि डढेलो लागेको स्थानको आकाशमा पुगेर पानी परे जस्तै बर्साउने गर्छ । यसरी आगो निभाउन जाँदा आगोबाट करिब सय मटरको दूरीसम्मको तापक्रम सहनसक्ने क्षमता यस हे लकप्टरसँग हुन्छ । हे लकप्टर चलाउन प्रशिक्षित चालक चाहिन्छ । अहिले हाम्रो देशमा पनि फायर फाइटर हे लकप्टर ल्याउने प्रक्रिया चलिरहेको छ तथापी हामीकहाँ उक्त हे लकप्टर चलाउने दक्ष जनशक्ति छैन ।

अग्नी नियन्त्रणका उपकरण तथा औजारहरू²

SN	Particulars	Sets	Remarks
1.	Fire Engine (दमकल)	1 Set	
2.	Light Portable Pump (LPP)	1 Set	
3.	Fire Extinguisher	2 Pcs	18 kg. each
4.	Fire Blanket	5 Pcs	
5.	Improvise Pound	1 Set (3000 Liter)	
6.	Breathing Apparatus (BA Set)	5 Set	
7.	Fire Static rope	2 roll (1/60m)	

² परि शष्ट ४ : नेपाल प्रहरी वपद व्यवस्थापन महाशाखा तथा मातहत एकाइहरूको सञ्चालन कार्यदेश (SOP) २०७३

8.	Ladder (105)	2 Pcs	3 Extension
9.	Dragon Light	1 Pcs	
10.	Search Light	5 Pcs	
11.	Stretcher	1 Pcs	
12.	Hook	1 Pcs	
13.	Mega Phone	1 Set	
14.	Medical Kit Box	1 Set	
15.	Fire Safety Rope	5 m	5 Pcs
16.	Foam	20 Liter	
17.	Whistle	6 Pcs	
18.	Video/Still Camera	1 Set	

Personal Protective Equipment-PPEs

19.	Fire Boots	5 pairs	
20.	Fire Helmet	5 Pcs	
21.	Fire Fighting suit	5 pairs	
22.	Fire Gloves	5 pairs	
23.	Fire Eye glass	5 Pcs	

नोट: बिपद्को प्रकृति, प्रकार र असरका आधारमा आवश्यक पर्ने समय सापेक्ष उद्धार उपकरण तथा औजारहरूको अन्वेषण, पहिचान र व्यवस्थापन समेत गरिदै ल गने छ भने हाललाइ उपलब्ध भएका उद्धार उपकरण तथा औजारहरूको ववरण मा थ उल्लेखत समावेश गरिएको छ ।

तेस्रो दिन सत्र ३

६.२.३ व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणहरू (Personal Protective Equipment for firefighting)

PPE is equipment that will protect the user against health or safety risk at work.³

कुनैपनि जो खम वा खतराको समयमा ब्यक्तिको सुरक्षा गर्ने कुनैपनि सामग्रीलाई ब्यक्तिगत सुरक्षा उपकरण भनिन्छ । यी उपकरणहरू काम गर्ने स्थान, कामको प्र कत र त्यहाँ रहेको जो खम अनुसार फरक हुन्छन, जस्तै: निर्माण क्षेत्र, स्वास्थ्य क्षेत्र, खोज उद्धार, आगलागी नियन्त्रण ।

PPE is designed to protect firefighters from serious injuries or illnesses resulting from contact with fire, CBRNE (Chemical, Biological, Radiological, Nuclear, and high yield Explosives) hazards, and more. It covers a variety of devices and garments, such as respirators, turnout gear, gloves, blankets, and gas masks.⁴

PPE can include items such as safety helmets, gloves, eye protection, hazmat suits, high-visibility clothing, safety footwear, safety harnesses, ear plugs, ear defenders and respiratory protective equipment (RPE). In appropriate situations disposable PPE may be provided; eg single-use coveralls. Employers have duties concerning the provision and use of personal protective equipment at work.⁵

आगलागी नियन्त्रणमा प्रयोग हुने केही ब्यक्तिगत सुरक्षा सामग्रीहरू निम्नानुसार रहेको छ ।

क) टाउको सुरक्षा गर्ने सामग्री (Head protection Equipment)

Hard Helmet and fire hood

सुरक्षा हेलमेटले टाउकोको सुरक्षा प्रदान गर्दछ। कडा हेलमेटले टाउकोमा खस्न सक्ने भारी वजन र अचानक झट्काहरूबाट बचाउछ । सुरक्षात्मक हेलमेटले टाउकोलाई ठूलो चोटपटक लाग्नबाट सुरक्षित राख्छ। यसका साथै हेलमेटसंग मल्ने खालको फायर हुड लगाउनाले घाँटीलाई आगोको ताप र लप्काबाट बचाउँछ ।

ख) शरिर सुरक्षाका सामग्री (Body Protection Equipment)

(Fire Fighting Suit)

फायर फाइटरहरूले संथेटिक फाइबरले बनेको वशेष शरिर सुरक्षा गर्ने उपकरण लगाउनु पर्छ। संथेटिक फाइबरले अत्य धक तापलाई सहन सक्छ । यसले अत्य धक तापलाई रोक्छ र लगाउन सहज हुन्छ।

ग) खुट्टा सुरक्षाका सामग्री (Foot Protection Equipment)

बुट: (Boot)

---

³ Yogender kadyans academy

⁴ <https://www.firerescue1academy.com/fire-rescue-training/>

⁵ <https://www.shponline.co.uk/ppe-personal-protective-equipment/>

आगो निभाउने कार्य गार्हो काम हो जसका ला ग खटिने ब्यक्ति फुर्तिलो हुनुपर्दछ । उनीहरू कहिलेकाँही दशीं तल्लामा चढ्नुपर्दछ र प्रायः हतारमा हिड्नु पर्छ। त्यसैले उनीहरूलाई खुट्टा छिटो चलाउन र तापबाट बचाउन खुट्टामा फट हुने, कम तौल भएका, लगाउन सहज हुने र तातो खप्न सक्ने, आरामदायी बुटहरू आवश्यक छ जसले खुट्टा सुरक्षित राख्छ।

घ) हात सुरक्षा सामग्री (Hand Protection Equipment)

पञ्जा (Gloves)

आगो निभाउनका ला ग सबैभन्दा धेरै काम गर्ने अंग हात हो त्यसैले यसलाई सुरक्षित राख्न जरूरी छ । हातलाई सुरक्षित राख्ने एकमात्र उपाय भनेको छिट्टा नतात्ने, आगोले छिट्टा नटिप्ने र हातलाई पुरै ढाक्ने पञ्जा नै हो । पञ्जा लगाउन सहज हुने सुरक्षा प्रदान गर्ने तातो प्रतिरोधी हुनुपर्छ।

ङ) आँखा तथा अनुहार सुरक्षा (Eye and face Protection Equipment)

सुरक्षा चश्मा र फेस सल (Safety goggles and eyewear):

आँखा मानव शरीरको सबैभन्दा संवेदनशील अंग हो यसको विशेष सुरक्षा गर्नुपर्दछ । आगोको मुसुलो र यसबाट निस्किएको धुवाँमा निरन्तर हेरिहदा आँखामा प्रतिकूल प्रभाव पार्न सक्छ। त्यसैले आगलागी नियन्त्रणमा काम गर्ने व्यक्तिले सुरक्षा चश्मा र अनुहार ढाक्ने गरी फेस सल लगाउनु पर्दछ जसले हानिकारक धुँवा, सधा आगोको लप्का, र तातोबाट आँखा र अनुहारलाई बचाउछ । आईवेयरले आगो, हानिकारक वकरण र हानिकारक रसायनको जो खमबाट पनि सुरक्षा सुनिश्चित गर्दछ।

च) स्वास प्रस्वाश सुरक्षा (Respiratory Protection Equipment)

रेस्पिरेटोरी मास्क: (Respiratory masks):

रेस्पिरेटोरी मास्क आगलागी नियन्त्रणमा महत्वपूर्ण व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरण हो । यसले सास फेर्न सजिलो बनाउँछ। आगो वरिपरिको हावा दुषत बन्छ साथै आगोको लप्का र धुवाँले सास लन गाह्रो बनाउछ । यस्तो महत्वपूर्ण समयमा, रेस्पिरेटोरी मास्कले स्वासप्रस्वास प्रक्रियालाई सजिलो बनाउन सक्छ।

छ) सुनाइ सम्बन्धि सुरक्षा (Hearing Protection Equipment)

आगलागी भएको क्षेत्रमा धेरै मानिसको भड र हल्लाले कम सुनिने हुन्छ जसले आगलागी नियन्त्रणमा खटिएका ब्यक्तिको ध्यान अन्यत्र गइ काममा ढिलाइ हुन सक्छ। त्यसैले उनीहरूको कानलाई बचाउन र बाहिरको हल्लाबाट बच्न सुरक्षा उपकरण लगाउनु आवश्यक छ। कान संरक्षण उपकरणहरूमा इयरप्लगहरू, इयरमफ्स, इत्यादि समावेश छन्।

ज) उचाइ तथा पहुँच सम्बन्धि सुरक्षा (Height and Access Protection Equipment)

अग्लो भवन तथा संरचनामा भएको आगलागी नियन्त्रणका ला ग विशेष सुरक्षाका उपकरणहरूको आवश्यकता पर्दछ । जस अन्तर्गत डोरी, हुक, Figure of eight hook, सट हार्नेस (seat harness), बडी हार्नेस (Body harness), लोअरीड हार्नेस (Lowering harness), लफिटड उद्धार (Lifting rescue) आदि ।

व्यक्तिगत सुरक्षात्मक उपकरणका आवश्यकताहरू

व्यक्तिगत सुरक्षात्मक उपकरणको उपयुक्त प्रयोग होस भनेर सुरक्षित डिजाइन गरिनु पर्दछ र निर्माणका क्रममा मानकहरूलाई ध्यान दिनुपर्दछ । सबै उपकरणहरूको डिजाइन र निर्माण सावधानीपूर्वक गर्नुपर्छ। समय समयमा परिक्षण गरी कुनै त्रुटि नभएको कुरा सुनिश्चित गर्नुपर्छ। व्यक्तिगत सुरक्षात्मक उपकरण कहिले लगाउने, कसले लगाउने, कसरी लगाउने र यसले गर्ने सुरक्षाका बारेमा फायर फाइटरलाई सकाउनु पर्दछ । यसका लागि निम्न वषयहरू महत्वपूर्ण छन् ।

- फायर फाइटरका लागि व्यक्तिगत सुरक्षात्मक उपकरण लगाउने उत्तम अभ्यास ।
- व्यक्तिगत सुरक्षात्मक उपकरण पूरै आगलागी घटना अवधभर फायर फाइटरले लगाउनुपर्दछ।
- आगलागीको घटनास्थल छोड्नु अघि, उपकरणहरू राम्रोसँग निरीक्षण गर्नुपर्छ र यसलाई रसायनिक रहित र सफा राख्नका लागि साबुन पानी र ब्रशले धुनुपर्दछ ।
- आगलागी नियन्त्रकहरूले व्यक्तिगत सुरक्षात्मक उपकरणहरू शरिरबाट हटाएपछि शरीरको खुला भागहरूलाई चसो बस्तुले पुछ्नुपर्छ ।
- काम सकएपछि व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणहरूलाई हानिकारक दूषित पदार्थहरूबाट निरन्तर सफा गर्ने र प्रदुषणरहित बनाउनु पर्दछ।

तेस्रो दिन सत्र ४

७. आगलागी सुरक्षा व्यवस्थापन योजना

सुरक्षा यस्तो उपाय हो जस्तले सम्भावित दुर्घटना वा क्षतिबाट मुक्त गरिदिन्छ वा जोगाउँछ । कुनैपनि खतरा वा घटनाबाट जो गनका लाग अपनाउने जतिपनि उपाय तथा प्रवधहरू छन् ती सबैको संगालोलाइ सुरक्षा अवधारणा भनिन्छ र यस्ता घटना वा खतराबाट मानवीय तथा धनसम्पत्तको सुरक्षाका लाग तयार गरिने वा अपनाइने नीतिनियम, वध, प्रक्रिया, प्रवध वा अन्य क्रयाकलाप तथा पहलहरूको संगालो नै सुरक्षा व्यवस्थापन हो । सुरक्षा व्यवस्थापनका लाग कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थापन, योजना, सुरक्षा मापदण्ड, कार्य सञ्चालन कार्यवध, आवश्यक सामग्री तथा उपकरणको व्यवस्थापन, दक्ष जनशक्ति तथा व्यक्तिगत सुरक्षा व्यवस्थापन जस्ता वषयहरू महत्वपूर्ण हुन्छन् ।

अग्नि सुरक्षा व्यवस्थापन योजनाले कार्यान्वयन, नियन्त्रण, निगरानी, र अग्नि सुरक्षा मापदण्डको समीक्षाका साथै मापदण्डहरू तर्जुमा भएको छ क छैन, तर्जुमा भएका मापदण्डहरू लागु भएका छन क छैनन, सुनिश्चित गर्न व्यवस्थाको रूपरेखा प्रस्तुत गर्दछ। योजनाले आगोको घटनालाई रोक्नको लाग प्रभावकारी रूपमा अग्निसुरक्षाको व्यवस्थापन गर्ने प्रबन्धहरूको ववरण प्रस्तुत गर्दछ । यसका साथै यदि आगलागी भयो भने त्यसबाट मानवीय र धन सम्पत्त दुबैको सुरक्षा गर्ने व्यवस्थाका बारेमा वस्तुतः ववरण प्रदान गर्दछ ।

वना कुनै पूर्वाग्रह योजना लागु गर्नका लाग आधिकारिक अख्तियार प्राप्त निकाय, संयन्त्र र प्रणालको आवश्यकता पर्दछ । योजनाले संगठन, योजना, अनुगमन, नियन्त्रण र अग्नी सुरक्षाका सामग्रीहरू (अग्नी नियन्त्रणका सामग्री र व्यक्तिगत सुरक्षाका सामग्री) र यी सामग्रीहरूको उक्त निकायहरूमा भएको प्रावधानहरूको समीक्षा गर्न आवश्यक छ । यसका साथै आगलागीले उत्पन्न गर्ने आपतकालीन अवस्थामा घर तथा संरचनाबाट सुरक्षित रूपमा बाहिर निस्कनका लाग स्थानान्तरण मार्ग सहितको आपतकालीन योजना निर्माण गर्नुपर्दछ ।

योजना

प्रभावकारी योजनामा निम्न वषयहरू समावेश गरिनुपर्दछः

- जिम्मेवार व्यक्तिले कसरी अग्निसुरक्षा जोखिम लेखाजोखा गर्ने सुझाव प्रदान गर्दछन र जोखिमहरूको अन्त्यका साथै व्यक्तिहरूमा हुने जोखिम घटाउने प्राथमिकताहरू निर्धारण गर्दछ।
- जोखिम कम गर्ने वा हटाउने उद्देश्य निर्धारण गर्न र प्राथमिकताहरूबारे निर्णय गर्ने जोखिम लेखाजोखा पूरा गर्ने व्यवस्थित दृष्टिकोण अपनाउने ।
- जोखिमलाई नियन्त्रणमा राख्न उचित उपायहरूको चयन।
- कार्य सम्पादन मापदण्डहरूको स्थापना र सुरक्षात्मक र रोकथामका उपायहरूको कार्यान्वयन।

संगठन

अग्नी सुरक्षाका लाग संगठनको संरचना र यसमा निम्न लखत कुराहरू समावेश गर्नु पर्दछः

- स्वास्थ्य र सुरक्षा जानकारी कर्मचारीहरूलाई सूचित गराउने प्रणाल र तरीका ।
- कर्मचारीहरूको संलग्नतामा अग्नी सुरक्षा जोखिम लेखाजोखाका सबै पक्षहरूको अनुपालनको सुनिश्चितता ।

- अग्नी नियन्त्रणका सुरक्षात्मक र रोकथामका उपायहरूका साथै तीनीहरूको कार्यान्वयनमा संलग्न हुने व्यक्तिहरूको संख्या, कार्य ववरण, कार्य सञ्चालन कार्य व ध तर्जुमा आदि वषयमा निर्णय ।
- अग्नी सुरक्षामा खटिने कामदारहरू, रोजगारदाताहरू, वा अन्य जिम्मेवार व्यक्तिहरू र सरोकारवालाहरूसँग प्रभावकारी सञ्चार प्रणाली ।
- दक्षता अ भवृद् धका ला ग पर्याप्त निर्देशन, जानकारी, र ता लम तथा प्र शक्षण ।
- संर क्षत क्षेत्रहरू/आगलागीको जो खम क्षेत्रको ववरण ।
- मर्मत योजनाहरू ।
- आगजनी को रोकथाम ।
- आगो रोकथाम र हाउसकी पंग उपायहरू ।
- अभ्यास सत्र र आगो ड्रल को ववरण ।
- स्थानान्तरण / आपतकालीन योजना ।
- अग्नी सुरक्षा जो खम लेखाजोखा ।

नियन्त्रण

आगलागी सम्बन्धि निकाय वा संगठनमा अग्नीसुरक्षाको जिम्मेवारी लने तहगत व्यक्तिहरूको पहिचान खुल्नुपर्दछ । नियन्त्रणका ला ग निम्न ल खत स्था पत उपायहरू हुनुपर्दछ :

- पर्याप्त सुपरीवेक्षणको सुनिश्चितता
- न्यायपूर्ण कार्यसम्पादन ला ग व शष्ट र मापनयोग्य मापदण्डहरूको तय ।
- जिम्मेवारी बोध सहित निर्दिष्ट ब्यक्तिहरूलाई काममा परिचालन गरिएको सुनिश्चितता।
- स्वास्थ्य, सुरक्षा, र अग्नी सुरक्षा सम्बन्धि जिम्मेवारीको स्पष्टता ।

अनुगमन

अग्नि सुरक्षा नीतिको सफलता मापन गर्ने व ध पहिचान भएको हुनु पर्दछ । यसमा आगोको सावधानीको निय मत जाँच, दुर्घटनाका कारणहरूको बारेमा खोजवीन, र अन्य महत्वपूर्ण जानकारीको अ भलेखीकरण समावेश गर्न आवश्यक छ:

- सबै अनुगमन प्र क्रया र गति व धहरू अ भलेख ।
- सबै दुर्घटनाहरूको अनुसन्धान भइरहेको सुनिश्चित गर्ने
- वगतमा स कएका पाठहरूका आधारमा आवश्यकता अनुसार प्र क्रयाहरू परिवर्तन गरिएको सुनिश्चित गर्ने ।
- सेवा तथा सामग्रीहरू दुरुस्त छन वा छैनन भन्ने सुनिश्चित गर्नका ला ग निय मत निरीक्षणको योजना भएको सुनिश्चितता

समीक्षा

संगठन भत्र रहेका नीतिगत वा प्र क्रयागत सुधार गर्न स कने क महरूको पहिचान गरी समीक्षा गर्नुपर्दछ । यसरी गरिने समीक्षाको ला ग निय मत प्र क्रयाको पहिचान गर्नुपर्दछ। समीक्षाका प्र क्रयामा निम्न कुराहरू संलग्न हुनु पर्छ:

- नगरिएका काम प्राथ मकता दिइ पुरा गर्नका ला ग उपचारात्मक प्रणा ल भएको सुनिश्चितता ।
- उपचारात्मक कार्य सम्पन्न भएको सुनिश्चित गर्नका ला ग संयन्त्रको स्थापना ।
- सबै प्रणा लहरू स क्रय रहेको निश्चित गर्न व्यवस्थापन प्रणालीहरूको निय मत समीक्षा ।

७.१ आगलागीको आपतकालीन योजना

आगलागीका घटनाको प्रतिकार्यका लागी आपतकालीन योजना अनिवार्य रूपमा हुनुपर्छ । आपतकालीन योजना कुनैपनि भवन तथा संरचनामा रहेका मानिसहरूलाई आगलागी भयो भने उक्त स्थानबाट सुरक्षित रूपमा बाहिर निस्कनका लागी तयार गरिएको स्थानान्तरण मार्ग सहितको योजना हो ।

आपतकालीन योजनामा भवन तथा संरचना भित्र बस्ने, केही भागमात्र प्रयोग गर्ने, त्यहाँ काम गर्ने र अन्य सबैलाई आगलागीको घटना भयो भने त्यसबाट कसरी बच्ने भन्ने स्पष्ट र सान्द्र र्भक जानकारीको साथसाथै उचित निर्देशनहरू उल्लेख गरिएको हुनुपर्दछ । यो आपतकालीन योजना बनाउँदा आगलागीका समयमा प्रभावकारी काम गर्न सक्ने संभावना धेरै न्यून हुन्छ वा कठिनाई उत्पन्न हुन्छ ।

आपतकालीन योजना अग्नि जोखिम लेखाजोखाको परिणामका आधारमा सहभागीतात्मक तरीकाबाट निर्माण गर्नुपर्दछ साथै घरपरिसरमा बस्ने व्यक्तिहरू, काम गर्ने कर्मचारीहरूका साथै कार्यान्वयन गर्ने निकायको पहुँचमा हुनुपर्दछ । यो साना तथा ठुला घर परिसर वा भवनको संरचना तथा आकारका आधारमा फरक फरक हुन्छ ।

आपतकालीन योजना घर परिसर वा भवन तथा संरचनाको आकार प्रकार अनुसार उपयुक्त हुन आवश्यक छ जसमा निम्न कुराहरू समावेश गरिनु पर्दछ :

- आगलागी नियन्त्रणका लागी गरिएका व्यवस्था
- प्रमुख स्थानान्तरण मार्गहरू पहिचान र त्यस मार्गबाट सुरक्षित रूपमा बाहिर निस्किएर सुरक्षित स्थानमा जाने तरीका र जानकारी
- उच्च आगलागी जोखिम क्षेत्रहरूका लागी वृष्ट व्यवस्था
- विशेष जोखिम समुह; अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, वृद्धवृद्धा तथा अशक्त व्यक्तिहरू; का लागी सुरक्षित निकासको प्रबन्ध
- यदि आगलागीको घटना भएमा कुनैपनि प्रक्रियाहरू/उपकरणहरू/मेशिनहरू/बिजुली आपूर्तिहरू पृथक गर्ने वा बन्द हुने व्यवस्था गर्ने
- आगलागीका घटनामा विशेष जिम्मेवार हुने कर्मचारीको पहिचान र कर्तव्य
- घर परिसरमा गरिने स्थानान्तरणलाई सम्हाल्ने तरीका
- आगलागी भएको अवस्थामा गर्नुपर्ने कार्य ववरण
- सबै मानिसहरू सुरक्षित स्थलमा जम्मा भइसकेपछि सम्पूर्ण घरपरिसर खाली भएको छ कि छैन भनेर जाँच गर्ने प्रक्रिया
- आगलागी हुँदा मानिसहरूलाई पूर्वचेतावनी दिने प्रणाली
- सम्पूर्ण व्यक्ति घरपरिसरबाट बाहिर निस्केपछिको योजना
- स्थानान्तरण योजना कार्यान्वयन
- आगलागीमा खटिने व्यक्ति वा कर्मचारीहरूको लागी आवश्यकता अनुसार तालिम तथा प्रशिक्षणको व्यवस्था
- आगलागीमा खटिने व्यक्ति, कर्मचारीहरू वा उद्धारकर्मीहरूलाई आगलागी शुरू भएको स्थान तथा अत्यधिक ज्वलनशील पदार्थहरू रहेको स्थान र अन्य जोखिमको सूचित गर्ने प्रक्रियाहरू
- आगलागी, उद्धार र अन्य महत्वपूर्ण सेवाहरूमा सम्पर्क गर्ने जिम्मेवार व्यक्ति तोक्ने

- आगलागी पत्ता लगाउने, स्थानान्तरण गरिने लफ्टहरू, चेतावनी प्रणाली, धुँवा नियन्त्रण प्रणाली वा स्प्रिंकलरहरू जस्ता जीवन सुरक्षा प्रणालीहरूले काम गर्न छाडेका अवस्थाका लागि आकस्मिक योजनाहरू

आपतका लन योजनाको एक अंशको रूपमा, आगलागीको घटना पछिको परिस्थितिमा पनि व भन्न कार्यहरू गर्नुपर्ने हुन्छ त्यसका लागि निम्न वषयहरूलाई घटना पश्चातका योजनामा समावेश गर्नु पर्ने हुन्छ :

- वषम परिस्थिती
- मानिसहरूलाई भवनबाट टाढा हटाउन
- साथीहरूसंग पुन मेलन गर्न चाहने मानिसहरू
- व्यक्तिगत सामान (मूल्यवान चीजहरू) अझै भवन परिसर भित्रै रहेका व्यक्तिहरू
- सहारा वहीन बालबा लकाहरू आदि

चौथो दिन सत्र १

७.२ स्थानान्तरण योजना

घर वा कुनै सार्वजनिक भवन, होटल, मल वा अन्य संरचना भन्ने भएका बेला आगलागी वा अन्य वपद्का घटनाहरू घटिहाल्यो भने त्यहाँ भन्ने र छेउछाउमा रहेका मानिसहरूलाई कसरी बचाउने, कसरी बाहिर निस्कने र सुरक्षित स्थानतर्फ जाने भन्ने मार्गसहित स चित्र वर्णन गरिएको योजनालाई स्थानान्तरण योजना भनिन्छ । आगलागीका समयमा आफु र आफ्नो घर वा संरचनामा रहेका सम्पूर्ण व्यक्तिहरूलाई आगलागीबाट बचेर सुरक्षित रूपमा बाहिर निस्कन र सुरक्षित स्थानमा लैजाने योजना हुनु महत्त्वपूर्ण छ ता क आपतकालीन अवस्थामा घर वा संरचनाबाट कसरी सुरक्षित मार्ग प्रयोग गरेर सजिलै बाहिर निस्कन स कयोस ।

अहिले घर तथा संरचनाको आकार अवस्था र अवस्थिति हेर्दा धेरै जटिलता दे खन्छ । बहुतल्ले भवन तथा ठुलाठुला औद्योगिक तथा रासायनिक केन्द्रहरूको संख्या बढ्दै गइरहेको छ । यस्तो अवस्थामा कुनै पनि भवन तथा संरचनामा आगलागी भयो भने त्यस स्थानको भन्नेबाट सुरक्षित बाहिर निस्केर सुरक्षित स्थानमा जानका ला ग सबैले बुझ्ने र सरल तरीकाबाट सबैले बुझ्ने गरी स्थानान्तरण योजना बनाइ सार्वजनिक रूपमा दे खने गरी राख्नु पर्दछ । यदि घरको स्थानान्तरण योजना बनाउने हो भने सबै परिवारका सदस्यहरूको सहभा गतामा बनाउँदा सबैले स्थानान्तरण योजना बारे जानकारी पाउँछन ।

स्थानान्तरण योजनामा समावेश गर्नुपर्ने कुराहरू

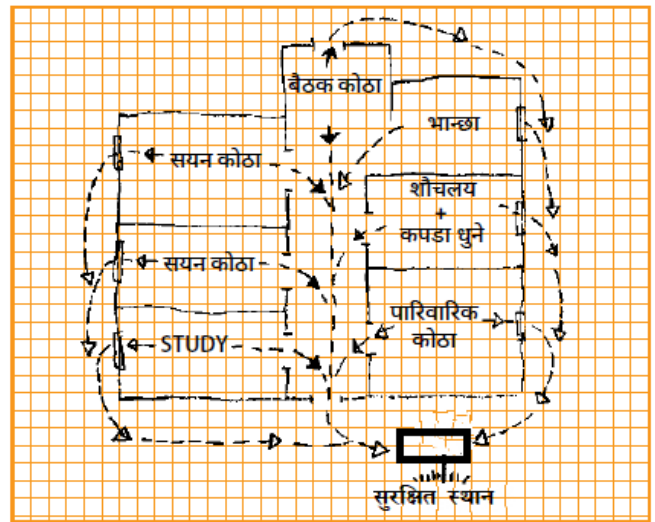
घरमा रहेका सबै व्यक्तिको नामको सूची र र हाल रहेको ठेगाना

- .....
- .....
- .....
- .....

घर रहेको ठेगाना .....

सुरक्षित जम्मा हुने स्थान (स्थानान्तरण मार्गसहित नक्सा समावेश गर्ने) .....

.....
.....

स्थानान्तरण योजनाको नमूना

आगलागीबाट सुरक्षित हुन यी महत्त्वपूर्ण बुँदाहरू याद गर्नुहोस्:

- प्रत्येक कोठाबाट बाहिर निस्कनका ला ग तयार गरिएको दुई तरिकाबारे जानकारी राख्नुहोस् ।

- यदि आगलागी हुँदा घर भित्रै हुनुहुन्छ भने आगो र धुवाँ फै लनबाट रोक्न ढोका बन्द गर्नुहोस् ।
- धुँवामा बचनका ला ग भुइँमा लम्पसार परेर घि स्रएर बाहिर कोठा बाहिर जानुहोस् ।
- बाहिर निस्कनु होस् र घरमा भएका अन्य सदस्यहरूलाई आगलागी बारे सु चत गर्नुहोस्।
- यदि बाहिर हुनुहुन्छ भने बाहिर नै बस्नु होस् । भत्र नजानुहोस् !
- सबैजना भेला हुनका ला ग तय गरिएको सुर क्षत स्थानमा भेला हुनुहोस् ।
- निकटतम उपलब्ध फोनबाट दमकलका ला ग १०१ नम्बर वा आफ्नो एरियाका ला ग तो कएको नम्बरमा फोन गर्नुहोस ।
- दमकल र अग्नि नियन्त्रकहरू (fire fighter) नआउन्जेल कुर्नुहोस् ।

आगलागीबाट बँचनका ला ग सुरक्षाको चेक लस्ट

- काम गर्ने स्थानमा धुँवा अलार्म (Fire detector) राख्नुहोस् र तिनीहरूलाई निय मत परीक्षण गर्नुहोस्।
- घरमा हुने आगलागीबाट सुर क्षत हुनका ला ग सुर क्षत स्थानान्तरण योजना निर्माण गर्नुहोस र सुर क्षत स्थान पहिचान गरी निय मत अभ्यास गर्नुहोस् ।
- खाना पकाउनुभन्दा अगाड राम्रोसंग चुल्हो, भण्डारण गरिएका सामग्रीहरू र ज्वलनशील पदार्थहरूको जाँच गर्नुहोस ।
- वद्युत सप्लाइको पावर बोर्डको प्लग अन गर्नुभन्दा अगाडी राम्रोसंग हेर्नुहोस र चसो हात र नाङ्गो खुट्टा भएको समयमा कहिल्यै वद्युतीय उपकरण नचलाउनु होस ।
- घरबाट बाहिर निस्कने बाटो सधै खुल्ला र सफा राख्नुहोस्।
- भान्सामा भएका आगोको स्रोतले छिट्टै जलाउनसक्ने वस्तु चुल्हो वा आगोको स्रोतबाट कमिमा १ मटर टाढा राख्नुहोस् ।
- लाइटर, सलाई, मैनबत्ती, धूप, तेल बर्नर र चुरोटहरू बच्चाको पहुँचबाट टाढा राख्नुहोस्।
- आगलागीको स्रोत (रसायनिक पदार्थ) लाइ बच्चाहरूको पहुँचबाट टाढा भण्डार गर्नुहोस् ।
- तपाईँ घर भत्र हुँदा सँधै लक गरेका ढोकाहरूको चावी सुर क्षत र सबैको पहुँच हुने स्थानमा राख्नुहोस ता क आगलागी भयो भने तपाईँ सजिलै ढोका खोलेर बाहिर निस्कनु सक्नुहुन्छ।

चौथो दिन सत्र २

७.३ आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यास

आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यास वा गति व ध हो जसमा सहभागीहरूले योजनाबद्ध रूपमा वास्तवक आगलागीको घटनाबाट आफुलाई बचाउनका लागि चालनुपर्ने कदमहरू चरणबद्ध रूपमा गर्दछन् । जसले गर्दा उनीहरू नडराइकन आगलागी व्यवस्थान गर्न तयार हुन्छन् । यदि आगलागी भइहाल्यो भने त्यहाँ भएका व्यक्तिहरूलाई छिटो निकाल्नु पर्छ र सुरक्षित ठाउँमा पुर्याउनु पर्छ । उच्चतम सुरक्षाको लागि प्रत्येक घर र सार्वजनिक भवन, विद्यालय, अस्पताल, सनेमा हल वा सरकारी कार्यालयहरूमा स्थानान्तरण प्रक्रिया हुनुपर्दछ र नियम त आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यास सञ्चालन गर्नुपर्दछ।^६ यी अभ्यासहरूले सुरक्षाको लागि अपनाउनु पर्ने उपायहरू बारे ज्ञान प्रदान गर्दछ।

आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यासले समग्र आपतकालीन योजनाका साथै स्थानान्तरण योजनाको समेत परीक्षण गर्ने मद्दत गर्दछ । यस्ता कृत्रिम अभ्यास कम्तिमा पनि अर्धवार्षिक रूपमा गरिनु पर्दछ । यसरी गरिने कृत्रिम अभ्यासमा सहभागी हुने सबैलाई आफ्नो भूमिका स्पष्ट रूपमा थाहा हुन जरूरी छ यदी नभएमा दुर्घटना हुन सक्दछ ।

७.३.१ आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यासका प्रकारहरू

प्रमुख रूपमा आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यासलाई दुई प्रकारमा वर्गीकृत गरिएको छः

(i) घोषत अभ्यास

भवन परिसर वा संरचनामा भएका व्यक्तिहरूको अपेक्षा अनुसार गरिने अभ्यासलाई घोषत अभ्यासको रूपमा लइन्छ। यस्तो अभ्यास सबैले आगलागीबाट जो गने र स्थानान्तरण गर्ने कार्यहरू पढेका र बुझेका छन् भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्ने, प्रत्येक व्यक्तिले निर्दिष्ट प्रकोपमा कसरी प्रति क्रिया जनाउँछन् भनेर जाँच्ने, र व्यक्तिहरूको आगो निभाउने उपकरणहरू पत्ता लगाउने र सञ्चालन गर्ने क्षमता निर्धारण गर्ने उद्देश्यले सञ्चालन गरिन्छ ।

(ii) अघोषत अभ्यास ।

भवन परिसर वा संरचनामा भएका कसैलाई पनि थाहा नै नदिइ अचानक रूपमा गरिने अभ्यास अघोषत अभ्यास हो । यसले त्यहाँ रहेका मानिसहरूको आपतकालीन स्थितिमा प्रति क्रिया जनाउने क्षमताको परीक्षण गर्दछ । यस अभ्यासका निम्न लक्ष्य उद्देश्यहरू रहेका छन् : (क) भवन परिसरमा सबैले आगलागीको संकेत सुन्न सक्छन् भनेर सुनिश्चित गर्ने, (ख) सबैले स्थानान्तरण मार्ग पत्ता लगाउन सके की सकेनन परीक्षण गर्ने (ग) विशेष लक्ष्य समूहहरू जस्तै बच्चाहरू, अशक्त र जेष्ठ नागरिकहरूले ताे कए बमोजिम सुरक्षाका कदमहरू चाले चालेनन् त्यसको जानकारी लने र (घ) भवन परिसरमा भएका सबैलाई भवनबाट बाहिर निकाल्न लाग्ने समय पत्ता लगाउने ।

^६ NDRC, 2021

७.३.२ आगलागी सुरक्षाका कृत्रिम अभ्यासका चरणहरू

आगलागी सुरक्षाका कृत्रिम अभ्यासलाई प्रमुख रूपमा तीन चरणमा बाडिएको छः

१. आगलागी सुरक्षाका कृत्रिम अभ्यास अगाडि
२. आगलागी सुरक्षाका कृत्रिम अभ्यास समयमा र
३. आगलागी सुरक्षाका कृत्रिम अभ्यासपछि।

१. आगलागी सुरक्षाका कृत्रिम अभ्यास अगाडिको चरणमा निम्न कार्यहरू गर्नुपर्दछ ।

- आगलागी सुरक्षा क मटी गठन गर्ने:
  - आगलागी सूचना कार्यदल
  - स्थानान्तरण कार्यदल
  - खोज र उद्धार कार्यदल
  - फायर-फाइटिंग कार्यदल
  - प्राथमिक उपचार कार्यदल
- आगलागी सुरक्षा प्रमुख र वार्डेन छनोट गर्ने,
- सबैको भूमिका र जिम्मेवारीहरू तय गर्ने,
- स्थानीय आगलागी सुरक्षा स्टेशनको प्रमुखसंग सञ्चार गर्ने,
- सबै मानिसलाई सिकाउने,
- आधारभूत अग्नि सुरक्षा तालिम प्रदान गर्ने,
- आगलागी न्यूनीकरणका लागि आपतकालीन योजना बनाउने,
- व भन्ने परिदृश्यहरूमा आधारित आगलागी सुरक्षा अभ्यासहरू परिमार्जन गर्ने,
- स्थानान्तरण मार्गबारेमा छलफल गर्ने,
- गर्नहुने र गर्न नहुने नियमहरू निर्धारण गर्ने,
- सबै व्यक्तिहरूको अभिलेखीकरण र त्यसको अध्यावधिक गर्ने,
- मूल्यांकनका लागि निर्धारण गरिएको मार्ग खुल्ला गर्ने
- नियमित अग्नी सुरक्षा जाँच भएको सुनिश्चित गर्ने,
- धुवाँ सचेतना प्रणालीको परीक्षण
- समग्र पूर्वतयारी सुनिश्चित गर्ने,
- अभ्यास गर्नु अघि आगलागी सुरक्षा उपकरणहरू मलाउने,
- आगलागी सुरक्षा अभ्यास अघि पूर्व अभ्यास गर्ने,
- "गहन अवलोकनकर्ताहरू" नियुक्त गर्ने,

२. आगलागी सुरक्षाका कृत्रिम अभ्यास गर्ने समयमा निम्न कार्यहरू गर्नुपर्दछ ।

- योजना अनुसार अभ्यासको कार्यान्वयन सम्पन्न गर्ने,
- गरिरहेको कामलाई पूर्ण रूपमा रोक्ने,
- भवनबाट बाहिर जान शुरू गर्ने
- स्थानान्तरण मार्गलाई पछ्याउदै हिंड्ने,

- शान्त भएर बस्ने,
- प्रत्येक अभ्यासमा वास्तवक आगलागी भएको जस्तै व्यवहार गर्ने,
- ढोका बन्द गर्ने र बत्त बाल्ने,
- भर्याङको बाटो भएर बाहिर निस्कने,
- धुवाँका संकेतहरूका लागि हेर्ने,
- फुटपाथ खाली गर्ने,
- पूर्ण रूपमा खाली भएको संकेतको प्रतीक्षा गर्ने,
- बाहिर जानको लागि गइयाल वा अन्य मार्ग खोज्ने,
- सुरक्षित स्थानतिर जाने,
- अवलोकन गर्ने, अभ्यासमा लागेको समय र अभ्यास प्रक्रियाको अभिलेखीकरण गर्ने,
- सबैजना सुरक्षित स्थानमा भेला भएपछि सबैजना भए नभएको सुनिश्चित गर्ने,
- सबैलाई धन्यवाद प्रदान गर्ने ।

३. आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यास समाप्त भएपछि निम्न कार्यहरू गर्नुपर्दछ ।

- आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यास मूल्यांकन,
- सामान्य अवस्थामा फर्किएर पूर्ववत कार्यहरूको शुरुवात

चौथो दिन सत्र ३

७.४ आगलागी सुरक्षाको कृत्रिम अभ्यास (प्राक्टिकल सेशन)

चौथो दिन सत्र ४

प्राक्टिकल अभ्यासका लागि तयारी

पाँचौं दिन सत्र १ र २

प्राक्टिकल अभ्यास

पाँचौं दिन सत्र ३

आगलागीको जो खम कम गर्न समुदायले गर्नुपर्ने पहलहरू

आगलागी व भन्न प्रकारका हुने भएकाले सोही अनुसारका सावधानीहरू अपनाउनुपर्ने हुन्छ । नेपालमा भएका आगलागीका घटनाहरू प्रायशः सुक्खा मौसममा हुने भएकाले वगतमा आगलागीले पुर्याएको ठूलो क्षतिलाइ दोहोरिन नदिनका लागि स्थानीय, प्रदेश र संघीय सरकारले प्राथमिकताका साथ आवश्यक पूर्वतयारी, न्यूनीकरण र प्रतिकार्यका लागि प्रभावकारी कदम चाली योजनाबद्ध रूपमा अगाडी बढ्न जरूरी रहेको छ ।

यसका साथै आगलागीका ९० प्रतिशतभन्दा बढी घटना असावधानीकै कारण हुने गरेकाले आगलागी हुन नदिन समुदायमा हरेक ब्यक्तिले निम्न कुरामा ध्यान दिनु जरूरी छः

- खाना पकाउन वा आवश्यक काममा आगोको प्रयोग हो सयारीका साथ गर्नु पर्छ ।
- केटाकेटीलाई आगो प्रयोग गर्नबाट रोक्नु पर्छ ।
- सलाइ, लाइटर, मट्टीतेल, पेट्रोल, डजेलजस्ता आगोले सजिलै सल्किने वस्तु सुरक्षित राख्ने र बालबा लकाले नभेट्ने गरी राख्ने ।
- हुरीबतास चलेको समयमा आगोको प्रयोग नगर्ने ।
- आगोको प्रयोग गरीसकेपछि अगेनु, चुलो वा आगो बालेको ठाउँमा राम्ररी पानी हालेर आगो पूरा निभाउने ।
- चुरोट, बिँडी, सुर्ती आदि सल्काएर खाँदै नहिँड्ने वा खाँदै नखाने, खाएमा राम्ररी निभाएर मात्र त्यसका ठूटा फाल्ने ।
- वनजङ्गल छेउछाउ आगो नबाल्ने र वनमा आगो नलगाउने ।

क) आगलागी भइहाले के गर्ने ?

- आगलागी भएको जानकारी गाउँ समुदायसम्म राम्ररी पुग्नेगरी कराउँदै वा सट्टी फुकेर जनसहभा गता जुटाउने ।
- आगो फैलन नपाउँदै नियन्त्रणमा तत्कालै जुट्ने ।
- आगलागी नियन्त्रण गर्ने स्रोत, साधनको सही रूपमा उपयोग गर्ने ।
- उपलब्ध जनशक्तिलाई लाइनबद्ध गर्ने र पानी, हरिया बोटबिरुवा, बालुवा, माटोजस्ता वस्तु एकले अर्कामा हस्तान्तरण गर्दै आगलागी भएको स्थानमा छ्याप्ने ।
- सबैले सहयोगको भावनाले काम गर्ने ।
- स्रोतसाधन नभएका स्थानमा छेउछाउमा आगो बढ्न नदिनु नै आगो नियन्त्रणको सफलता भएकाले त्यसतर्फ ध्यान दिने ।
- आगलागीमा परेका मानिसलाई सम्भव भए अवस्था अनुसार कुदेर, पल्टँदै वा अन्य सुरक्षित तरिकाबाट बाहिर निक्कलन लगाउने तथा सहयोग पुर्याउने ।
- आगोको घेराबाट निक्कलन सम्भव नभएका पीडितलाई पानीले भजेको कपडा दिने र त्यस्तो भजेको कपडा शरीरमा बेरेर बाहिर निकाल्न सहयोग गर्ने ।

ख) घटनाबारे खबर गर्दा पालन गर्नुपर्ने कुरा

घटनाबारे आपतकालीन उद्धारका लागि वारुणयन्त्र सेवलाई खबर गर्दा निम्न कुराहरूको छोटकरीमा जानकारी दिनुपर्दछ:

- कस्तो घटना भएको हो ?
- घटना कुन ठाउँमा भएको हो ?
- घटनास्थल पुग्ने बाटो कुन हो ?
- बाटोको अवस्था कस्तो छ ?
- घटनाको प्रकृति कस्तो छ ?
- खबर गर्नेको नाम र सम्पर्क टेलिफोन नम्बर आदि ।

ग) समुदायमा रहेको उद्धार दलले गर्नुपर्ने काम तथा कर्तव्य

उद्धार दलमा खटिएका अग्नि नियन्त्रकको कर्तव्य आगो निभाउनु मात्र हुँदैन, प्रकोपमा फसेका केटाकेटी, वृद्धवृद्धा, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अशक्त मानिसको उद्धार गर्नु उनीहरूको प्रथम कर्तव्य हुन्छ । त्यसपछि आगो नियन्त्रणका कार्य सुचारु गर्दै घाइतेको उपचारको प्रबन्धसमेत एकैसाथ मलाउनु पर्दछ । अग्निनियन्त्रक टोलीले सधैं प्राथमिकताका आधारमा ववेक प्रयोग गरी कार्य गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

घ) आगो नियन्त्रण टोलीले अपनाउनुपर्ने प्राथमिकताक्रम

आगलागी भएको स्थान, भौगोलिक अवस्था, मानवीय तथा अन्य भौतिक क्षतिको सम्भावनाको तत्कालै आँकलन गरी अग्नि नियन्त्रकले प्राथमिकताक्रम निर्धारण गर्नुपर्ने हुन्छ । प्राथमिकताक्रम नियन्त्रण गर्दा विशेषगरी निम्न वषयलाई ध्यान दिनुपर्दछ:

अ) घटनास्थलमा प्राथमिकताका आधारमा काम गर्ने ।

- आफ्नो सुरक्षा गर्ने ।
- घाइते र फसेकाको उद्धार गर्ने ।
- आगलागी नियन्त्रण गर्ने ।
- आगलागी छेउछाउ फैलन नदिने ।
- घाइतेको प्राथमिक उपचार गर्ने ।

आ) उद्धारमा अशक्तलाई पहिलो प्राथमिकता दिने ।

ई) बालबच्चा, महिला, वृद्धवृद्धा तथा घाइतेको उद्धार गर्ने ।

उ) सावधानीसाथ काम गर्ने ।

ऊ) घटनास्थलबाट निकालेका वस्तुहरूको सुरक्षा गर्ने ।

ए) उद्धार गर्ने, वपद् नियन्त्रण गर्ने, घाइतेको प्राथमिक उपचार गर्ने र घाइतेलाई अस्पताल लाने व्यवस्था मलाउने ।

ऐ) क्षतिको ववरण लने:

- घटनाको कारण
- घटनास्थलको क्षेत्रफल
- आर्थिक क्षतिको आँकलन
- घाइतेको अवस्थाको ववरण
- मृतकको सङ्ख्या आदि ।

ड) आगो नियन्त्रणमा जनसहभा गता

समाजमा भइरहने प्रकोपबाट हुने जो खम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन गर्न सरकारी प्रयास मात्र यथेष्ट हुँदैन साथै सरकारको उपस्थिति पनि सबै स्थानमा सम्भव हुँदैन । यसकारण यसका लागि छरछिमेक तथा स्थानीय समुदायको जागरूकता तथा सहभा गता आवश्यक हुन्छ । सामूहिक सहभा गता, रोकथाम तथा न्यूनीकरणका स्थानीय ज्ञान तथा प्रवृद्धको उपयोग सम्बन्धि ज्ञान तथा जनचेतना प्रकोप न्यूनीकरणका लागि सहायक हुन्छन् । समुदायमा जति बढी चेतना जगाउने र क्षमता अभिवृद्ध गर्न सक्छ त्यसै आगलागी नियन्त्रण तथा वपद् व्यवस्थापन गरी क्षति कम गर्ने कार्य प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न सक्छ । यस्तो सामाजिक अवस्थाको विकास गर्न स्थानीय समुदायको सहभा गतामा समुदायलाई प्रत्यक्ष लाभ हुने निम्न कार्यहरू स्थानीय सरकारले तर्जुमा गरी निरन्तर कार्यान्वयन गर्नु सान्दर्भिक हुन्छ:

अ) जनचेतनामूलक कार्यक्रम

आगलागी हुने कारण र त्यसबाट पुग्ने मानवीय, आर्थिक, सामाजिक, भौगोलिक, पर्यावरणीय असरबारे जनतालाई चेतनशील बनाउने, यस्तो वपद्बाट सुरक्षित गराउने र क्षति न्यूनीकरणमा जनसहभा गता जुटाउने प्रयास पूर्वतयारीको पहिलो कार्य हो । जनचेतना अभिवृद्ध गर्न रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिकाजस्ता आमसञ्चारका माध्यमबाट यस्ता घटना हुनसक्ने कारण, क्षति न्यूनीकरणका उपाय, उद्धार, क्षतिको मूल्याङ्कन, तथ्याङ्क सङ्कलन, राहत वतरण आदि वषयमा जानकारी गराउँदा घटनाको मात्रा र तिनबाट पुग्ने क्षतिमा कमी आउँछ ।

आ) गैरसरकारी संस्थाको संलग्नता

नेपालमा प्रकोपका वपद् क्षेत्रमा काम गर्ने गैरसरकारी संस्थाहरूको संलग्नता स्थानीयस्तरमा पनि बढ्दै आएको छ । सरकारले आफ्नो दायित्व पूरा गर्न नसकेका क्षेत्रमा आँखा पुर्याएर सामुदायिक सहभा गताका आधारमा काम गर्ने प्रयासमा लागेका धेरै गैरसरकारी संस्थाले प्रकोप व्यवस्थापन, पूर्वतयारी, आपतकालीन उद्धार तथा राहतका क्षेत्रमा कार्यरत छन् । प्रकोपकै अवस्थामा तत्कालै सरकारको उपस्थिति सम्भव नहुन पनि सक्दछ । त्यस्तो अवस्थामा प्रकोपसँग सम्बन्धित कार्य गर्ने गैरसरकारी संस्थालाई आगलागी नियन्त्रण तथा आपतकालीन उद्धार र सहयोगका निमित्त सरिक गराउनुपर्दछ ।

इ) सूचनामूलक सामग्रीहरूको निर्माण तथा वतरण

आगलागीबारे सचेत गराएर क्षति न्यूनीकरण र वपद् व्यवस्थापनमा जनसहभा गता जुटाउन सार्वजनिक स्थानमा सरल भाषाका होर्डबोर्ड राख्ने, पोस्टर तथा पर्चा जस्ता सूचनामूलक सामग्री तयार गरी सार्वजनिक स्थानहरूमा टाँस्ने तथा वतरण गर्ने जस्ता कार्यबाट आगलागीबाट हुने क्षति न्यून गर्न सक्छ ।

ई) शक्षामूलक कार्यक्रम

आगलागी वा अन्य वपद्बाट बच्न पूर्वतयारी, सम्भाव्य स्थानको पहिचान तथा छनोट, प्रकोप रोकथामका उपाय, घटना वा घटनापछि घाइतेको उद्धार तथा प्राथमिक उपचारको व्यवस्था, राहत वतरण, पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापना जस्ता वषयमा सरल भाषामा पाठ्यसामग्रीको व्यवस्था, गाउँघर, सडक वा स्थानीय मञ्चमा देखाउन सक्ने नाटक, टेलिफिल्म, प्रहसन आदिका माध्यमबाट सबैलाई सजग बनाउने खालका उपयुक्त क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने । वपद्का बेला आफ्नो सम्पत्ति र आफन्त गुमाएकालाई राज्य र अन्य मानवीय क्षेत्रमा कार्यरत निकायहरूले प्रदान गर्ने मानवीय सहयोग नै जीवनको आधार हुन्छ । वपद्मा धनी-गरिब जो पनि पर्ने सक्छन् भन्ने सन्देश सबैमा पुर्याउन सके जनमानसमा वपद् सम्बन्धि चेतना जागरण हुनाका साथै सहयोगको भावना जाग्नेछ ।

उ) स्रोत साधन तथा क्षमता अभिवृद्धि र वपद् व्यवस्थापनका लागि नीतिगत प्रयास

स्थानीय तहहरूमा वपद्सम्बन्धी बजेटको व्यवस्था गरी वपद् व्यवस्थापन तथा अग्नि नियन्त्रणका लागि क्षमता अभिवृद्धि गरी मानव संसाधन विकास गर्ने, आगलागी नियन्त्रणका लागि आवश्यक दमकल तथा उपकरणहरूको व्यवस्थापनका लागि पहल गर्ने, स्रोत र साधन जुटाउने तथा आगलागी तथा अन्य वपद् व्यवस्थापनका लागि आवश्यक कानून तथा नीतिनियम तर्जुमा गर्ने । स्थानीय तहमा वपद् व्यवस्थापन सम्बन्धि भेला, गोष्ठी, कार्यशाला जस्ता क्रियाकलाप मार्फत ज्ञान तथा अनुभवको आदानप्रदान गर्ने तथा संरचना निर्माणका मापदण्ड लागू गर्नेजस्ता वभिन्न कार्यहरू तर्जुमा गरी आगलागी तथा अन्य वपद्को जोखिम न्यूनीकरण तथा प्रतिकार्यका लागि पूर्वतयारी कार्य गर्ने ।

ऊ) औषध उपचार र राहत सामग्रीको व्यवस्था

वपद्का घटनाबाट प्रभावितहरूको उद्धारका साथै घाइते मानिसलाई तत्कालै उपचारको आवश्यकता पर्दछ । मानवीय क्षति कम गर्नका लागि वपद्का समयमा प्राथमिक उपचारको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ । कुनैपनि घाइतेले तुरुन्त उपचार पाएन भने उसको मृत्यु हुनसक्छ । त्यस्तो अवस्थामा स्थलगत ट्रमा अस्पताल वा स्थानीय निकायमै प्राथमिक उपचारको व्यवस्था हुनु जरुरी हुन्छ । प्रकोपबाट घाइते भएकाको प्राथमिक उपचारका सामग्री स्थानीय समुदायमा समुदायकै रेखदेखमा राख्ने व्यवस्था गरिनुपर्दछ । प्राथमिक उपचारपछि आवश्यक परे अस्पताल लैजाने व्यवस्था पनि गर्नुपर्दछ । प्रकोप प्रभावित व्यक्ति वा परिवार वा समुदायलाई तत्काल राहत सामग्री उपलब्ध गराउनु पनि आवश्यक हुन्छ । सरकारले प्रकोपको सम्भावित क्षेत्रमा स्थानीय निकाय, समुदाय तथा सम्बन्धित क्षेत्रमा काम गर्ने गैरसरकारी संस्थाको संयोजनमा आपतकालीन उद्धार र राहत सामग्रीको व्यवस्था गरी भण्डारण गर्ने र समय समयमा कृत्रिम अभ्यासको व्यवस्था मलाउनु आवश्यक हुन्छ ।

ए) प्रभा वतहरूको मनोबल बढाउने

प्रकोप प्रभा वतहरूलाई दुःखको समयमा आत्मवल अ भवृद्ध गर्नका लागि मनोवल बढाउनका लागि मनोसामाजिक परामर्स, बालबालिकाका लागि मनोरञ्जनात्मक क्रियाकलापहरू गर्नु पर्ने हुन्छ । यसबाट प्रभा वतहरूलाई पीडा र दुःखको घडीमा एक्लो महसुस हुँदैन । यस्तो समयमा दिइने सान्त्वनाले घाइतेलाई बाँच्ने मनोबल वृद्ध गर्दछ भने पीडितलाई पीडाबोधबाट बाहिर निस्कने साहस प्रदान गर्दछ ।

पाँचौं दिन सत्र ४

प्र शक्षण पश्चात मूल्यांकन र समापन

मूल्याङ्कनका औजारहरु

आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन प्रशिक्षण

प्रशिक्षण पुर्व / पश्चात जानकारी

सहभागी विवरण

नाम :

संस्था :

पद :

जिल्ला :

अन्य विवरण

क. लिङ्ग :

ख. उमेर:

ग. जाती(Ethnicity) :

घ. शिक्षा:

तलका प्रश्नहरु राम्रोसंग अध्ययन गरी सबै प्रश्नको जवाफ दिनुहोस् ।

१. आगलागी हुनका लागि तलका मध्ये कुन कुन तत्वहरुको आवश्यक हुन्छ?

क) इन्धन

ख) अक्सिजन

ग) तापको स्रोत

घ) माथिका सबै

२. काठ, प्लाष्टिक, कागज जस्ता ठोस बस्तुहरुलाई आगलागीका आधारमा तलका मध्ये कुन वर्गमा वर्गीकरण गरिएको छ ?

क) वर्ग A

ख) वर्ग B

ग) वर्ग C

घ) वर्ग D

३. आगो निभाउन तलका मध्ये कुन कार्य गरिन्छ ।

क) चिसो बनाउने

ख) आगलागी हुने बस्तु अलग्याउने

ग) अक्सिजन ग्यासको मात्रा घटाउने

घ) माथिका सबै

४. आगो निभाउन प्रयोग गरिने बाल्टिन कुन आकारको हुन्छ ?
- क) सोली आकार
  - ख) गोलाकार
  - ग) सामान्य बाल्टिनको जस्तै आकार
५. आगलागी नियन्त्रणका आधारमा लागि फायर एक्सटीङ्गर्शर सञ्चालन गर्ने विधि तलका मध्ये कुन हो ?
- क) RACE
  - ख) PASS & RACE
  - ग) PASS
  - घ) माथिका कुनैपनि होइन ।
६. तलका मध्ये कुन कार्य आगलागी नियन्त्रण वा रोकथाम योजनाको भाग हो ?
- क) आगलागी भएको जानकारी गराउनु,
  - ख) आगलागी नियन्त्रणमा सहयोग गर्नु,
  - ग) आगलागी भएका ठाउँबाट आगो छिट्टो सल्कने बस्तुहरू हटाउनु,
  - घ) आगोको खतरा फैलिन नदिनु,
  - ङ) माथिका सबै
७. आगलागीको आपतकालीन पूर्वतयारी कसरी गरिन्छ ?
- क) स्थानान्तरण योजना सम्बन्धि ज्ञान
  - ख) जम्मा हुने स्थान (location of assembly) का बारेमा परिचित हुनु ।
  - ग) आगलागीको कृत्रिम अभ्यास (fire drill) ।
  - घ) माथिका सबै
८. आगलागीको कृत्रिम अभ्यासका चरणहरू कतिवटा छन् ?
- क) २
  - ख) ३
  - ग) ४
  - घ) ५

९. आगलागी नियन्त्रणका लागि प्रयोग हुने व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणहरू तलका मध्ये कुन कुन हुन ?

- क) टाउको सुरक्षा गर्ने सामग्री
- ख) शरिर सुरक्षाका सामग्री
- ग) खुट्टा सुरक्षाका सामग्री
- घ) हात सुरक्षा सामग्री
- ङ) आँखा तथा अनुहार सुरक्षा
- च) स्वास प्रस्वाश सुरक्षा
- छ) सुनाइ सम्बन्धि सुरक्षा
- ज) उचाइ तथा पहुँच सम्बन्धि सुरक्षा
- झ) माथिका सबै

१०. आगलागी नियन्त्रण तलका मध्ये कुन कुन क्रियाकलापमा जनसहभागिता हुनुपर्दछ ?

- क) जनचेतनामूलक कार्यक्रम
- ख) सूचनामूलक सामग्रीहरूको निर्माण तथा वितरण
- ग) शिक्षामूलक कार्यक्रम
- घ) स्रोत साधन तथा क्षमता अभिवृद्धि र विपद् व्यवस्थापनका लागि नीतिगत प्रयास
- ङ) औषधिउपचार र राहत सामग्रीको व्यवस्था
- च) प्रभावितहरूको मनोबल बढाउने
- छ) माथिका सबै

आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन प्रशिक्षण

दैनिक पृष्ठपोषण फाराम (.....दिन)

नाम:

मिति:

१. आजका प्रशिक्षण सत्रहरूबाट के के सिकाईहरू भयो ?

-
-
-
-
-

२. तपाईं ती सिकाईहरूलाई कसरी प्रयोग गर्नु हुन्छ ?

-
-
-
-
-

३. प्रशिक्षणलाई अझ प्रभावकारी बनाउन के गर्नु पर्ला ?

-
-
-
-
-

आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन प्रशिक्षण

प्रशिक्षण अन्तिम मूल्यांकन फाराम

प्रशिक्षणको नाम: .....

प्रशिक्षण मिति: .....

कृपया तलका प्रश्नहरूमा आफुलाई उपयुक्त लागेको विकल्पमा चिन्ह लगाउनु होस् ।

१. यस प्रशिक्षणलाई तपाईं कसरी मूल्यांकन गर्नुहुन्छ ?

(क) उत्कृष्ट

(ख) ज्यादै राम्रो

(ग) राम्रो

(घ) ठिकै

(ङ) सुधार गर्नुपर्ने

टिप्पणी/सुझाव.....
.....
.....

२. सहजकर्ताहरूलाई तपाईं कसरी मूल्यांकन गर्नुहुन्छ ? (विषयवस्तुको ज्ञान, संचार क्षमता, प्रस्तुतीकरण शैली आदि)

(क) उत्कृष्ट

(ख) ज्यादै राम्रो

(ग) राम्रो

(घ) ठिकै

(ङ) सुधार गर्नुपर्ने

टिप्पणी/सुझाव.....
.....

३. प्रशिक्षणका विषयवस्तु तपाईंलाई कस्तो लाग्यो ? (कामसँग सम्बन्धी र उपयोगी, ज्ञानमा वृद्धि, सीप र दक्षताको विकासमा सहयोगी आदि)

(क) उत्कृष्ट

(ख) ज्यादै राम्रो

(ग) राम्रो

(घ) ठिकै

(ङ) सुधार गर्नुपर्ने

टिप्पणी/सुझाव.....
.....

४. प्रशिक्षणमा प्रयोग भएका प्रशिक्षण विधि तपाईंलाई कस्तो लाग्यो ? (विषयवस्तु बुझ्नका लागि सहयोगी आदि)

(क) उत्कृष्ट

(ख) ज्यादै राम्रो

(ग) राम्रो

(घ) ठिकै

(ङ) सुधार गर्नुपर्ने

टिप्पणी/सुझाव.....
.....

५. प्रशिक्षणमा उपलब्ध गराइएका पाठ्य सामाग्री ÷ सन्दर्भ सामाग्री तपाईंलाई कस्तो लाग्यो ? (विषयवस्तु बुझ्नका लागि सहयोगी, भावी प्रयोजनका लागि उपयुक्त आदि)

(क) उत्कृष्ट

(ख) ज्यादै राम्रो

(ग) राम्रो

(घ) ठिकै

(ङ) सुधार गर्नुपर्ने

टिप्पणी/सुझाव.....
.....

स्थानीय तहको क्षमता अभिवृद्धिका लागि तयार पारिएका प्रशिक्षण सामग्री

मोड्युल ११

भवन निर्माण मापदण्ड तथा भवन संहिता

मोड्युल १२

आगलागी र अग्नी नियन्त्रण उपकरण सञ्चालन

मोड्युल १३

फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा वातावरण व्यवस्थापन

मोड्युल १४

जग्गा नापजाँच

मोड्युल १५

हरित आवास

मोड्युल १६

सडक ठेगाना र भौगोलिक सूचना प्रणाली

मोड्युल १७

एकीकृत स्थानीय विकास योजना प्रणाली

मोड्युल १८

Urban Design (अर्वन डिजाइन)

मोड्युल १९

सूचना र संचार प्रविधि

मोड्युल २०

पूर्वाधार निर्माण

मोड्युल २१

चट्टयाङ् र विद्युतीय निरीक्षण

नेपाल सरकार

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान
(स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०४९, प्रस्ताव नं. १०७९)

Local Development Training Academy
(Established under the Local Development Training Academy Act, 2049)

"An Autonomous,
Professional,
Client Centered,
Gender Responsive
National Institute
of Excellence in
the area of Local-
Self Governance."

LDTA>>>